

**การศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี :
กรณีศึกษาขลุ่ยซุมชนบางไผ่ไก่อ**

**ปริญญานิพนธ์
ของ
ธานี คำศรี**

**เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา**

เมษายน 2546

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๙๘๘.๓๒๐๙๕๙๓

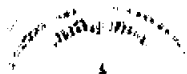
๖ ๕๑๙๗.

๖.๓

การศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี :
กรณีศึกษาขลุ่ยซุมชนบางไส้ไก่

๑๗ พ.ย. ๒๕๕๖

บทคัดย่อ
ของ
ธานี คำศรี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
เมษายน ๒๕๕๖

๓ ๒๒๗๓๐๔

ธานี คำศรี. (2546). การศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษากลุ่มชุมชนบางไผ่ไก่. วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เณิมพล งามสุทธิ, รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุณานนท์.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมกลุ่มชุมชนบางไผ่ไก่
2. เพื่อศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมกลุ่มชุมชนบางไผ่ไก่ ถนนอิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไผ่ไก่

จากการศึกษาพบว่า

1. ชาวชุมชนแห่งนี้ได้อพยพมาจากสภาวะสงครามปราบกบฏจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวถึง 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2321 และครั้งที่ 2 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2369 ในเบื้องต้นได้กวาดต้อนมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กบฏเหล่านี้เป็นกรรมกรในการขุดคลอง ก่อสร้างกรุงเทพมหานคร ชาวลาวเหล่านี้ได้นำวิชาการทำแคนติดตัวมาด้วย ได้ผลิต จำหน่ายและเล่นแวลาวอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ประกาศห้ามมิให้เล่นแวลาว จึงได้เลิกผลิตและจำหน่ายแคน ชาวบางไผ่ไ้จึงหันมาผลิตและจำหน่ายขลุ่ยแทน

2. การวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมขลุ่ย ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ประเวศ วะสี สรุปองค์มติได้ดังนี้

- 2.1 ด้านเศรษฐกิจ ชาวชุมชนผู้ซึ่งผลิตขลุ่ยมีรายได้เพียงพอ สามารถดำรงชีวิต โดยการประกอบอาชีพขายขลุ่ยได้อย่างมีความสุข

- 2.2 ด้านสังคม การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สังคม กระทำโดยการรับคำเชิญจากสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งกันและกัน

- 2.3 ด้านจิตใจ มีความประพฤติอยู่ในจริยธรรม คุณธรรม ตามแนวทางของศาสนาพุทธ และมีขนบธรรมเนียมประเพณี สร้างเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรีมาสู่ตนเอง

- 2.4 ด้านการปกครอง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมกิจกรรมทางการเมืองในชุมชน เช่น การเข้าสมัครเลือกตั้งเป็นประธาน และกรรมการชุมชน

3. กรรมวิธีการผลิตขลุ่ยของชุมชนบางไผ่ไ้ มีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1. ขั้นตอนการเตรียมไม้ 2. ขั้นตอนการเจาะรู 3. ขั้นตอนการแกะปากนกแก้ว 4. ขั้นตอนการใส่ดาก หรือใส่เสียง 5. ขั้นตอนการปรับแต่งเสียง และการอุดรอยรั่ว

**A STUDY OF THE STRENGTH OF MUSICAL CULTURE:
A CASE STUDY OF THAI CLASSICAL INSTRUMENT (KHLUE) AT
CHUM CHON BANG SAI KAI**

**ABSTACT
BY
THANEE KHAMRSI**

**Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Fine Arts degree in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot University
April 2003**

Thanee khamsri. (2003). *A Study of the strength of musical culture:*

A case study of that classical instrument (KHLUE) at chum chon Bang Sai Kai
Master thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School,
Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assist. Prof. Dr. Chalermpon
Ngarmsutti, Assoc.Prof. Kanchana Intarasunanont.

Therefore the purposes of this study were;

1. To study the history of musical culture of Bangsaikai community.
2. To study the strength of khlue culture of Bangsaikai community.
3. To study Khlue production of Bangsaikai community.

The results of studying.

1. The people of this community were migrant from Wiengcha, Laos 2 times. The first time was in Thonburi period, 1778 B.C. and the second time was in the early of rattanakosin period of the King Rama III, 1826 B.C. The first main purpose of Laos refugees were being the employees, such as cleaning Bangkok canals or being servants. They came with khane (Laos's traditional music instruments). They produced and played their traditional music or Aew Laos (Laos Song). It was very popular at that time until the King Rama IV period, the music was banded. Then they stopped production and selling khane. After that, bangsaikai people started production and selling khlue.

2. According to Prof. Prawes Wasee cultural strength theory it could analyzed as following.

- 2.1 The economics point: The people here had got enough income of running Khlue busines and could stay happily.

- 2.2 The society point: many institutes, which were supported, from government and public, transferred the knowledge. Moreover it was a good interaction between societies.

- 2.3 The spirit point: They had a good moral, which followed Buddhists ways. And there was a good traditional.

- 2.4 The politic point: The people could share ideas to one another and cooperated sharing activities, for example application for the community leaders.

3. The ways of Bangsaikai Khlue production have 5 step namely: 1. to prepare 2. to perforate 3. to etch sound 4. to add sound and 5. to tuning sound and to plug leak.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษาขลุ่ยซุมซนบางไส้ไก่

ของ

นายธานี คำศรี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร หะวานนท์)
วันที่ ๒๘ เดือน ๐๔ พ.ศ. ๒๕๖๕

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมพล งามสุทธิ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ กาญจนา อินทรสุนานนท์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป เล้ารัตนอารีย์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์อาวุธ วัฒนสิน)

ประกาศคุณประการ

ในการศึกษาครั้งนี้ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ที่มอบพลังอันแรงกล้าในการศึกษาเล่าเรียนในประสบผลสำเร็จได้ กราบพระคุณบิดา มารดา ผู้มีเมตตาอันยิ่งใหญ่ที่มอบเลือดเนื้อ ชีวิต และจิตใจ ขอขอบพระคุณ อาจารย์วราภรณ์ แก้วโบราณ โรงเรียนวัดพลมานีย์ เขตลาดกระบัง กทม. ผู้เป็นเสมือนมารดาอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้สนับสนุนในทุกด้านแก่ข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณป้าสมาน จินยิ้ม เจ้าของโรงเรียนยอดดวงใจ ผู้ซึ่งมอบทุนทรัพย์จำนวนหนึ่งแก่ข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณอาจารย์นิติ เลิศไกร และอาจารย์วิไลวรรณ เลิศไกร เจ้าของโรงเรียนศุภกรณ์ ที่มอบทุนทรัพย์จำนวนหนึ่งแก่ข้าพเจ้า คณะศิลปกรรมศาสตร์ มศว. ให้ทุนจำนวน 10,000 บาท แก่ข้าพเจ้า

นอกจากนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. เฉลิมพล งามสุทธิ ได้กรุณามาเป็นประธานในการทำวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ กาญจนา อินทรสุนานนท์ ได้กรุณาเป็นกรรมการ และ รองศาสตราจารย์ อาวุธ วัฒนสิน ที่สละเวลามาเป็นกรรมการให้กับข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป เล้ารัตนอารีย์ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ มานพ วิสุทธิแพทย์ ขอขอบพระคุณ อาจารย์ดร. สมศักดิ์ เกตุแก่นจันทร์ และขอขอบพระคุณสถาบันอันทรงเกียรติ นามว่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่เปิดโอกาสแก่ข้าพเจ้าได้เล่าเรียนศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

ขอขอบคุณอาจารย์บวร มาชะวงษ์ อาจารย์ประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์ เรือเอกปริญญา รัตนแสนสุข ผู้ให้กำลังใจด้วยดีเสมอ และเพื่อนพี่น้องร่วมห้องเดียวกัน รหัส 41

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณเจ้าของวัฒนธรรมนั่นคือ ชาวชุมชนบางไส้ไก่ทุกบ้าน ทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณลุงจรินทร์ กลิ่นบุปผา คุณลุงอุทิศ อิ่มบุปผา ผู้ซึ่งถ่ายทอดข้อมูลอันล้ำค่าแก่ข้าพเจ้า

ในท้ายที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ช่วยเหลือข้าพเจ้าทั้งทางกาย วาจา และใจ จนทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ธานี คำศรี

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	5
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
	ความหมายของวัฒนธรรม.....	7
	ทฤษฎีทางวัฒนธรรม.....	8
	ประเภทของวัฒนธรรม.....	38
	องค์ประกอบของวัฒนธรรม.....	41
	ความสำคัญของการวัฒนธรรม.....	42
	วัฒนธรรมกับการพัฒนา.....	43
	วัฒนธรรมดนตรีไทย.....	51
	ขลุ่ยไทย.....	54
	เอกสารทางวิชาการ.....	61
	เอกสารงานวิจัย.....	64
3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	70
	วิธีการศึกษาค้นคว้า.....	70
	แหล่งข้อมูล.....	71
	การสัมภาษณ์.....	72
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	72
	การปฏิบัติงานเพื่อเก็บข้อมูล.....	72
	โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการวิจัย.....	73
4	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	74
	ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่.....	75
	ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม.....	94
	ตอนที่ 3 กรรณวิธีการผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่.....	102

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๕) สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	132
สรุปผลการวิจัย.....	132
อภิปรายผล.....	134
ข้อเสนอแนะ.....	135
 บรรณานุกรม.....	 136
 ภาคผนวก.....	 140
 ประวัติย่อผู้วิจัย.....	 149

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงภาพเครื่องช่วย (ดาก) ภายในของขลุ่ยไทย.....	50
2 แผนที่กรุงเทพมหานคร.....	76
3 แผนที่เขตธนบุรี.....	77
4 แผนที่ชุมชนบางไส้ไก่.....	78
5 บริเวณทางเข้าชุมชนบางไส้ไก่ (หมู่บ้านลาว)	81
6 วัดบางไส้ไก่.....	82
7 ไม้รวกที่เป็นวัตถุติดบในการทำขลุ่ยชนิดต่าง ๆ.....	104
8 ไม้เนื้อแข็งที่นำมาใช้กลึงเป็นขลุ่ย.....	105
9 ท่อพลาสติก PVC.....	105
10 ขลุ่ยหลีบ.....	106
11 ขลุ่ยเพียงออ.....	106
12 ขลุ่ยอู้.....	106
13 ขลุ่ยเคื่องออ.....	107
14 ขลุ่ยรองออ.....	107
15 การนำอิฐมอญตำละเอียดแล้วใช้กาบมะพร้าวมาขัดผิวของไม้รวก.....	108
16 ไม้แบบสำหรับวัดระยะห่างของรูขลุ่ยเพียงออ.....	108
17 การนำไม้แบบทาบบนไม้รวกและวัดเพื่อเจาะรู.....	109
18 ระยะการเจาะปากนกแก้ว รูนิ้วของขลุ่ยหลีบ (หน่วยเป็นเซนติเมตร).....	110
19 ระยะการเจาะปากนกแก้ว รูนิ้วของขลุ่ยเพียงออ (หน่วยเป็นเซนติเมตร)...	111
20 ระยะการเจาะปากนกแก้ว รูนิ้วของขลุ่ยเคื่องออ (หน่วยเป็นเซนติเมตร)....	112
21 ระยะการเจาะปากนกแก้ว รูนิ้วของขลุ่ยรองออ (หน่วยเป็นเซนติเมตร)....	113
22 ระยะการเจาะปากนกแก้ว รูนิ้วของขลุ่ยอู้ (หน่วยเป็นเซนติเมตร).....	114
23 การใช้มีดขนาดเล็กแหลมเจาะนำ.....	115
24 การเจาะรูโดยใช้สว่านไฟฟ้า.....	115
25 ตัวอย่างภายในเลาขลุ่ยหลังการคว้านด้านในของตำแหน่งการวางนิ้ว.....	116
26 การคว้านภายใน.....	116
27 การแกะปากนกแก้ว.....	117

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
28 แสดงการเหลาไม้ดาก.....	118
29 แสดงความโค้งของไม้ดากขณะใส่เข้าไปในเลาขลุ่ย.....	119
30 แสดงลิ้มเพื่อทำให้ดากแน่น และการจิม.....	119
31 ช่างทำขลุ่ยจะทดสอบเสียงโดยยังไม่ตัดไม้ที่นำมาใส่ดากขลุ่ย.....	120
32 ตัวอย่างลวดลายบนขลุ่ย คือ ลายดอก ลายหินอ่อน.....	121
33 ลายของขลุ่ยที่แก้ไขตำหนิ ทั้งยังให้ขลุ่ยมีความสวยงามยิ่งขึ้น.....	121
34 แท่นกลึงขลุ่ย.....	122
35 แท่นเจาะรูขลุ่ย.....	123
36 เหล็กกระทุ้งดาก.....	123
37 สว่านมือ.....	124
38 อีฐมอญบด และกาบมะพร้าว.....	124
39 เต้าแก๊ส.....	125
40 ไม้ส่วน.....	125
41 เลื่อย.....	126
42 เหล็กแยง.....	126
43 เทียนไข.....	127
44 สี.....	127
45 มีด.....	128
46 หินลับสี และ มีด.....	128
47 เวอร์เนีย.....	129
48 ตะไบ.....	129

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรม อารยธรรมอันดึกงามมาแต่โบราณกาล วัฒนธรรมไทยที่เรามีและปฏิบัติกันอยู่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเรื่องของคนรุ่นก่อน ๆ หรือบรรพบุรุษของเราได้ถ่ายทอดประสบการณ์มายังอนุชนรุ่นปัจจุบัน เกิดการพัฒนา เจริญก้าวหน้าไปตามลำดับ ทำให้เรามีความประพุดติและการปฏิบัติดีขึ้น มีการเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างชาติอื่น ๆ เพื่อผลประโยชน์ของประเทศ เช่น การค้าขาย การทูต การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชนชาติต่าง ๆ ฯลฯ

วัฒนธรรมเป็นผลงานด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น โดยผ่านการคัดเลือก ปรับปรุงและยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นทั้งลักษณะนิสัยของคนหรือกลุ่มคนในชาติ ลัทธิความเชื่อ ภาษา ขนบธรรมเนียม อาหารการกิน เครื่องใช้ไม้สอย ศิลปะต่าง ๆ และการประพุดติปฏิบัติในสังคม

ในอีกลักษณะหนึ่งวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่คนในชาติสืบทอดกันเอาไว้ และต้องวิวัฒนาการต่อไปในอนาคต อาจมีทางเป็นไปได้ว่าจะเจริญขึ้นหรืออาจเสื่อมลงก็เป็นได้

วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เป็นรากฐานของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการสร้างสรรค์ความมั่นคงชาติ แสดงความมีศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภูมิใจร่วมกันของคนไทย อีกประการอย่างหนึ่งที่เป็นตัวบ่งชี้ได้ชัดเจน คือ ภาษา ประเทศไทยมีภาษาเป็นของตนเองโดยเฉพาะ ทั้งภาษาพูดและเขียน เป็นภาษาประจำชาติ เรียกว่า "ภาษาไทย" ในทำนองเดียวกัน วัฒนธรรมทางด้านสุนทรีย์ ก็ยังจัดได้ว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าภาษา อีกทั้งยังแสดงถึงความสงบสุขของสังคมชาวไทยในอดีต พร้อมทั้งยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองของไทย ผ่านการสร้างสรรค์ สังคม เลือกสรร ปรับปรุงแก้ไข และสืบทอดจนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่คนไทยทุกคนมีส่วนเป็นเจ้าของ และมีส่วนอย่างสำคัญในการรักษาและสืบทอดมรดกวัฒนธรรมอันดึกงามของชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า "การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ" และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับได้ตราข้อความไว้ว่า "รัฐพึงส่งเสริมและรักษาซึ่งวัฒนธรรมของชาติ"

ดังคำกล่าวของ ชพนฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (2524 : 13) ว่า

"...วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิและความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย เป็นปัจจัยให้คนในชาติได้ประพุดติในทางที่ดีงาม มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนา

สังคม และประเทศชาติ สมควรต้องรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยอย่างจริงจังและกว้างขวางเป็นพิเศษ..."

ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา อินทรสุณานนท์ (2543 : 104) กล่าวว่า

"วัฒนธรรมนั้นดำรงความเป็นชาติ มนุษย์มีหน้าที่อนุรักษ์ สืบทอด ส่งเสริม และเผยแพร่วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ส่งผลและอิทธิพลต่อวัฒนธรรมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงได้ แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนั้นก็มีระบบแบบแผน มนุษย์ควรได้เรียนรู้ทฤษฎีทางวัฒนธรรม ลักษณะของวัฒนธรรม รวมทั้งอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อสังคมและต่อตนเอง"

นอกจากนี้ อ็อกเบิร์น (กาญจนา อินทรสุณานนท์. 2543 : 137; อ้างอิงจาก อ็อกเบิร์น. ม.ป.ป.) กล่าวว่า "ความสำคัญแก่วัฒนธรรมทางวัตถุในฐานะที่เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านอื่น ๆ ต่อมา สำหรับวัฒนธรรมทางวัตถุนี้เชื่อว่าเป็นแหล่งเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม คือ การประดิษฐ์ทางวัตถุ (Material Invention) เช่น เครื่องมือ อาวุธ และกระบวนการเทคนิคต่าง ๆ"

ดังนั้นกล่าวได้ว่า วัฒนธรรม ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า "ธรรมเป็นต้นเหตุให้เจริญ" หรือ "ธรรมคือความเจริญ" มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศอย่างแท้จริง พระธรรมปิฎก (2538 : 9) แสดงความคิดเห็นไว้ในเรื่องฐานและแก่นสารของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมนี้ ว่าที่จริงก็เป็นเรื่องในระดับรูปแบบ คือ เป็นเรื่องสภาพที่ปรากฏภายนอกเป็นส่วนมาก วัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบนี้จะมีแก่นสารที่แท้จริง ก็จะต้องมีความจริงที่ลึกซึ้งลงไปรองรับถ้าจะพูดในแง่ของสิ่งที่เป็นฐานของวัฒนธรรมนี้ ก็จะเห็นได้ว่าแยกได้ถึง 3 ระดับ เราสามารถใช้คำว่า ธรรม มาเป็นเครื่องมือ มาแบ่งระดับของสิ่งที่เกี่ยวข้อง ที่โยงมาถึงวัฒนธรรม วัฒนธรรมนั้นเป็นรูปแบบเบี่ยงปลาย ลึกลงไปมีอะไรเป็นฐานอยู่อีกในที่นี้จัดเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่เป็นฐาน เป็นรากที่สุด ได้แก่ สัจธรรม สัจธรรมคือ ตัวความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ สัจธรรมนี้เป็นฐานเริ่มต้นที่รองรับวัฒนธรรมไว้

ต่อจากสัจธรรม ก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่า จริยธรรม อันได้แก่ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับความดีงาม ซึ่งเป็นความจริงที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ความจริงของมนุษย์ต้องสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ จึงจะเกิดผลสำเร็จได้ด้วยดี

จากนั้นจึงมาถึงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบ หรือเป็นวิธีปฏิบัติที่จะให้เกิดผลเป็นจริงตามที่มนุษย์ต้องการ

ในลักษณะเดียวกัน พระธรรมปิฎก (2538 : 17) ได้เสนอแนวทางให้เกณฑ์การตรวจสอบวัฒนธรรม ไว้ 6 ข้อ ดังนี้ คือ

1. ถ้าวัฒนธรรมนั้นตั้งอยู่บนฐานแห่งสัจธรรมมีเนื้อหาสาระและมีเหตุผลตามความจริงตามธรรมชาติหรือไม่ ถ้าวัฒนธรรมนั้นไม่มีความจริงในธรรมชาติรองรับอยู่ ไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล วัฒนธรรมนั้นก็ของฐานที่มั่นคง ไม่สำเร็จผลดี และไม่สามารถดำรงอยู่ได้ยั่งยืนนาน

2. ถ้ามีความดีงามอยู่ในวัฒนธรรมนั้นหรือไม่รูปแบบที่ปรากฏที่เราดำรงรักษาและยึดถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตของสังคมนั้นมีความดีงาม เช่น มีการปฏิบัติที่ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ คือ สอดคล้องกับจริยธรรม

3. ถ้าวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบ หรือเป็นวิธีการนั้นได้ผลหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด ในการที่จะให้ความสำเร็จตามที่ต้องการ ตามกระบวนการของกฎธรรมชาติ เช่น กฎจราจรที่เราบัญญัติขึ้นมาเป็นระบบวิธีในการเดินทาง และข้อกำหนดข้อบังคับต่าง ๆ ที่จัดวางขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามตัวสัจธรรม คือ ความจริงของธรรมชาติที่จะทำให้คนเดินทางได้สะดวก เช่น ทำให้มีช่องทางที่เคลื่อนที่ หรือทำให้เกิดโอกาสในการเดินทางได้ดี

4. ถ้าวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบวิธีการนั้นเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม คือ กาลเทศะหรือไม่ เข้ากับยุคสมัยและถิ่นฐานบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ถ้าวัฒนธรรมไม่เหมาะสมไม่สอดคล้อง กับสภาพแวดล้อมนั้น ก็ยากที่จะให้ได้ผลตามต้องการด้วยดี

5. ถ้าวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบนั้นเข้ากับตัวเราไหม ตัวเราในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวบุคคล แต่หมายถึงสังคมทั้งหมด คือสังคมของเรา มันเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับสังคมเราไหม กระทั่งต่อผลประโยชน์ของสังคมเราหรือเปล่าเช่น วัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามาบางทีก็ทำให้เกิดความเสียหายของสังคมของเรา

6. ถ้ารูปแบบวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะที่น่าชื่นชม ขวนนิยมมีความน่าตื่นตาตื่นใจ เราความสนใจแค่ไหนเพียงไร เราจะเห็นว่าวัฒนธรรมที่ตามอย่างกันมาก จะมีลักษณะข้อที่ 6 นี้

วัฒนธรรมใดขาดข้อที่ 6 นี้ ก็ยากจะได้รับความสนใจ และอาจจะถูกทอดทิ้งได้ง่าย เพราะฉะนั้นจึงเป็นลักษณะสำคัญที่ต้องคำนึงด้วย

อย่างไรก็ตามในเวลาปฏิบัติจริงการยอมรับแทนที่จะเริ่มจากข้อ 1 ก็มักจะย้อนจากข้อ 6 ก่อน เพราะการที่คนจะสนใจปฏิบัติตามวัฒนธรรมมักจะเริ่มมาจากชวนนิยม น่าสนใจ ทำให้ตื่นตาตื่นใจ เราความสนใจ ข้อที่ 6 จึงกลับมาเป็นอันดับหนึ่ง ในการที่จะทำให้คนยอมรับถือปฏิบัติตามวัฒนธรรม แต่เป็นอันตรายในแง่ที่ว่า บางทีมันเราความสนใจทำให้เกิดความนิยม จนกระทั่งกลายเป็นค่านิยมของสังคมเกิดตามมา แต่มันไม่มีลักษณะที่ประกอบด้วยคุณค่าตั้งแต่ข้อ 1 เป็นต้นมา

ดังนั้น การตัดสินใจพิจารณา โดยต้องเริ่มจากข้อ 1 มา แล้วจะต้องถือว่า ข้อที่ 1 สำคัญที่สุด

ในช่วง 2 - 3 ทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป โดยให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา

เศรษฐกิจขั้นพื้นฐานจากภาคเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้าไประดับหนึ่ง แต่มีผลทำให้เปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและสังคมไทย กล่าวคือเกิดอำนาจนิยม วัตถุนิยมขึ้น ในสังคมไทยบางกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดความสับสนในเรื่องมโนทัศน์และค่านิยม มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทและหน้าที่ของบุคคลและสถาบันต่าง ๆ มากขึ้น ส่งผลกระทบให้ระบบโครงสร้างและแบบแผนประเพณีดั้งเดิมที่ดั้งเดิมแปรเปลี่ยนไปด้วย

ในขณะเดียวกันระบบความสัมพันธ์ของสังคม “ประชาธิปไตย” ก็เป็นไปอย่างสับสนด้วยการใช้เงินและอิทธิพลเป็นฐาน ขาดแนวทางที่เป็นธรรมทางด้านจิตใจคนไทยถอยห่างจากศรัทธาความเชื่อในศาสนาธรรมซึ่งเคยใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดภาวะเสื่อมทรามทางศีลธรรมและจริยธรรมอย่างน่าวิตก

สิ่งสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ ยุคนี้เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร ระบบข่าวสารและการติดต่อเป็นอย่างรวดเร็วมาก กระแสวัฒนธรรมจากต่างประเทศจึงหลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็วและไม่หยุดยั้ง เป็นผลให้ประชาชนและเยาวชนไทยจำนวนไม่น้อยปล่อยปละละเลยแบบแผนค่านิยมและวิถีชีวิตอันดั้งเดิมของสังคมเดิม หันไปหลงใหลชื่นชมกับวัฒนธรรมต่างชาติอย่างขาดการเลือกสรร ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์และความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคมไทย ก่อให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรม ทั้งในขั้นรุนแรงและขั้นวิกฤตหลายประการ

ปัญหาทางวัฒนธรรมขั้นวิกฤตนี้มิได้เกิดเฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น แต่กำลังเป็นปัญหาอันใหญ่หลวงของสังคมโลกที่มีพัฒนาการทางเทคโนโลยีและก้าวหน้าทางวัตถุสูงโดยไม่คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม สหประชาชาติ และองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ให้ประเทศสมาชิกได้มองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีส่วนเสริมสร้างสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาและความเข้าใจระหว่างชุมชนต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ซึ่งในทางดนตรีไทยเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนอย่างแน่แท้ว่า ดนตรีไทยและเพลงไทยเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของไทยที่ช่วยกล่อมเกลাজิตใจของคนไทยให้ได้รับความสุขทางใจ มีจิตใจที่เบิกบาน แจ่มใส สนุกสนานเพลิดเพลิน ดำรงความประณีตงดงามอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวของสงบศึก ธรรมวิหาร (2540 : 53) กล่าวว่า “ชนทุกชาติมีดนตรีการ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นมาด้วยชนชาติตนหรือรับอิทธิพลมาจากชาติอื่น ชาติไทยเป็นชาติที่มีดนตรีมาแต่โบราณและเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาตราบปัจจุบัน เป็นเอกลักษณ์ของชาติประการหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นไทยอย่างแท้จริงได้”

ในการบ่งบอกถึงวัฒนธรรมดนตรีได้นั้นต้องประกอบไปด้วย ผู้เล่น ผู้ฟัง และเครื่องดนตรี โดยส่วนใหญ่แล้วเครื่องดนตรีจะมีผู้ผลิตอยู่แยกต่างหากจากผู้เล่น มักเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับนักดนตรีโดยตรง ผู้ผลิตเครื่องดนตรีไทยนั้นมักจะกระจัดกระจายไม่ได้อยู่กับกันเป็นกลุ่มเพื่อจัดทำหรือผลิตเครื่องดนตรี ในทางกลับกันอาจพบว่าชุมชน

บางชุมชนได้รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นชุมชนขึ้นเพื่อผลิตเครื่องดนตรีออกจำหน่าย การรวมกลุ่มทำให้เกิดวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

การผลิตขลุ่ยที่ชุมชนบางไส้ไก่นั้นจัดได้ว่าเป็นการจรรโลงวัฒนธรรมดนตรีไทยในประเทศไทยเพื่อดำรงความเป็นไทย สืบทอดวัฒนธรรมไทย ดังนั้นขลุ่ยไทยสามารถเป็นเครื่องมือชีวิตลักษณะความเป็นไทยได้ในอีกแขนงหนึ่ง ที่จะบ่งบอกว่าประเทศไทยได้รับความเจริญรุ่งเรือง หรือการสัมผัสความครื้นเครงสนุกสนานในศิลปะด้านดนตรี

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้นำทฤษฎีของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือ พลังแห่งการพัฒนา” มาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้วัดวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ดังนั้นสังคมหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมต้องมีคุณลักษณะ 8 ประการ คือ

1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ
2. กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. มีความบูรณาการ
5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

ดังนั้นชุมชนบางไส้ไก่จัดได้ว่าเป็นชุมชนแห่งวัฒนธรรมทางดนตรี โดยเฉพาะการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตของชุมชนแห่งนี้นับว่ามีความน่าสนใจที่จะศึกษาความเป็นมา ความยั่งยืนของคนในกลุ่ม รวมไปถึงวิถีทางแห่งการเอาชนะซึ่งอุปสรรคต่าง ๆ นานา

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่
2. เพื่อศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่ ถนนอิสราภาพ แขวง ธีรบุรี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่
2. ทำให้ทราบถึงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และความยั่งยืนของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่
3. ทำให้ทราบถึงกรรมวิธีการผลิตขลุ่ยแห่งชุมชนบางไส้ไก่
4. ได้แนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมขลุ่ย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. วัฒนธรรมขลุ่ย ณ ชุมชนบางไส้ไก่ ถนนอิสรภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
2. เฉพาะครอบครัวผู้ซึ่งทำขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่ จำนวน 6 ครอบครัว

นิยามศัพท์เฉพาะ

กรรมวิธีการผลิตขลุ่ย หมายถึง ขั้นตอนการผลิตขลุ่ยตั้งแต่การเตรียมไม้จนกระทั่งสำเร็จเป็นขลุ่ย อันเป็นผลผลิตที่สำคัญของวัฒนธรรม

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมขลุ่ย หมายถึง การอธิบายถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่ โดยใช้ทฤษฎีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม 8 ประการของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี

ชุมชนบางไส้ไก่ หมายถึง แหล่งชุมชนที่ซึ่งทำการผลิตขลุ่ยเป็นรายใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งอยู่ที่ถนนอิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

วัฒนธรรมขลุ่ย หมายถึง การดำรงซึ่งการผลิตเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าของประเทศไทย คือ ขลุ่ยไทย

จิม หมายถึง ไม้ขนาดเล็กไว้สำหรับการยาที่ดากขลุ่ยเพื่อให้สนิทกับตัวเลาขลุ่ย

ลิ้ม หมายถึง ไม้มีขนาดใหญ่กว่าจิมเล็กน้อย ใช้อัดลงไปบริเวณด้านในของดากขลุ่ย

ไม้แบบ หมายถึง ไม้ไผ่เหลาบาง ความยาว ระหว่าง 30 เซนติเมตร ถึง 50 เซนติเมตร ใช้สำหรับกำหนดจุดลงบนเลาขลุ่ยเพื่อเจาะรู

ดาก หมายถึง ไม้ที่ใช้ปิดส่วนด้านในตั้งแต่ส่วนบนของเลาขลุ่ยจนถึงบริเวณปากนกแก้วเพื่อทำให้เกิดการสันสะท้อนของลมจนเกิดเสียงบนเลาขลุ่ย

ศึกษา หมายถึง การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) ข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ และจากการออกภาคสนาม หลังจากนั้นก็จัดกระทำข้อมูลโดยการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษาชุมชนบางไส้ไก่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของวัฒนธรรม
2. ทฤษฎีทางวัฒนธรรม
3. ประเภทของวัฒนธรรม
4. องค์ประกอบของวัฒนธรรม
5. ความสำคัญของวัฒนธรรม
6. ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม
7. วัฒนธรรมดนตรีไทย
8. กำเนิดขลุ่ยไทย
9. เอกสารทางวิชาการ
10. เอกสารงานวิจัย

ความหมายของวัฒนธรรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 746) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงาม และเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ นอกจากนี้ความหมายของวัฒนธรรมในภาษาไทยตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2525 ได้กล่าวว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและความมีศีลธรรมอันดีของประชาชน

เกษม อุทยานิน (2506) ให้ความหมายไว้ว่า "...วัฒนธรรมเป็นบรรดาแบบอย่างทั้งปวงที่ควบคุมความเป็นอยู่ร่วมกันของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ได้รับความสำเร็จในความต้องการทางสังคม..."

เสฐียรโกเศศ (2516) ให้ความหมายว่า "...วัฒนธรรมคือวิถีหรือทางดำเนินแห่งชีวิตของชุมชนหมู่หนึ่ง ซึ่งร่วมกันในที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ..."

โฮเบล (Hoebel. 1979 : 279) กล่าวว่า "...วัฒนธรรมคือระบบรวมแห่งกระบวนพฤติกรรมที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะของสมาชิกทั้งหลายทั้งปวงแห่งสังคมหนึ่ง และซึ่งมิใช่ผลแห่งการสืบสายทางชีวภาพ..."

บาร์นาว (Barnouw. 1963 : 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "...วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของชนกลุ่มหนึ่งเป็นรูปแบบทั้งสิ้นของกระบวนพฤติกรรมของการเรียนรู้ที่ค่อนข้างจะมีลักษณะเป็น

พิมพ์เดียวกันซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยภาษาและการเลียนแบบ เป็นสื่อ...”

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2527 : 13-17) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ แนวทางในการแสดงออกของวิถีชีวิตทั้งปวงที่บุคคลของกลุ่มชนคิดขึ้น หรือกระทำขึ้นเป็นต้นแบบหรือเสริมต่อขึ้น แล้วคนส่วนใหญ่ของกลุ่มชนคิดขึ้นหรือกระทำขึ้นเป็นต้นแบบหรือเสริมต่อขึ้น แล้วคนส่วนใหญ่ของกลุ่มชนยอมรับสืบทอดจนกระทั่งสิ่งนั้นส่งผลต่อนิสัยของความคิด การเชื่อถือ และการกระทำของคนหมู่มากแห่งกลุ่มชนนั้น

สุพัทธรา สุภาพ (2528 : 119) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างกฎเกณฑ์ระเบียบขึ้นในสังคม

สาโรช บัวศรี (2531 : 37) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความดี ความงาม และความจริงในชีวิตมนุษย์ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือว่าที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง

รัชนิกร เศรษฐ (2532 : 119-120) กล่าวว่า วัฒนธรรมหมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิธีการ และผลงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่เป็นมรดกตกทอดกันมาในสังคมไทยทุกเรื่อง และไม่จำกัดว่าต้องมีกฎหมายกำหนดไว้หรือเป็นกิจกรรมที่ “เจริญ” ตามเกณฑ์ของชนชั้นปกครองของสังคมเท่านั้น แต่รวมถึงชาวบ้านด้วย

อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 1) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ

ไทเลอร์ (Tylor.1985) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ ผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม

ทฤษฎีทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรมมีอยู่หลายทฤษฎี สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 61 - 62) ได้รวบรวมและวิเคราะห์ไว้ดังนี้

ทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุ

ข้อสมมติของทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เป็นการกล่าวถึงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุสามารถแยกพิจารณาได้ 4 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือวัฒนธรรมสามารถอธิบายได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น อาโนด โทนบี (Arnold Toynbee) เป็นผู้นำในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุของการ

เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในเรื่องนี้อาจจะขยายความว่า เมื่อมนุษย์และสังคมต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมในการทำอาชีพเกษตรกรรม เมื่อเกิดความแห้งแล้งซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติขึ้น ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนต้องเปลี่ยนไปมีอาชีพอื่น ๆ เกิดขึ้น บางคนก็ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพอย่างอื่นในเมือง

2. ปัจจัยทางด้านชีววิทยา ปัจจัยนี้พยายามที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเป็นผลที่เกิดจากลักษณะระบบชีวภาพของมนุษย์ เราสามารถเห็นได้จากเรื่องของเชื้อชาติ หรือผิว เช่น ในประเทศอัฟริกาใต้ ชาวผิวขาวปกครองชาวพื้นเมืองซึ่งยากจน และมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างกันไป มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเกิดขึ้น

3. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากความเจริญหรืออำนาจทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีที่มีความสำคัญมาก ก็คือ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลง มาร์กซ์กล่าวว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รายละเอียดของแนวความคิดนี้จะได้อธิบายในทฤษฎีความขัดแย้งของมาร์กซ์

4. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลกระทบจากอิทธิพลของมรดกทางวัฒนธรรม นักสังคมวิทยาที่กล่าวถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมว่าเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ วิลเลียม เอฟ อ็อกเบิร์น (William F. Ogburn) ได้อธิบายถึงวัฒนธรรม 2 ประเภท คือ โดยเน้นว่าวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเป็นสาเหตุก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ทฤษฎีนี้จะได้อธิบายถึงรายละเอียดในเรื่องทฤษฎีความล้าหลังทางวัฒนธรรม แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียง ได้ศึกษาศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์กับระบบเศรษฐกิจในสังคม เขากล่าวว่า ค่านิยมทางศาสนามีอิทธิพลต่อการจัดองค์การทางเศรษฐกิจและพฤติกรรมและได้กล่าวว่า ความสำคัญของบทบาทของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทฤษฎีว่าด้วยกระบวนการ

ทฤษฎีว่าด้วยกระบวนการนี้มีข้อสมมติว่า สังคมและวัฒนธรรมนั้นต้องมีความมั่นคง การเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามแบบอย่างธรรมชาติ และเปลี่ยนไปสู่ความราบรื่นในที่สุด ทฤษฎีนี้แบ่งได้ 3 แบบ ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีเส้นตรง (Linear Theories) คือ ทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเป็นไปแบบเส้นตรง เป็นการกล่าวถึงวิวัฒนาการของสังคมทุกสังคมหรือวัฒนธรรมทุกวัฒนธรรม จะมีลักษณะของวิวัฒนาการเป็นแบบเดียวกันตลอด ออกัสต์ คอมท์ (Auguste Comte) ได้กล่าวถึงขั้นตอนวิวัฒนาการของความเจริญทางอารยธรรม เลวิส

เฮรี มอร์แกน (Lewis Henry Morgan) นักมานุษยวิทยา ได้กล่าวถึงสังคมที่ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จากสังคมป่าเถื่อนไปสู่อารยธรรม และคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า สังคมแบบดั้งเดิมได้วิวัฒนาการไปถึงสังคมทาส สังคมศักดินา สังคมนายทุน และสังคมคอมมิวนิสต์

2. ทฤษฎีแบบวัฏจักร (Cyclical Theories) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความไม่สม่ำเสมอของขบวนการทางสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ละขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงต้องผ่านจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ อาโนด โทนบี (Arnold Toynbee) ได้วิเคราะห์อารยธรรม 21 แห่ง เช่น อารยธรรมกรีก อียิปต์ อินเดีย จีน เมกซิโก และยูคาทาน เป็นต้น เขากล่าวว่า ประวัติศาสตร์ของบางประเทศเป็นเพียงส่วนหนึ่งของประวัติอารยธรรมตะวันตก เช่น ประเทศอังกฤษเขาถือว่าอารยธรรมเป็นปัจจัยสร้างประวัติศาสตร์ และอารยธรรมนั้นสร้างขึ้นมากจากกลุ่มชาติต่าง ๆ ไม่ใช่ชาติใดชาติหนึ่ง ในแต่ละอารยธรรมมีพลังแฝงอยู่ภายในซึ่งจะผลักดันให้อารยธรรมนั้น ๆ ก้าวหน้าไป เมื่อพลังนั้นใช้หมดสิ้นไปก็เท่ากับว่าเป็นการสลายตัวของอารยธรรมนั้น ๆ เขาได้ยกตัวอย่างของผู้คนที่ได้สร้างความก้าวหน้าของอารยธรรมให้เกิดขึ้น การเสื่อมเกิดขึ้นเพราะชนชั้นผู้นำได้เปลี่ยนไป กลุ่มอื่นเข้ามาแทนที่ และเขาได้สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นแรก ซึ่งเป็นขั้นของความสมดุล หรือมีความผสมผสานทางขนบธรรมเนียมประเพณี ได้ หยิน (Yin) ขั้นที่สองเป็นขั้นของการเปลี่ยนแปลงจากหยิน (Yin) ไปสู่หยาง (Yang) หรือ ขั้นที่สังคมไม่มีสมดุล และขั้นที่สามเป็นขั้นของการแก้ไขปัญหาคความแตกต่าง และความไม่สมดุลเพื่อนำไปสู่ขั้นใหม่ที่มีความสมดุลเกิดขึ้น หรือหยิน (Yin) ในความหมายของเงื่อนไขใหม่ทางสังคม

3. ทฤษฎีแนวโน้ม (Trend Theories) เป็นทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในรูปของแนวโน้มจากสังคมแบบหนึ่งไปสู่สังคมอีกแบบหนึ่ง เฟอ์ดินันท์ โทนี (Ferdinand Tonnies) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจาก Gemeinschaft เป็นสังคมแบบ Gesellschaft ลักษณะของสังคมแบบ Gemeinschaft นั้นความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นความปรารถนาที่เกิดจากความต้องการของปัจเจกบุคคลที่มีตามธรรมชาติ มีความสนใจที่จะติดต่อสัมพันธ์กับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านอย่างใกล้ชิดสนิทสนม ส่วนสังคมแบบ Gesellschaft เป็นสังคมที่สมาชิกในสังคมนั้น เพราะความปรารถนาที่มีเหตุและผล การคบค้าสมาคมติดต่อกันเป็นไปอย่างมีเหตุผล แนวความคิดทฤษฎีแนวโน้มนี้อาจจะกล่าวได้ว่า สังคมชนบทมีแนวโน้มเปลี่ยนไปเป็นแบบสังคมเมืองหรือสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนไปเป็นแบบสังคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

ทฤษฎีวิวัฒนาการ

ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theories) มีข้อสมมติที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างช้า ๆ ค่อย ๆ เป็นไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนสลับซับซ้อน

ซ้อนเพิ่มขึ้น และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยไม่กระทบกระเทือนความรู้สึกนึกคิดของประชาชน

แนวความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการที่ได้เริ่มนิยมแพร่หลายในศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพลจากงานของ ชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) ซึ่งศึกษาวิวัฒนาการทางชีววิทยา นำมาอธิบายสังคมมนุษย์ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ แนวความคิดของดาร์วินได้นำมาจากการต่อสู้เพื่อการคงอยู่ของสิ่งมีชีวิต และจุดกำเนิดของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มาปรับปรุงจนสรุปวิวัฒนาการ ซึ่งดาร์วิน เรียกว่า กฎแห่งการเลือกสรรทางธรรมชาติ (Law of Natural Selection) กล่าวคือ

1. สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มากมายมีการดำรงชีวิตที่ดี
2. จำนวนของสิ่งมีชีวิตมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นตามความหมายของการอยู่รอด
3. ผลกระทบคือจะมีการต่อสู้เพื่อควมมีชีวิตรอดภายในสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน และระหว่างสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ
4. การต่อสู้นี้สิ่งมีชีวิตที่แข็งแรง เหมาะสม และปรับตัวได้ดีที่สุด จะมีชีวิตอยู่ต่อ แต่สิ่งมีชีวิตที่อ่อนแอกว่าจะถูกทำลายหรือตายไปในที่สุด

ต่อมานักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาให้ความสนใจต่อแนวความคิดวิวัฒนาการของดาร์วินในการนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม วิวัฒนาการมีความหมายว่าจะต้องผ่านขั้นต่าง ๆ (Stages) ก่อนที่จะถึงขั้นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมีอยู่ 2 แนวความคิด คือ

1. วิวัฒนาการสายเดี่ยว (Unilinear Evolution) เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากแบบง่าย ๆ ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ข้อสมมติของวิวัฒนาการสายเดี่ยวก็น่าสนใจ สังคมมนุษย์ทุกสังคมจะมีภาวะเช่นเดียวกันกับสิ่งมีชีวิตคือเริ่มต้นจากสังคมแบบง่าย ๆ หยิบ ๆ ต่อมาค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสังคมที่สลับซับซ้อน และทุกสังคมจะต้องผ่านขั้นต่าง ๆ เหมือนกันหมด นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาที่กล่าวถึงวิวัฒนาการสายเดี่ยว มีดังนี้

ค็อมท์ (Comte) ได้แบ่งประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ว่าได้วิวัฒนาการมา 3 ขั้น ดังนี้ คือ

1. ขั้นแรก เป็นยุคทหารและเชื่อในเทพเจ้า (Theological and Military Epoch) สภาพของสังคมระยะนี้แนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติภาพพจน์ถูกครอบงำ ประชาชนไม่มีเสรีภาพ
2. ขั้นที่สอง เป็นยุคแห่งปรัชญาและกระบวนการทางกฎหมาย (Metaphysical and Juridical Epoch) ระยะนี้เสรีภาพของประชาชนเริ่มจะเป็นที่ยอมรับ เพียงแต่ระยะแรกยังหาเสรีภาพไม่ค่อยจะได้

3. ขั้นที่สามเป็นยุคแห่งวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Science and Industry Epoch) ระยะนี้แนวความคิดและเสรีภาพของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นที่ยอมรับ และทำให้เป็นเรื่องจริงขึ้นมาได้

เลwis เฮนรี มอร์แกน (Lewis Henry Morgan) ได้มองสังคมซึ่งเคลื่อนไหวผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จากสังคมดึกดำบรรพ์มาสู่สังคมที่มีอารยธรรม โดยเขาได้แบ่งขั้นตอนต่าง ๆ จากการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการยังชีพของมนุษย์ได้ 7 ขั้นตอนดังนี้

1. สถานภาพขั้นต่ำของสังคมดึกดำบรรพ์ (Lower Status of Savagery) เริ่มต้นจากเริ่มมีมนุษยชาติหาเลี้ยงชีพโดยอาศัยธรรมชาติ

2. สถานภาพขั้นกลางของสังคมดึกดำบรรพ์ (Middle Status of Savagery) มนุษย์ได้รู้จักตกปลาล่าสัตว์ เพื่อยังชีพ และรู้จักใช้ไฟ

3. สถานภาพขั้นสูงของสังคมดึกดำบรรพ์ (Upper Status of Savagery) มนุษย์รู้จักประดิษฐ์ธนูและลูกศร

4. สถานภาพขั้นต่ำของสังคมป่าเถื่อน (Lower Status of Barbarism) มนุษย์รู้จักประดิษฐ์เครื่องปั้นดินเผา

5. สถานภาพขั้นกลางของสังคมป่าเถื่อน (Lewer Status of Barbarism) ในสังคมนี้มนุษย์เริ่มรู้จักเลี้ยงสัตว์ มีการเพาะปลูก และการทำเชือกกันน้ำอย่างง่าย ๆ เพื่อทำการเกษตรกรรม

6. สถานภาพขั้นสูงของสังคมป่าเถื่อน (Upper status of Barbarism) มนุษย์รู้จักทำเครื่องมือจากเหล็ก

7. สถานภาพของอารยธรรม (Status of Civilization) เริ่มตั้งแต่มนุษย์ได้ประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

มอร์แกนมีความเชื่อว่าสังคมทุกสังคมต้องผ่านวิวัฒนาการขั้นที่ 1 จนถึงขั้นที่ 7 ในปัจจุบัน เขายังได้เสนอแบบแผนทางวัฒนธรรมด้านเครือญาติของมนุษย์ว่ามีวิวัฒนาการในทำนองเดียวกัน คือ จากหยาบมาสู่ละเอียด เขาเสนอว่าเดิมมนุษย์สมสู่กันอย่างสับสน (Promiscuity) แบบเดียวกับสัตว์ ต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นการแต่งงานแบบกลุ่ม (Group Marriage) หมายความว่า ชายและหญิงภายในกลุ่มเป็นสามีและภรรยาทั้งหมด จากนั้นก็วิวัฒนาการมาเป็นการแต่งงานแบบพหุคู่ครอง (Polygamy) ซึ่งอาจจะแยกเป็นชายเดียวมีภรรยาได้หลายคน (Polygamy) หรือหญิงมีสามีได้หลายคน (Polyandry) และขั้นสุดท้ายของวิวัฒนาการในเรื่องของการแต่งงานนี้คือแบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy)

2. วิวัฒนาการหลายสาย (Multilinear Evolution) เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในแง่ของวิวัฒนาการแต่ไม่จำเป็นต้องมาจากสายเดียวกัน วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้นอาจมีการผันผวนได้ เพราะปัจจัยต่าง ๆ จากสังคมภายนอก วัฒนธรรมบางขณะอาจวิวัฒนาการไปอย่างรวดเร็วก็ได้ จูเลียน สตีวท์ (Julian Steward) นัก

มานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้กล่าวถึงข้อบกพร่องของวิวัฒนาการสายเดี่ยวที่ไม่สามารถจะอธิบายว่า ทำไมวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว แต่ในบางขณะบางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงได้ช้า เพราะฉะนั้นบทบาทของวิวัฒนาการหลายสายจึงเข้ามามีส่วนช่วยในการตอบปัญหาข้างต้น

สติวท์ ได้กล่าวว่า กลุ่มนักทฤษฎีวิวัฒนาการหลายสายสนใจแนวความคิดและวิธีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีการเก็บรวบรวมจัดหมวดหมู่ และนำเอาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ มาเปรียบเทียบ พัฒนากันไปโดยไม่มีการวางแผนล่วงหน้า ส่วนนักวิวัฒนาการสายเดียวนั้นพยายามหาข้อมูลบางประการเพื่อให้ตรงกับแนวความคิดที่ได้วางไว้ล่วงหน้า

ข้อสมมติ คือ วิวัฒนาการหลายสายเน้นที่ความสม่ำเสมอ ซึ่งอาจนำไปสร้างเป็นกฎทางวัฒนธรรมได้ วิธีการศึกษาของวิวัฒนาการหลายสายจึงมุ่งเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจริง ๆ มากกว่าที่จะพยายามใช้เหตุผลทางตรรกวิทยาอธิบาย แนวความคิดที่สำคัญของสติวท์ ก็คือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) หมายถึง วิธีการศึกษาหลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นผลกระทบมาจากการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์แต่ละสังคม สติวท์เสนอแก่นวัฒนธรรม (Cultural Core) คือ แบบแผนวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากที่สุดกับกิจกรรมการดำรงชีพ และการจัดการทางเศรษฐกิจ วิธีการทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมุ่งวิเคราะห์แต่แบบแผนวัฒนธรรมที่ได้แสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์อย่างมากกับการใช้ประโยชน์จากสภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น เทคโนโลยีเป็นแบบแผนวัฒนธรรมที่มีความใกล้ชิดกับการปรับตัวเข้ากับสภาวะสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์ นักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมสนใจว่า เครื่องมือต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประกอบอาชีพหรือเครื่องมือล่าสัตว์นั้นมีหน้าที่แตกต่างกันอย่างไร มีความต่อเนื่องอย่างไรบ้าง กล่าวคือ หอก ธนู ลูกดอก มีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการล่าสัตว์ที่แตกต่างกัน เมื่ออยู่ในสภาวะสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ จำนวน และชนิดของสัตว์

เนื่องจากในปัจจุบันสังคมมนุษย์มีความซับซ้อนมากขึ้น แบบแผนวัฒนธรรมที่ได้สะสมมานั้นมีทั้งเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้น และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นการวิเคราะห์แก่นวัฒนธรรมจึงพิจารณาการศึกษามากกว่าเดิม โดยสรุปแล้วสติวท์เสนอว่าสิ่งที่จำเป็นในการวิเคราะห์วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมคือ

1. วัฒนธรรมทั้งหลายที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ใช้เพื่อการผลิต หรือแสวงหาประโยชน์จากสภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการยังชีพ
2. พฤติกรรมของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการใช้เทคโนโลยีเหล่านั้น
3. แบบแผนวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เป็นผลกระทบจากข้อ 1 และ 2 เช่น แบบแผนการตั้งถิ่นฐานระบบเครือญาติ การใช้ที่ดิน ฯลฯ

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ข้อสมมุติของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ที่สำคัญคือ สังคมต้องมีความมั่นคง ไม่ต้องมีความสนใจในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง เพราะเชื่อว่าถ้าส่วนประกอบหนึ่งส่วนประกอบใดของสังคมเปลี่ยนไปส่วนประกอบอื่นจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้วย เพื่อที่จะให้สังคมส่วนรวมมีความมั่นคงต่อไป

ลักษณะธรรมชาติของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ได้มีข้อสมมุติที่สำคัญกล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ดังนี้

1. ทุกสังคมประกอบขึ้นด้วยการบูรณาการรวมหน่วย (Integration) ของหน่วยต่าง ๆ หรือส่วนประกอบ หรือองค์ประกอบต่าง ๆ ทางสังคม
2. ทุกองค์ประกอบของสังคมแต่ละส่วนจะทำหน้าที่หรือทำประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพื่อความสมบูรณ์และความอยู่รอดทางสังคม
3. ทุกสังคมมีแนวโน้มที่จะรักษาสถิตภาพ
4. ทุกสังคมจะมีความมั่นคง เนื่องจากสมาชิกภายในสังคมมีความสอดคล้องและความเข้าใจซึ่งกันและกันในเรื่องของสถานภาพ ค่านิยม ฯลฯ

บุคคลที่มีความสำคัญในเรื่องของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ คือ ทัลคอตท์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้เขียนหนังสือที่พิมพ์ในปี ค.ศ. 1951 คือ The Social System และ Toward a General Theory of Action พาร์สันส์ได้กล่าวว่า ระบบการกระทำ (Action Systems) ทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นระบบวัฒนธรรม (Cultural) สังคม (Social) บุคลิกภาพ (Personality) และอินทรีย์ภาพ (Organismic) จะต้องแก้ไขปัญหา 4 ประการ ซึ่งมีความจำเป็นเพื่อให้ระบบอยู่รอด ปัญหา 4 ประการ ดังนี้

1. การปรับตัว (Adaptation) = A

ระบบการกระทำทั้งหมดต้องหาหรือจัดการกับทรัพยากรจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับสมาชิกในระบบอย่างมีประโยชน์และเหมาะสม ถ้าหากเป็นระบบสังคม สถาบันเศรษฐกิจ มีบทบาทสำคัญที่จะคิดหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ และวิธีการจัดการกับทรัพยากร เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้ใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

2. การบูรณาการรวมหน่วย (Intergration) = I

ระบบการกระทำทั้งหมดต้องผสมผสานความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยหรือส่วนต่าง ๆ ภายในระบบอย่างกลมกลืนกัน เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ระบบสังคมจะมีสถาบันกฎหมายที่มีบทบาทสำคัญต่อการประสานความกลมกลืนกัน หรือทำให้หน่วยหรือส่วนต่าง ๆ ภายในสังคมมีความสามารถที่จะทำงานร่วมกัน และมีความสามัคคีต่อกัน

3. การดำเนินไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ (Goal Attainment) = G

ระบบการกระทำทั้งหมดต้องมีวัตถุประสงค์และการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของส่วนหรือองค์ประกอบของสังคมที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้

4. ความเครียด (Latency) = L

ระบบการกระทำทั้งหมดต้องมีการจัดการกับหน่วยหรือส่วนต่าง ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ระบบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาของแบบแผนของการรักษาความสมดุล และต้องมีการช่วยลดความเครียดภายในหน่วยหรือส่วนต่าง ๆ ภายในระบบที่เกี่ยวข้องกัน ปัญหาของการจัดการความตึงเครียดในระบบสังคม อาจจะกล่าวได้ว่าสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาของความเครียดทางสังคม

พาร์สันได้แสดงให้เห็นว่า ระบบทางสังคมที่เป็น AGIL นั้นมีการแลกเปลี่ยนและมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก ซึ่งมีความหมายว่า นอกจากสถาบันต่าง ๆ จะทำหน้าที่ของสถาบันอย่างเต็มที่แล้ว แต่ละสถาบันจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอีกด้วย ทำให้เกิดสภาวะของความสมดุลในระบบสังคม (Equilibrium) พาร์สันส์ได้ชี้ความแตกต่างระหว่างกระบวนการ (Process) และการเปลี่ยนแปลง (Change) เพื่อที่จะได้เข้าใจทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พาร์สันส์ กล่าวว่า “กระบวนการทั้งหมดเกี่ยวข้องกันกับการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง แต่อาจจะแตกต่างกับกระบวนการที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มาจากโครงสร้างทางสังคม” หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบของกระบวนการ เฉพาะซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคม แบบของกระบวนการต่าง ๆ ตามความคิดของพาร์สันส์มีอยู่ 4 แบบ คือ 1. สมดุลยภาพ (Equilibrium) เกี่ยวข้องกับกระบวนการภายในระบบ 2. การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของระบบ 3. ความแตกต่างทางโครงสร้าง (Structural Differentiation) เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในระบบ แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงในระบบทั้งหมด 4. วิวัฒนาการ (Evolution) เป็นกระบวนการที่บรรยายการพัฒนาแบบแผนของสังคมที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน รายละเอียดต่าง ๆ จะได้กล่าวดังต่อไปนี้

1. สมดุลยภาพ หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งพยายามรักษาขอบเขตของระบบไว้สมดุลยภาพนี้อาจจะคงที่หรือเคลื่อนไหวก็ได้ กระบวนการมักจะเกิดขึ้นทั้งสองแบบ แต่การเคลื่อนไหวเป็นแบบแผนของการเปลี่ยนแปลง สมดุลยภาพในระบบสังคมอาจถูกวิเคราะห์ในแง่ของกฎ 4 ข้อ

1.1 พื้นฐานของความเฉื่อย อธิบายความต่อเนื่องของวัตถุประสงค์และทิศทางของกระบวนการ นอกเสียจากว่าพลังที่กระตุ้นให้เคลื่อนที่เหนือกว่ากระบวนการความเฉื่อยนั้น

1.2 หลักของการกระทำและการโต้ตอบ ยืนยันให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ว่ากรณีใดเกี่ยวกับทิศทางของกระบวนการหนึ่งจะอยู่ในทางที่สมดุลกันดังเดิม ซึ่งเกิดจากการ

เปลี่ยนอีกอย่างหนึ่งมาทำให้เกิดความสมดุลระหว่างพลังที่เคลื่อนที่และพลังที่ตรงกันข้าม ซึ่งเป็นลักษณะของการกระทำและการโต้ตอบ

1.3 หลักของความพยายาม เน้นให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงต่างกันในอัตราของกระบวนการ เป็นสัดส่วนโดยตรงกับพลังที่พยายามกระตุ้นให้เคลื่อนที่เป็นประการแรก

1.4 หลักการของการบูรณาการรวมหน่วยของระบบ เน้นให้เห็นว่าแบบแผนของส่วนประกอบต่าง ๆ ผสมผสานกันภายในระบบ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสมดุลภาพ

ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงแบบสมดุลภาพนี้ ได้แก่ การเจริญเติบโตทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสังคม ส่วนประกอบต่าง ๆ ภายในสังคมจะต้องปรับตัวให้เข้ากับความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ระบบสังคมเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่าง ๆ ภายในสังคม นอกจากนี้มีการเปลี่ยนแปลงระหว่างระบบสังคมย่อย ๆ อีกด้วย การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างที่เห็นได้ชัดในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจจะเกี่ยวกับผู้นำที่มีความริเริ่มการเปลี่ยนต่าง ๆ

3. ความแตกต่างทางโครงสร้าง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในระบบสังคมย่อย แต่ไม่ได้ทำให้ระบบสังคมใหญ่เปลี่ยนไป กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความแตกต่างทางโครงสร้าง แต่ค่านิยมในสังคมไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด เช่น เราจะพบว่าในสังคมเมืองมีความแตกต่างในเรื่องของการเลี้ยวคูบุตรระหว่างชนชั้นสูงและชนชั้นต่ำ แต่ภายใต้ระบบสังคมใหญ่ค่านิยมของความรักความเอาใจใส่ต่อบุตรยังเหมือนเดิม พ่อแม่ต้องทำงานหนักขึ้น ไม่ว่าครอบครัวจะอยู่ในชนชั้นไหนก็ตาม

4. วิวัฒนาการ หมายถึง การพัฒนาแบบแผนของสังคมที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน พาร์สันส์อธิบายในเรื่องความแตกต่างซึ่งเกิดขึ้นมาจากปัญหาของการบูรณาการรวมหน่วย เริ่มตั้งแต่ระบบสังคมที่ง่ายไปสู่สังคมที่สลับซับซ้อนขึ้น พาร์สันส์ได้แบ่งระดับของการพัฒนาแบบวิวัฒนาการ 3 ระดับ คือ ระดับดั้งเดิม ระดับกลาง และระดับความทันสมัย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับดั้งเดิมมาสู่ระดับกลาง คือ ภาษา โดยเฉพาะภาษาเขียน ส่วนปัจจุบันหวัเลี้ยวหั่วต่อที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนจากระดับกลางไปสู่ความทันสมัย คือ ภาวะการเปลี่ยนไปสู่สถาบันที่มีบรรทัดฐานตามแบบของระบบกฎหมาย

คำถามที่เกี่ยวข้องในเรื่องของสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง เป็นเรื่องที่น่าคิดมาก หากพิจารณาจากการอธิบายการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ ที่พาร์สันส์ได้กล่าวถึงนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวคิดของพาร์สันส์มีอยู่ 2 ประการ คือ ความเครียด (Strain) และผลประโยชน์ที่เป็นอยู่ (Vested Interest) ความเครียดจะผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การสร้างสมดุลภาพให้เหมือนเดิม

พาร์สันอธิบายความเครียดนี้ว่า เป็นสภาวะการณ์ของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างระบบย่อย ๆ ของระบบสังคม ซึ่งก่อให้เกิดแนวโน้มหรือความกดดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์นั้น ความเครียดนี้จะนำไปสู่การจัดการกับระบบย่อย ๆ เพื่อให้เกิดสภาวะสมดุลภาพขึ้นมาใหม่ เช่น การอบรมเลี้ยงดูเด็ก พ่อแม่ที่เอาใจใส่ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกของตน เด็กจะไม่มี ความเครียด แต่เมื่อเด็กต้องไปโรงเรียนพรากจากพ่อแม่โรงเรียนมีการฝึกวินัยที่เข้มงวดในเรื่องความประพฤติ กิริยามารยาท ในระยะนี้เด็กจะมีความเครียดเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามเด็กจะกลับเข้าสู่ภาวะจำใจและอารมณ์ปกติกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ทำให้เด็กเข้าสู่สภาวะสมดุลภาพใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ส่วนผลประโยชน์ที่เป็นอยู่นั้น มักจะมีอยู่ในรูปของการทำให้เป็นสภาวะการเปลี่ยนไปเป็นสถาบันต่าง ๆ พาร์สันส์มีความเห็นว่าระบบสังคมมีความพยายามที่จะรักษาขอบเขตของระบบไว้ เช่น สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน่วยสังคมที่มีความสำคัญในการสนองความต้องการให้กับสมาชิกสังคมในเรื่องต่าง ๆ ได้ดีตลอดมา เมื่อมีการทำให้เป็นสถาบันขึ้นมาแล้ว มักจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ยกเว้นสถาบันที่ส่งเสริมการค้นคว้า หรือส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของผลประโยชน์ที่เป็นอยู่นี้ไม่เพียงแต่ในเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือวัตถุเท่านั้น แต่เป็นเรื่องอื่น ๆ ก็ได้ เช่น ผลประโยชน์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความรัก ความเคารพ ความนับถือ ความยกย่อง ฯลฯ ผลประโยชน์ต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังของปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอ

พาร์สันได้สรุปว่า ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นไม่ได้ถือเอาองค์ประกอบเดิมแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นองค์ประกอบอะไรก็ได้ เขากล่าวว่าความเครียดเป็นตัวอย่างสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับสภาพของระบบย่อยอื่น ๆ ในสังคม การอธิบายในรูปแบบของ A G I L ก็อาจจะกล่าวได้ว่า ถ้าเกิดความเครียดขึ้นในส่วนใดส่วนหนึ่งส่วนต่าง ๆ จะปรับตัวเพื่อทำให้เกิดสภาวะสมดุลภาพใหม่ขึ้นมาอีกครั้ง พาร์สันส์ไม่ได้ถือว่าความเครียดเป็นตัวผลักดันที่สำคัญแต่เพียงอย่างเดียว แต่การพัฒนาทางวัฒนธรรม เช่น พัฒนาทางวิทยาศาสตร์ความคิดทางศาสนา โครงสร้างทางประชากร สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอาจเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงซึ่งมาจากภายนอกระบบสังคม (Exogenous Sources) ทั้งสองแหล่งต่างมีส่วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้พอ ๆ กัน

พาร์สันส์ได้เตือนว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแบบของสมดุลภาพนี้อาจจะผันแปรไปได้หากว่าความเครียดมีอยู่สูงเกินไป คือ ถ้าความเครียดเกินขนาด เป็นผลของการกระทำของกลุ่มที่รักษาผลประโยชน์ที่เป็นอยู่ระบบเดิม สังคมโดยรวมอาจจะถูกดึงกลับเข้าสู่สภาวะของความเคร่งครัดในระเบียบประเพณีเหมือนเดิมหรือคล้ายของเดิม แต่ถ้าความเครียดนั้นมาจากกลุ่มคนที่มีหัวก้าวหน้า และมีพลังมากพอสมควรแล้ว การเปลี่ยนสภาวะสมดุลภาพก็อาจจะกลายเป็นการปฏิวัติที่รุนแรงขึ้นได้ อย่างไรก็ตามแนวความคิดของ

พาร์สันส์เน้นการเปลี่ยนแปลงตามแบบสมดุลยภาพในสภาวะสังคมที่ปกติ ซึ่งสังคมจะมีความปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่มั่นคงอีกครั้งหนึ่ง

วิลเบอร์ก อี มัวร์ (Wilbert E. More) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้กล่าวถึง ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในลักษณะที่ว่าความยืดหยุ่นของทฤษฎีนี้สามารถให้คำอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ดี กล่าวคือ สังคมสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ สาเหตุหรือพลังที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีทั้งมาจากภายในระบบและภายนอกระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการจัดระเบียบทางสังคม จึงมีลักษณะควบคู่กันไป และเป็นลักษณะธรรมดาทั่วไป บางครั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระยะสั้นไม่รุนแรง แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลายาวก็มีผลกระทบอย่างมาก เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเพิ่มประชากร ซึ่งในระยะแรกไม่กระทบกระเทือนมากเท่าใด แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นทรัพยากรมีจำกัด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการดำรงชีพและความสัมพันธ์ทางสังคม

ในเรื่องความเครียด มีวิธีชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาและสามารถเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงได้ กล่าวคือ

1. ไม่มีสังคมใดเลยที่จะอยู่ในสภาพสมดุล ส่วนหรือหน่วยต่าง ๆ ของสังคมไม่ได้บูรณาการรวมหน่วยอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกที่ปฏิบัติตามบทบาทและสถานภาพนั้นมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน ความสามารถของสมาชิกแต่ละคนก็แตกต่างกัน การอบรมเลี้ยงดูก็แตกต่างกัน ความตึงเครียดจึงอาจเกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นสังคมจะอยู่ในสภาพที่สมดุลอย่างสมบูรณ์จึงเป็นไปได้

2. ความเครียดเป็นเรื่องธรรมดา เนื่องจากสมาชิกในสังคมไม่สามารถที่จะควบคุมธรรมชาติได้อย่างเด็ดขาด นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการกระทำของสมาชิกในสังคม เพราะฉะนั้นการปรับตัวระหว่างสมาชิกในสังคมได้อย่างเด็ดขาด เช่น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การผันแปรของดินฟ้าอากาศ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความตึงเครียดได้ในสังคม

3. ความเครียดอาจจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างอุดมคติทางสังคมกับแนวทางความเป็นจริงในสังคมเนื่องจากอุดมคติเป็นค่านิยมอย่างหนึ่ง เช่น ความต้องการเสรีภาพ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์ตามความเป็นจริง ความเครียดย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ และเป็นเรื่องธรรมดาในสังคม

แนวความคิดของมัวร์อาจจะสรุปได้ว่า เขามองสมาชิกในสังคมเป็นผู้ที่แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคม และมองสังคมเป็นระบบแก้ความเครียดเมื่อเกิดมีปัญหาดัง ๆ ขึ้น เขาไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับแนวความคิดของสังคมที่มีสภาพสถิต (Static Model) และมีการบูรณาการรวมหน่วยอย่างเดียว เพราะเมื่อใครก็ตามมีความคิดเห็นเช่นนั้นก็จะให้ความสำคัญในเรื่องการเปลี่ยนแปลงน้อย การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องที่ไม่ปรารถนา เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะ

เป็นผลเสียต่อส่วนรวม ต่อความมั่นคงของสังคม ดังนั้นแนวความคิดของมาร์กซ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเป็นการมองสังคมที่ไม่ได้มีสภาพสมดุลอย่างสมบูรณ์ ความเครียดเป็นเรื่องราวธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคม การเปลี่ยนแปลงกับการจัดระเบียบทางสังคมจึงมีลักษณะควบคู่ไปด้วยกันในสังคม

ทฤษฎีความขัดแย้ง

ทฤษฎีความขัดแย้งนี้มีข้อสมมุติหลักคือไม่สนใจความมั่นคงทางสังคม แต่สนใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่สิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะต้องผ่านพบ เน้นถึงความไม่แน่นอนของสิ่งต่าง ๆ ข้อสมมุติย่อย ๆ มีดังต่อไปนี้

1. ทุกสังคมต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทุกขณะ ทุกหน ทุกแห่ง
2. ทุกสังคมมีความขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา
3. พื้นฐานส่วนต่าง ๆ ในสังคมหรือองค์ประกอบของสังคมสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
4. ทุกสังคมขึ้นอยู่กับการณ์ที่สมาชิกในสังคมสามารถบังคับบีบคั้นหรือการเอาตัวเอาเปรียบหรือมีผลประโยชน์เหนือกว่าสมาชิกอื่น ๆ

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้ใช้ "วิภาษวิธี" แห่งการศึกษาการเปลี่ยนแปลง (The Dialectics of Change) เขามีความคิดเห็นว่า สังคมจะมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังคมไม่ได้อยู่ในระเบียบหรือมีความมั่นคงในกรอบของระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้ยังรวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้วย มาร์กซ์ บอกว่าความขัดแย้งเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งเป็นกระบวนการหนึ่งในสังคมที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ทุกขณะ

มาร์กซ์ยังได้กล่าวว่า ถ้าปราศจากความขัดแย้งจะไม่มีก้าวหน้า (Without Conflict no Progress) ความเจริญก้าวหน้าของอารยธรรมต่าง ๆ ก็เนื่องมาจากกฎแห่งความขัดแย้ง นั่นก็คือประวัติศาสตร์ของทุกสังคมทุกยุคทุกสมัย จนถึงปัจจุบันเป็นประวัติศาสตร์ของความขัดแย้ง

มาร์กซ์ได้สร้างทฤษฎีความขัดแย้งขึ้น เพื่อจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ มนุษย์ได้สร้างตนเองขึ้นมาด้วยน้ำพักน้ำแรงหรือแรงงานของตน และการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของความเกี่ยวพันกับสถาบันทางสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง อำนาจที่ขัดกันในประวัติศาสตร์ไม่ใช่ความคิดลอย ๆ หรือไม่มีตัวตน แต่เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม (Class Conflict) และเป็นพลังที่สำคัญของเบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ นั่นก็คือ การต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่เอาเปรียบ (Exploiting Class) กับชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบ (Exploited Class) ซึ่งจะมีลักษณะเช่นนี้เรื่อยไปในประวัติศาสตร์ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง

มาร์กซ์มีความเชื่อว่า การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจเป็นพลังที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติหรือขัดแย้งทางชนชั้น และเขากล่าวว่าสภาพความเป็นอยู่ของสังคมซึ่งหมายถึงระบบเศรษฐกิจเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการกำหนดโครงสร้างของสังคมแต่ละสังคม เขาได้แบ่งโครงสร้างของสังคมเป็น 2 ส่วน คือ

1. โครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ได้แก่ สถาบันของสังคมต่าง ๆ เช่น กฎหมาย ศาสนา ปรัชญา ฯลฯ ซึ่งทำหน้าที่อยู่ 2 ประการ คือ 1) สร้างความชอบธรรมในกฎหมายจริยธรรม ซึ่งชนชั้นนำบัญญัติไว้เพื่อผลประโยชน์กลุ่มของตน 2) เป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองเพื่อรักษาสถานภาพที่เหนือกว่าไว้

2. โครงสร้างสังคมส่วนล่าง (Substructure) เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจ ได้แก่ พลังการผลิตทรัพยากร เทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งมาร์กซ์มีความเชื่อว่าโครงสร้างส่วนล่างนี้จะเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบน และเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม

มาร์กซ์ได้แบ่งปัจจัยพื้นฐานของเศรษฐกิจออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกพลังการผลิต ได้แก่ ทรัพยากร วัตถุดิบและเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการผลิต ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการผลิต ส่วนที่สอง คือ ความสัมพันธ์ของการผลิตคือ การที่บุคคลหรือกลุ่มมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการผลิต ซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้ มาร์กซ์ได้แบ่งไว้ 2 ชั้น คือ ชนชั้นผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือชนชั้นที่เอาเปรียบ และชนชั้นผู้ที่ไม่เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต หรือชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบ

มาร์กซ์ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectic Materialism) มาอธิบายประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ซึ่งก่อให้เกิดการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบสังคมต่าง ๆ มาร์กซ์ได้แบ่งประวัติศาสตร์เป็น 3 ตอน เริ่มแรกของประวัติศาสตร์มนุษย์มีความเป็นอิสระตามธรรมชาติ แต่มนุษย์ยังไม่มีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ เพราะว่ามันุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอยู่มาก ความเป็นอิสระของมนุษย์ยังมีความเป็นที่ยอมรับกันในสังคม และเรียกได้ว่าเป็น Thesis ของสังคมในขณะนั้น

ในระยะที่สองสังคมได้เริ่มมีการต่อต้านต่อสิ่งที่มีการยอมรับกันในสังคม เพราะมนุษย์ยังขาดอิสรภาพเป็นช่วงของ Anti - thesis มนุษย์ได้พยายามพัฒนาเทคโนโลยีและพยายามควบคุมธรรมชาติ แต่การกระทำเช่นนี้มนุษย์เกิดความสับสน เพราะการควบคุมของมนุษย์ ได้แก่มีการแบ่งงานกันทำ ทำให้มีการเป็นเจ้าของที่ดิน และแรงงานได้เริ่มมีการสร้างอำนาจ ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การต่อสู้ระหว่างชนชั้น ในระยะนี้มนุษย์ได้พัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหา แต่ในที่สุดมนุษย์ได้เกิดความเบื่อหน่ายจากสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้พัฒนาหรือสร้างขึ้น ย่อมจะก่อให้เกิดภาวะช่วงที่สามต่อไป

ในระยะที่สาม (Synthesis) สังคมปราศจากชนชั้น สมบัติส่วนตัวไม่มี มีแต่สมบัติส่วนรวม ทวิทย์สมบัติซึ่งเดิมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การแบ่งงานกันทำ และอำนาจทางการเมืองได้หมดไป สังคมในระยะที่สามจึงเป็นสังคมที่มีความอิสระดังเดิมในอดีต

และเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ รูปแบบของสังคมแบบต่าง ๆ นั้น ได้มีการขัดแย้งและเปลี่ยนแปลงกันในลักษณะของวิภาษวิธีและรูปแบบของสังคมตามความคิดของมาร์คส์ที่มีวิวัฒนาการและรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สังคมดั้งเดิม

สังคมนี้มีเครื่องมือในการผลิตเป็นของส่วนรวม ยังไม่เกิดชนชั้นขึ้น เป็นสังคมที่สมาชิกช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเฉลียวฉลาด ซึ่งเกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ มนุษย์ได้พัฒนาแร่เหล็กมาใช้ประโยชน์ สร้างเครื่องมือการผลิตใหม่ ๆ เช่น จอบ และเสียมขึ้นมาแทนไม้แหลมที่ใช้ขุดดิน รู้จักการจับสัตว์ป่ามาเลี้ยงและทำไร่ ทำให้เกิดการเป็นเจ้าของทรัพย์สินขึ้นมาก มีการต่อสู้แย่งชิงดินแดนหรือทรัพยากร มีการเกณฑ์แรงงานเชลยมาเป็นทาส

2. สังคมทาส

สังคมทาสได้วิวัฒนาการมาจากสังคมดั้งเดิม และเป็นยุคแรกของประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดชนชั้นขึ้น มาร์คส์ได้แบ่งเป็น 2 ชนชั้นใหญ่ ๆ คือ

2.1 นายทาส เป็นชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตและเป็นเจ้าของทาสด้วย

2.2 ทาส เป็นชนชั้นที่ไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต เป็นชนชั้นผู้ผลิตและเป็นชนกลุ่มใหญ่ของสังคม

ต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น เนื่องจากการขูดรีดแรงงานทาสได้มีการรวมตัวกันก่อความไม่สงบขึ้น สังคมทาสก็สลายไปเกิดเป็นสังคมศักดินาขึ้นมาแทนที่

3. สังคมศักดินา

สังคมศักดินา ประกอบด้วย 2 ชนชั้น

3.1 เจ้าของที่ดิน ซึ่งได้แก่ พวกเจ้าขุนมูลนายเป็นชนชั้นเจ้าของเครื่องมือในการผลิต

3.2 ทาสติดดิน เป็นชนชั้นส่วนใหญ่ของสังคม

หลังจากสังคมทาสถูกทำลายลง ทาสจะถูกปลดปล่อย แต่ทาสอีกส่วนหนึ่งยังคงยึดติดอยู่กับที่ดินที่เคยทำกิน เมื่อเจ้าขุนมูลนายเข้ามาครอบครองที่ดิน ทาสติดดินก็จะถูกขูดรีดแรงงานต่อไป ในสังคมสมัยนี้ได้มีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตมากขึ้น เช่น มีการสร้างเครื่องจักรกลที่ทันสมัย จำเป็นต้องใช้กรรมกรที่ชำนาญงานทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม สังคมศักดินาไม่สามารถสนองความต้องการดังกล่าวได้

4. สังคมทุนนิยม

ภายหลังที่มีการประดิษฐ์สร้างเครื่องกลที่ทันสมัยหรือด้านเทคโนโลยีอื่น ๆ มีการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมขึ้น พวกนี้พยายามเรียกร้องให้จัดระเบียบใหม่ โดยเรียกร้องให้มีการปลดปล่อยทาสติดดิน ในที่สุดการปฏิวัติก็เกิดขึ้น ทำให้มีสังคมนายทุนขึ้นมาแทนที่ ทานที่ติดดินจะถูกปล่อยให้เป็นอิสระได้กลายเป็นกรรมกรที่มีเสรีภาพ และได้เป็นกำลังที่สำคัญ

ในการผลิตของสังคมนายทุน การพัฒนาแบบอุตสาหกรรมก็ดำเนินไปเรื่อย ๆ ในสังคมทุนนิยมแยกเป็น 2 ชั้น คือ

1. นายทุน เป็นชนชั้นเจ้าของเครื่องมือปัจจัยในการผลิต
2. กรรมกร เป็นชนชั้นที่ขายแรงงานเพื่อยังชีพ และถูกเอารัดเอาเปรียบจาก

นายทุน

มาร์กซ์ได้อ้างว่า ชนชั้นทั้งสองจะเกิดขัดแย้งกัน และนำไปสู่การปฏิวัติอย่างไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้ จนในที่สุดสังคมทุนนิยมก็สลายตัว และนำไปสู่สังคมสุดท้าย คือ สังคมคอมมิวนิสต์

5. สังคมคอมมิวนิสต์

สังคมคอมมิวนิสต์เป็นสังคมขั้นสุดท้ายของการวิวัฒนาการตามความคิดของมาร์กซ์ ชนชั้นจะมีชนชั้นเดียวคือ ชนชั้นกรรมกร ทุกคนจะมีความเสมอภาพ ไม่มีใครเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน รัฐจะค่อยสลายตัวไป เพราะไม่จำเป็นต้องมีชนชั้น ทั้งนี้เนื่องจากมาร์กซ์ถือว่ารัฐบาลเป็นเครื่องมือของชนชั้นหนึ่งที่เขาเปรียบอีกชนชั้นหนึ่ง ดังนั้นสังคมคอมมิวนิสต์จึงเป็นสังคมที่ปราศจากชนชั้นและปราศจากรัฐ ลักษณะเด่น ๆ ของสังคมคอมมิวนิสต์ก็คือ

1. จะไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เครื่องมือการผลิตเป็นของส่วนรวม
2. คนงานในโรงงานอุตสาหกรรมดำเนินการและบริหารรับรู้แบบของการร่วมมือกัน
3. ใช้ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสูงในการพัฒนาอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม
4. ความรู้สึกขัดแย้งหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างชาวเมืองและชาวชนบทจะ

หมดไป

5. ใช้หลักการแบ่งแรงงานและการกระจายรายได้ ตามหลักที่ว่าให้แต่ละบุคคลทำงานในหน้าที่การงานต่าง ๆ ตามความสามารถและความรู้ แต่จะแจกจ่ายทรัพยากรที่ได้ตามความจำเป็นที่ต้องใช้

6. คนทุกคนได้ประสบกับอิสรภาพที่หลุดพ้นจากความหวาดหวั่น และการเอารัดเอาเปรียบ

ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม

ทฤษฎีจิตวิทยาสังคมได้เสนอแนวความคิดที่อธิบายปัจจัยทางจิตวิทยาสังคม มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยได้เน้นว่าบุคลิกภาพมีบทบาทที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เอเวอเรท อี เฮเกน (Everett E. Hagan) เป็นนักเศรษฐศาสตร์ ได้เขียนหนังสือ On the Theory of Social Change ได้พยายามที่จะนำหลักพื้นฐานทางจิตวิทยาเข้ามาอธิบายทฤษฎีของการพัฒนาเศรษฐกิจ เขาได้กล่าวว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องเข้าใจบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ด้วย

เฮเกนได้พยายามอธิบายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น เป็นไปอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป และต้องใช้ระยะเวลานาน การรับสิ่งใหม่มีความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม กระบวนการของการรับสิ่งใหม่นั้นก็ต้องใช้ระยะเวลาเหมือนกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนั้นก็เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลที่มีการสร้างสรรค์ที่มีส่วนทำให้เกิดการพัฒนาในการทางเศรษฐกิจ

เฮเกนได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับบุคลิกภาพ เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจจะไม่เกิดขึ้นถ้าปราศจากการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ เขาให้คำนิยามว่า บุคลิกภาพอาจจะกล่าวถึงความจำเป็น ค่านิยม และความจำเป็น ตลอดจนระดับของความเฉลียวฉลาดและความสามารถของปัจเจกบุคคล ดังนั้นบุคลิกภาพอาจแบ่งได้เป็นคนที่รู้จักประสานประโยชน์ (Manipulative) คนที่ก้าวร้าว (Aggressive) คนที่เฉื่อยชา (Passive) และคนที่ได้รับการหนุนถนอม (Secoorant – Nurturant)

ความจำเป็นในด้านประสานประโยชน์ ได้แก่ ความจำเป็นเพื่อความก้าวหน้า การได้รับอำนาจโดยชอบธรรม และการให้ระเบียบต่าง ๆ มีความมั่นคง ส่วนความจำเป็นที่ก้าวร้าว ได้แก่ ความจำเป็นที่ต้องการปะทะต่อสู้ ต้องการที่จะชนะฝ่ายตรงกันข้าม และความจำเป็นที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่น ความจำเป็นในด้านเฉื่อยชา ได้แก่ ความต้องการพึ่งพาคนอื่น พึ่งพาในด้านอารมณ์และคล้อยตามผู้อื่น ส่วนความจำเป็นในด้านหนุนถนอมนั้น ได้แก่ ความต้องการทั้งการให้และการรับ เพื่อการสนับสนุนการป้องกันและความรัก

เฮเกนได้แบ่งความแตกต่างที่สำคัญของบุคลิกภาพ คือ บุคลิกภาพที่ความคิดรับสิ่งใหม่ ๆ และบุคลิกภาพของผู้ที่มีอำนาจโดยชอบธรรม บุคลิกภาพที่มีความคิดรับสิ่งใหม่ ๆ เป็นบุคคลที่มองสังคมส่วนรวม มีความคิดก้าวหน้า มีความกระตือรือร้น มีความต้องการที่จะช่วยเหลือคนอื่นบุคลิกภาพแบบนี้มีความต้องการในงานพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ส่วนบุคลิกภาพที่มีอิทธิพลโดยชอบธรรมนั้น เป็นบุคคลที่ใช้อำนาจต่าง ๆ ตามหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดให้ ไม่สนใจสังคมส่วนรวม บุคคลเช่นนี้จะต้องมีการที่จะมีอำนาจเหนือกว่าคนอื่น การช่วยเหลือผู้อื่นมีอยู่น้อย และความก้าวหน้ามีอยู่น้อยเช่นกัน

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจถึงบุคลิกภาพมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ความมั่นคงในด้านประเพณี ทำอย่างไรบุคลิกภาพจึงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้น เฮเกนได้สรุปกฎต่าง ๆ 5 ข้อ คือ

1. กฎของกลุ่มผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงบางกลุ่มอยู่ ถ้ากลุ่มของตนนั้นยังเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา
2. กฎของการปฏิเสธค่านิยม ได้แก่ กลุ่มผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะไม่ยอมรับค่านิยมของผู้ที่จะมามีอิทธิพลเหนือกว่า

3. กฎของการขัดขวางทางสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะไม่ยอมรับคำนิยามของผู้ที่มาบังคับหรือผู้ที่อยู่เหนือกว่า และจะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเมื่อลู่ทางของประเพณีที่สามารถก้าวหน้าได้นั้นถูกขัดขวาง

4. กฎของกลุ่มป้องกัน ได้แก่ บังคับบุคคลที่มีพฤติกรรมใหม่ ๆ เพื่อป้องกันกลุ่มของตนซึ่งได้รับการสนับสนุนทางสังคมของกลุ่มผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา

5. กฎของความเป็นผู้ที่ไม่แปลกหน้า หมายความว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่เกิดขึ้นทั้งสังคม นอกเสียจากว่ากลุ่มที่เบี่ยงเบนนั้นอยู่ในกระบวนการของการยอมรับและทำตามผู้นำในสังคม

เนื่องจากกฎทั้ง 5 ข้อมีความเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลในสังคม บางครั้งบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ต้องใช้เวลาหลายชั่วอายุคนจึงจะมีบุคลิกภาพเช่นนั้น เฮเกนได้กล่าวว่าความมั่นคงของสังคมแบบประเพณี บางครั้งอาจเกิดขึ้นเพื่อเปลี่ยนบุคลิกภาพของกลุ่มภายในสังคมนั้น ความจำเป็นและค่านิยมต้องเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนั้นได้รับการกระทบกระเทือนจากการรับรู้เรื่องบางส่วนของสมาชิกของกลุ่มสังคมบางกลุ่ม ซึ่งวัตถุประสงค์และค่านิยมในชีวิตของกลุ่มไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มในสังคม ซึ่งเฮเกน ได้เรียกว่า การถอนถอนสถานภาพ (Withdrawal of status Respect) ซึ่งเป็นลักษณะของการอยู่อย่างสันโดษเป็นระยะเวลานานพอสมควร ในที่สุดได้เปลี่ยนจากความสันโดษไปสู่รุ่นของบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ขึ้นมาแทนเมื่อกล่าวถึงบุคลิกภาพว่ามีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมทางเทคโนโลยี สิ่งสำคัญก็คือค่านิยมหลายอย่างมีความสำคัญสำหรับการรับสิ่งใหม่ทางด้านเทคโนโลยี การยอมรับของธุรกิจและการยอมรับของการทำงานที่ต้องใช้กำลัง

เดวิด ซี แม็กเคลล์แลนด์ (David C. McClelland) ได้กล่าวว่า สังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีระดับของความต้องการความก้าวหน้า (The Need for Achievement) มีตัวย่อว่า n Achievement เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เนื่องจากมีแรงจูงใจโดยธรรมชาติ อันเป็นผลที่เกิดมาจากการประสบการณ์ทางสังคมของวัยเด็ก ดังนั้นย่อมจะมีปัจจัยทางสังคมหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอบรมขัดเกลาเด็ก นั่นก็หมายความว่า เป้าการพัฒนาความต้องการความก้าวหน้าซึ่งเป็นเสมือนหน้าที่ของการอบรมทางวัฒนธรรมหนึ่งให้แก่เด็ก ถ้าหากความต้องการสำหรับความก้าวหน้าได้รับการพัฒนาอย่างมากแล้ว บังคับบุคคลจะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม จะมีจิตใจของผู้ประกอบการอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่จะส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

แม็กเคลล์แลนด์ได้ใช้วิธีการวิจัยหลายอย่างเพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านจิตวิทยาสังคม โดยพยายามที่จะรู้ถึงความคิดของปัจเจกบุคคล เช่น ถ้านหนึ่งเขียนนิทานเรื่องหนึ่ง โดยมีภาพแผ่นหนึ่งให้เราสามารถที่จะนับจำนวนความคิดในนิทาน และให้เป็นคะแนนสำหรับความต้องการความก้าวหน้าของบุคคลคนนั้นได้

เขาได้ใช้หลายวิธีศึกษาเรื่องนี้ คือ ศึกษาจากนิทานหรือนิยายซึ่งเขียนขึ้นในยุคใหม่ และนำมาวิเคราะห์แบบเนื้อหา (Content Analysis) เช่น นิทานสำหรับเด็กอาจจะได้รับการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา นอกจากนี้การวิจัยของแม็กเคลสแลนด์เน้นเกี่ยวกับสาเหตุของความต้องการความก้าวหน้า ตลอดจนเขาพยายามทดสอบวิธีชีวิตความเป็นอยู่ของนักธุรกิจซึ่งมี n Achievement เขาได้สรุปว่าความต้องการความก้าวหน้าและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

เราอาจจะสรุปได้ว่า ทั้งเฮเกนและแม็กเคลสแลนด์ ได้พยายามชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เกิดจากปัจจัยที่มาจากปัจจัยทางด้านบุคลิกภาพ โดยที่เฮเกนได้เน้นถึงบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ ส่วนแม็กเคลสแลนด์ก็พยายามกล่าวถึงบุคลิกภาพเช่นกัน แต่เป็นเรื่องของความต้องการความก้าวหน้า เพื่อพัฒนาบุคลิกของตนเองก่อน ก่อนที่จะพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจของสังคมส่วนรวมต่อไป

ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Theory of Cultural Lag) เป็นเรื่องที่น่าสนใจ สังคมวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ วิลเลียม อ็อกเบิร์น (William Ogburn) ได้เสนอว่า ถ้ามนุษย์เปลี่ยนแปลงไปเนื่องมาจากวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง เขาพยายามแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมักจะก่อให้เกิดภาวะเงื่อนไขที่ล่าช้า (Lag Condition) ขึ้นเสมอ เงื่อนไขที่ล่าช้านี้คือ เมื่อหนึ่งในสองส่วนของวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กัน ได้เปลี่ยนไปก่อนหรือเปลี่ยนไปในระดับที่มากกว่าอีกส่วนหนึ่ง เป็นต้นเหตุที่ทำให้การปรับตัวของสองส่วนที่เกี่ยวข้องกันนี้ เป็นไปได้ไม่เท่าเดิม อ็อกเบิร์นได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เงื่อนไขที่ล่าช้านี้เป็นการปรับตัวไม่ทันกัน อาจจะเกิดขึ้นกับส่วนใด ๆ ของวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องใกล้ชิดอยู่กับอีกส่วนหนึ่งได้ เช่น เมื่อเมืองมีประชากรเพิ่มมากขึ้น ย่อมทำให้จำนวนตำรวจน้อยลง เป็นเหตุให้วัฒนธรรมส่วนการบริหารงานของตำรวจเปลี่ยนแปลงไปกว่าการขยายตัวของประชากรในเมือง

อ็อกเบิร์นได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture) ซึ่งมีเทคนิควิทยาต่าง ๆ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non – Material Culture) ได้แก่ พวกรัสนิยมประเพณี ความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ วัฒนธรรมสองประเภท ดังกล่าวนั้น อ็อกเบิร์นให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมทางวัตถุในฐานะที่เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านอื่น ๆ ต่อมา สำหรับวัฒนธรรมทางวัตถุนี้ อ็อกเบิร์นเชื่อว่าเป็นแหล่งเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม คือ การประดิษฐ์ทางวัตถุ (Material Invention) เช่น เครื่องมือ อาวุธ และกระบวนการเทคนิคต่าง ๆ ส่วนวัฒนธรรมที่ต้องปรับตัว (Adaptive Culture) เพื่อให้สอดคล้องหรือกลมกลืนไปกับพื้นฐานทางวัตถุ (Material Base) อาจจะเนื่องมาจากผลประโยชน์ที่มีอยู่กับธรรมเนียมดั้งเดิม ความกลัวความเปลี่ยนแปลง

แปลง ความไม่กล้าเปลี่ยนนิสัยของคนการขาดการศึกษา ได้รับความรู้ผิด ๆ กลัวถูกกดดัน และการหลีกเลี่ยงต่อความไม่สบายใจต่าง ๆ

สาระสำคัญของทฤษฎีความล้าหลังทางวัฒนธรรม ได้เน้นว่าเมื่อวัฒนธรรมประเภท วัตถุเปลี่ยนไปก่อนแล้ว ไปบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น องค์ การสังคมและประเพณีซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ช้ากว่าวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ออกเบิร์นได้ให้เหตุผลว่า การประดิษฐ์คิดค้นทางด้านเทคนิควิทยา ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ได้ถูกนำเข้ามาในส่ว นหนึ่งของวัฒนธรรมเป็นเหตุให้การปรับตัวในส่วนอื่น ๆ ค่อนข้างจะล่าช้า เช่น มีการประดิษฐ์ รถยนต์ขึ้นใช้แต่ไม่มีใครรู้จักกฎจราจร แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวไม่ทัน ตลอดจนมีผลกระทบต่อ ส่วนต่าง ๆ ภายในสังคมด้วย ออกเบิร์นกล่าวถึงพัฒนาการและประดิษฐ์กรรมทางเทคโนโลยี ทำสำคัญก่อให้เกิดสภาวะความล้าหลังของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เช่น โทรศัพท์ รถยนต์ วิทยุ รถแทรกเตอร์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อสังคมทางด้านอื่น ๆ ในด้านธรรม เนียมประเพณีเขาได้อธิบายถึงความล้าหลังว่าอาจเกิดได้ในด้านของวัตถุต่อวัตถุและในด้านของ วัตถุกับสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ

ออกเบิร์นได้กล่าวอีกว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมักจะนำไปสู่ภาวะของความ ไม่เป็นระเบียบ (Disorganization) ซึ่งรวมไปถึงความขัดแย้งและปัญหาสังคมต่าง ๆ เขาได้ พยายามชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีความล้าหลังทางวัฒนธรรมนั้นจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. จะต้องมีความแปรอย่างน้อยสองตัว
2. จะต้องแสดงให้เห็นว่าตัวแปรทั้งสองอยู่ในสภาวะของการปรับตัว
3. จะต้องแสดงให้เห็นว่ามีตัวแปรหนึ่งได้เปลี่ยนไปในขณะที่ตัวแปรอีกตัวหนึ่งยัง

ไม่เปลี่ยนหรือต่างระดับกัน

4. และเมื่อตัวแปรหนึ่งได้เปลี่ยนไป อีกตัวแปรหนึ่งยังไม่ได้เปลี่ยนนั้น จะเกิด ความล้าหลังขึ้น

ต่อมาออกเบิร์นได้อธิบายทฤษฎีของเขาเพิ่มเติมว่า เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง อุดมการณ์ หรือส่วนอื่น ๆ ของวัฒนธรรมเป็นตัวแปรเหตุ (Independent Variables) ก่อให้ เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เกิดสภาวะความล้าหลังทางวัฒนธรรม เขายอมรับว่าในอดีตที่ ผ่านมานั้น ระบบอุดมการณ์ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ อาจเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรม และมีเทคโนโลยีเป็นตัวแปรตาม (Dependent Variable)

ทฤษฎีความกลมกลืนทางวัฒนธรรม

แนวความคิดเกี่ยวกับความกลมกลืนทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะของการติดต่อระหว่างวัฒนธรรมของกลุ่มชน สองกลุ่มซึ่งอาจจะเป็นชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ มีกระบวนการที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง

สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มหนึ่งได้รับอิทธิพลจากอีกกลุ่มหนึ่ง อันนำไปสู่การยอมรับวัฒนธรรมร่วมกัน

กอร์ดอน (Gordon, 1964 : 62) ได้กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับความกลมกลืนทางวัฒนธรรมนั้น นักสังคมวิทยาจากมหาวิทยาลัยชิคาโก คือ โรเบิร์ต อี พาร์ค (Robert c. Park) และเออร์เนสต์ เบอร์กอสส์ (Ernest W. Burgess) ได้ให้คำนิยามว่า คือ “กระบวนการแทรกแซงระหว่างกันและการเชื่อมเข้าหากันของวัฒนธรรม ซึ่งทำให้บุคคลและกลุ่มชนมีความต้องการความจำ ความเข้าใจ และทัศนคติของบุคคลและกลุ่มชนอื่น และด้วยการมีส่วนร่วมในด้านประสบการณ์และประวัติศาสตร์อันเดียวกัน ได้นำบุคคลและกลุ่มชนเหล่านั้นไปสู่วิถีชีวิตทางวัฒนธรรมร่วมกัน”

แนวความคิดหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กับความกลมกลืนทางวัฒนธรรม คือ การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) หมายถึง การรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาปฏิบัติและกลายเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ เมื่อสังคมหนึ่งถูกรุกรานและฝ่ายหนึ่งชนะพวกที่ชนะจะพยายามบังคับให้พวกที่แพ้ปฏิบัติตามวิถีชีวิตของตน การผสมผสานทางวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาทำการติดต่อกันโดยตรงอย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นตามมาในแบบแผนวัฒนธรรมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย ที่กล่าวว่า แนวความคิดนี้มีความสัมพันธ์กับความกลมกลืนทางวัฒนธรรมคือ นักสังคมวิทยาบางท่านจัดการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการของความกลมกลืนทางวัฒนธรรม

กระบวนการต่อมา คือ การที่สังคมเจ้าของถิ่นยอมรับให้เป็นสมาชิกในองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ จนถึงในระดับท้องถิ่น ขั้นตอนนี้เรียกว่าเป็นการกลมกลืนทางโครงสร้าง ชนกลุ่มน้อยสามารถที่จะทำงานในองค์กรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี กระบวนการต่อมาก็คือ การแต่งงานระหว่างกลุ่มได้เกิดขึ้นและเป็นไปอย่างแพร่หลาย การแต่งงานนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่อาจจะเกิดขึ้นได้

กระบวนการที่ 4 ต่อมา คือ การที่ชนกลุ่มใหญ่ซึ่งเป็นสังคมเจ้าของถิ่นได้ยอมรับว่าเป็นประชากรร่วมกัน เป็นเรื่องของความกลมกลืนของความมีเอกลักษณ์ เมื่อมาถึงจุดหนึ่งที่ทัศนคติของชนกลุ่มน้อยต่อชนกลุ่มใหญ่นั้นจะไม่มี ความเดียดฉันท์ต่อกันเลย เป็นที่ยอมรับระหว่างกลุ่มและจะไม่มีการเลือกปฏิบัติเกิดขึ้นในกระบวนการหนึ่งด้วย และกระบวนการสุดท้ายก็คือ ความขัดแย้งทางค่านิยมและอำนาจไม่มีเลย เป็นลักษณะของความกลมกลืนทางด้านประชาชนพลเรือนทั่ว ๆ ไป เสมือนหนึ่งเป็นพลเมืองหรือพวกหรือกลุ่มเดียวกัน

ทฤษฎีเกี่ยวกับความกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้แยกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีความเชื่อว่าความกลมกลืนทางวัฒนธรรมในภาวะสุดท้ายจะมีลักษณะที่ว่า ประชาชนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรมร่วมกัน กล่าวคือ ไม่มีความแตกต่างระหว่างคนส่วนน้อยกับคนส่วนใหญ่หลงเหลืออยู่เลย เรียกว่า ทฤษฎีเอกวัฒนธรรม (Melting Pot Theory) ส่วนอีกกลุ่ม

หนึ่งมีความเห็นว่าไม่เชื่อว่ากระบวนการกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะนำไปสู่ภาวะการสลายตัวของวัฒนธรรมจนหมดสิ้น แต่เชื่อว่าการกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะดำเนินไปถึงภาวะที่ก่อให้เกิดมีการยอมรับความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างกลุ่ม และยอมรับว่าวัฒนธรรมย่อย (Subculture) ยังมีอยู่ และคงจะมีอยู่เรื่อย ๆ ไป เราเรียกกลุ่มนี้ว่าทฤษฎีพหุวัฒนธรรม (Cultural Pluralism Theory)

เราอาจจะกล่าวได้ว่า ทฤษฎีเอกวัฒนธรรมนั้นมีความเชื่อว่าความกลมกลืนทางวัฒนธรรมในท้ายที่สุดจะนำไปสู่ภาวะของวัฒนธรรมใหญ่วัฒนธรรมเดียวเท่านั้น ทฤษฎีนี้มุ่งที่จะคาดหวังว่า ในอนาคตหากการกลมกลืนทางวัฒนธรรมดำเนินต่อไปไม่หยุดแล้ว คงจะนำไปสู่ภาวะวัฒนธรรมใหม่ร่วมกันได้ ส่วนอีกทฤษฎีหนึ่งคือ ทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนั้นไม่เชื่อว่า ความกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะนำไปสู่วัฒนธรรมเดียวกันได้ ทั้งนี้เพราะว่าคนส่วนน้อยที่มีสถานภาพสูงขึ้น ย่อมมีความสำนึกในเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนมากขึ้น พยายามรักษาวัฒนธรรมของตนมากขึ้น พยายามรักษาวัฒนธรรมเดิมของตนไว้ ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นถึงภาวะปัจจุบันมากกว่าภาวะในอนาคต

ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในด้านที่เป็นตัวการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น การที่บุคคลหรือกลุ่มยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ในบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยมของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ทฤษฎีนี้จึงเป็นการกล่าวถึงกระบวนการของการยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งมีข้อสมมุติว่า ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความแตกต่างในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยม การจะยอมรับสิ่งใหม่เร็วหรือช้าขึ้น ขึ้นอยู่กับลักษณะเหล่านั้น การรับสิ่งใหม่หรือการรับของใหม่ (Innovation) หมายถึงความถึงวัตถุประสงค์ในด้านการเกี่ยวกับเทคโนโลยีและไม่ใช้วัตถุ อันได้แก่ ความรู้สึนึกคิด ทักษะ และอุดมการณ์ ในชุมชนหนึ่ง ๆ จะมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีแหล่งที่มาอยู่ 3 ประการ คือ

1. การค้นพบ (Discovery) คือ การที่ชาวบ้านได้ค้นพบทรัพยากรหรือการค้นพบพืชผลทางการเกษตรสมัยใหม่ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพหรือมีรายได้ดีกว่าเดิม เช่น การค้นพบพืชพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ทำให้ประชาชนได้หันมาทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ใหม่ ประชาชนก็มีรายได้สูงขึ้น

2. การคิดค้นประดิษฐ์ (Invention) คือ การที่มีผู้คิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้น และมีประโยชน์ต่อชุมชน ประชาชนก็จะหันมารับสิ่งใหม่ ๆ นั้นมาใช้กันมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น มีผู้ประดิษฐ์คิดค้นรถยนต์เล็ก ๆ โดยนำเครื่องสูบน้ำมาใช้แทนเครื่องจักร ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์หลาย ๆ อย่าง

3. การแพร่กระจาย (Diffusion) คือ การยอมรับสิ่งใหม่ ๆ จากสังคมอื่นหรือสังคมภายนอก เรียกได้ว่าเป็นการแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง เช่น การที่ชาวนาได้รับความรู้ เทคนิคใหม่ ๆ ในการทำการเกษตรจากประเทศตะวันตก

โรเจอร์ กล่าวถึงกระบวนการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นของการทราบข่าว (Awareness) เป็นขั้นที่สมาชิกได้ทราบว่าสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นแหล่งที่ได้ข่าวจะมาจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน พ่อค้า และสื่อมวลชนต่าง ๆ
2. ขั้นของความสนใจในรายละเอียด (Interest) เป็นขั้นที่ผู้ที่จะรับสิ่งใหม่ได้สนใจในรายละเอียดอย่างมาก และคิดว่าสิ่งใหม่นี้คงจะเป็นประโยชน์จึงได้เข้าไปศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเกษตรอำเภอ นายอำเภอ ผู้นำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใหม่นั้น
3. ขั้นของการประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นของการตัดสินใจหรือช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในการคิดว่าสิ่งใหม่นั้นดีแค่ไหน เพียงใด มีอะไรเป็นผลดีและผลเสียบ้าง
4. ขั้นของการทดลอง (Trial) เป็นขั้นที่สำคัญที่ได้ตัดสินใจลงไปว่าจะพิจารณาทดลองถ้าได้ผลดีก็จะได้นำไปปฏิบัติจริง ๆ ต่อไป
5. ขั้นการยอมรับ (Adoption) เป็นขั้นที่ตัดสินใจว่าจะยอมรับสิ่งใหม่หรือมีการประเมินผลมาก่อนแล้วตกลงใจว่าจะยอมรับหรือไม่ ระยะนี้อาจจะต้องใช้เวลาบ้างในการจะรับสิ่งใหม่

อัตราของการยอมรับสิ่งใหม่ หมายถึง การที่สมาชิกในสังคมจะยอมรับสิ่งใหม่ช้าหรือเร็วตามกระบวนการข้างต้น โดยมีประเด็นที่จะพิจารณาอยู่ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. ลักษณะของสิ่งใหม่ การที่สิ่งใหม่จะเข้าไปสู่สังคมได้เร็วขึ้น ขึ้นอยู่กับสิ่งใหม่ว่าจะมีลักษณะอย่างไร

1.1 ต้นทุน (Cost) หมายถึง ราคาสิ่งใหม่ ๆ มีราคาถูกหรือแพงเพียงใดเหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่อย่างไรบ้าง เพราะฉะนั้นสิ่งใหม่ที่ราคาไม่สูงนักมักได้รับการยอมรับมากกว่าสิ่งใหม่ที่ราคาสูงกว่า

1.2 ความยุ่งยากในการใช้ หมายถึง สิ่งใหม่นั้นมีกรรมวิธีในการใช้ยุ่งยากซับซ้อนเพียงใด สมาชิกในสังคมมักจะเลือกสิ่งใหม่ที่ไม่ยุ่งยากในการใช้นัก ถ้าหากมีความยุ่งยากในการใช้มากจะต้องอาศัยคนที่มีความรู้มาช่วยอธิบาย

1.3 ความเข้ากันได้ (Compatibility) หมายถึง สิ่งใหม่นั้นเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศอย่างไรบ้าง

1.4 การมองเห็นประโยชน์ (Relative Advantage or Utility) หมายถึง สิ่งใหม่นั้นประชาชนในสังคมได้เล็งเห็นผลประโยชน์ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาชนบท เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีมีมากขึ้น เนื่องจากชาวบ้านเห็นประโยชน์ที่ทำให้ผลผลิตมากขึ้น

1.5 การติดต่อ (Communicability) หมายถึง สิ่งใหม่นั้นมีลักษณะของการที่สามารถติดต่อไปสู่บุคคลอื่นให้รับทราบได้มากน้อยเพียงใด ในที่นี้คาดว่าราคาไม่แพง โอกาสที่จะติดต่อและยอมรับย่อมจะรวดเร็วได้

2. ลักษณะของประชากรในสังคม เป็นลักษณะทางด้านประชากร เป็นบุคลิกภาพและค่านิยมของกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกัน สิ่งใหม่ชนิดเดียวกันอาจจะมีผลทำให้บุคคลบางกลุ่มรับได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่กลุ่มอื่นต้องใช้ระยะเวลานาน

2.1 ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ (Innovators) บุคลิกภาพของกลุ่มนี้เป็นผู้ชอบเสี่ยง ชอบทดลอง ชอบเดินทางท่องเที่ยว ทำให้รู้จักบุคคลทั่ว ๆ ไป เป็นผู้กว้างขวาง รู้จักคนทั่ว ๆ ไป เป็นผู้ยอมรับก่อนบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นคนแรกในการรับของใหม่ของสังคม

2.2 ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่เร็ว (Early Adopters) เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นที่ยอมรับและรู้จักกันในชุมชน และเป็นที่เคารพนับถือในชุมชน และเป็นที่เคารพนับถือในชุมชน เป็นผู้ที่รู้จักแหล่งข่าวจากสิ่งใหม่ ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ราชการจากหน่วยราชการต่าง ๆ

2.3 ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ปานกลาง เป็นผู้ที่ใช้เวลาในการติดตามอย่างมาก ยอมรับสิ่งใหม่ด้วยความรอบคอบ

2.4 ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้า เป็นบุคคลหรือกลุ่มที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้ากว่ากลุ่มอื่น เป็นผู้ที่ไม่มีความเป็นผู้นำหรือสร้างสรรค์

นอกจากบุคคลแต่ละประเภทที่กล่าวมานั้น ยังมีความแตกต่างของสภาพเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคลอื่น ๆ อีก ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. อายุ ถ้าหากกลุ่มบุคคลที่อายุระหว่าง 20 – 50 ปี การยอมรับสิ่งใหม่จะเร็ว แต่ถ้าอายุเกิน 50 ปี การยอมรับสิ่งใหม่จะช้า

2. สถานภาพทางสังคม กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่มักจะมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่ากลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำ เช่น เป็นประธานกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน ฯลฯ

3. สถานภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่มักจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดีกว่ากลุ่มที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้า เช่น บุคคลที่มีรายได้สูงกว่ามีที่ดินมากกว่า เป็นต้น

4. ระดับความรู้และความชำนาญงาน (Specialization) ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่มักจะเป็นผู้ที่มีความรู้และความชำนาญงานเหนือกว่ากลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้ากว่า

5. ความเป็นผู้กว้างขวาง กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่เร็ว นั้นมักจะเป็นผู้ที่มีความกว้างขวาง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลทั่ว ๆ ไป

6. ความคิดสร้างสรรค์หรือภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำในชุมชน มักจะเป็นผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่เร็วกว่าบุคคลอื่นในชุมชน

ดังนั้นทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการพิจารณาถึงลักษณะหรือบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มในชุมชนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในสังคมและวัฒนธรรม

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism Theory) เป็นทฤษฎีหนึ่งที่น่าสนใจจะมีนักวิชาการสนใจ เป็นการอธิบายการจัดระเบียบทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้เขียนมีความสนใจในทฤษฎีนี้ และมีความเชื่อว่าทฤษฎีนี้สามารถที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในระดับบุคคลและสถาบัน ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

การที่จะเข้าใจทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์นั้น เราจะต้องมีความเข้าใจธรรมชาติหรือลักษณะของทฤษฎีนี้ในการอธิบายการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ภายหลัง นักสังคมวิทยาที่ศึกษาการจัดระเบียบทางสังคมในด้านสัญลักษณ์สัมพันธ์ที่มีอยู่หลายคน อาทิ เจอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิดด์ (George Herbert Mead) เฮอร์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) และเออร์วิง กอฟฟ์แมน (Erving Goffman) เป็นต้น ทฤษฎีนี้เน้นถึงการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคม เนื่องมาจากสัญลักษณ์ โดยเฉพาะภาษาเป็นสื่อการติดต่อที่สำคัญที่สุดที่ทำให้มนุษย์มีความผูกพันและสัมพันธ์กันจนสร้างเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม ทำให้สังคมมีการจัดระเบียบขึ้น

เจอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิดด์ (George Herbert Mead) เป็นนักจิตวิทยาสังคม ลูกศิษย์ของเขาที่มหาวิทยาลัยชิคาโก ได้รวบรวมทฤษฎีเกี่ยวกับสัญลักษณ์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นการบรรยายของเขาลงในหนังสือ Mind, Self and Society สารสำคัญที่มิดด์กล่าวถึงการจัดระเบียบทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในสังคมนั้นอยู่ที่การมีและการใช้ความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) การกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคม จนเกินเป็นความสัมพันธ์กันขึ้นนั้นเป็นเพราะใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน มิดด์กล่าวว่ามนุษย์กับสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในสังคม และสังคมก็จำเป็นต้องมีมนุษย์อาศัยอยู่และมีการกระทำต่อกัน ทั้งมนุษย์และสังคมจึงพึ่งพาอาศัยกันแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อความอยู่รอดของทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นกระบวนการของการกระทำระหว่างกัน (Social Interaction) จึงมีความสำคัญมากในทฤษฎีของสัญลักษณ์สัมพันธ์

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์อธิบายการจัดระเบียบทางสังคมในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม ซึ่งเน้นในเรื่องการกระทำระหว่างกัน มิดด์บอกว่าการกระทำต่อกันจะต้องมีความตั้งใจด้วย ในตัวบุคคลหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยส่วนประกอบ 1 กับ Me เพื่อแก้ไขปัญหาหรือกระทำต่อคนอื่นหรือการตัดสินใจเรื่องใด ๆ 1 เป็นความต้องการเฉพาะตัว เป็นส่วนของตนที่ฝังรากอยู่ในลักษณะทางชีวภาพของแต่ละคน ส่วน Me นั้น บุคคลคิดว่าตนเอง

จะมีพฤติกรรมอย่างไร และประกอบด้วยทัศนคติของบุคคลอื่นซึ่งตัวเองเข้าใจหรือการคาดหวังคนอื่นในสังคมที่มีต่อตัวเอง มีดัดกล่าวถึง 1 ก่อนข้างจะมีอิสระ ส่วน Me ประกอบด้วยทัศนคติของบุคคลอื่นซึ่งตัวเองไม่เข้าใจโดยทั่ว ๆ ไปเรารู้จัก 1 ในนามของเสรีภาพ การสร้างสรรค์ ความรู้สึกภายใน ก่อให้เกิดพฤติกรรมซึ่งอาจขัดแย้งกับธรรมเนียมประเพณีของสังคม อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ในสังคม ส่วน Me ได้แก่ ทัศนคติทั้งปวง บทบาท ความกดดันจากสังคม ค่านิยม ซึ่งสังคมได้ถ่ายทอดและรับไว้ในตัวเอง เพราะฉะนั้นในบุคคลหนึ่ง ๆ จะมี 1 กับ Me ประกอบกัน เรียกว่า ตน (Self) จะเห็นได้ว่า บุคคลจะตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับ 1 กับ Me ฝ่ายใดจะมากกว่ากัน จนเราอาจจะเรียกว่าเป็นการแสดงออกด้านบุคลิกภาพ

กล่าวโดยสรุป มีดัดได้เน้นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ได้ใช้ร่วมกัน การรวมกลุ่มทางสังคมมิได้เกิดขึ้นจากการร่วมกัน แต่มาจากการความตั้งใจ การกระทำก็แสดงด้วยความตั้งใจด้านภาษาสัญลักษณ์จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้อีกบุคคลหนึ่งแสดงโต้ตอบความหมายนั้น ๆ จนเกิดความสัมพันธ์กันขึ้น จึงมองเป็นการจัดระเบียบอย่างหนึ่ง

สำหรับการอธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นเราอาจจะกล่าวได้ว่าเกิดจากการกระทำระหว่างกันของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มที่มีความตั้งใจต่อการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมหรือการกระทำหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำระหว่างกัน เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่แล้ว เช่น ถ้าหาก 1 มีความขัดแย้งกับ Me จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการตามธรรมชาติของตน ทำให้เกิดความขัดแย้งกับธรรมเนียมประเพณีของสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม นอกจากนี้อาจจะกล่าวได้ว่าถ้ามี 1 อยู่ในตัว ปัจเจกบุคคลหลาย ๆ คนหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีลักษณะของความคิดริเริ่ม ความสร้างสรรค์ มีความตั้งใจที่จะทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ย่อมจะทำให้มีแบบแผนการกระทำหรือระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

เฮอร์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) ก็ได้อธิบายการจัดระเบียบทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากผลของการที่บุคคลแปลหรือกำหนดความหมายของการกระทำต่อกัน การมีปฏิริยาโต้ตอบมิได้มีโดยตรงต่อการกระทำของบุคคล แต่เพราะปฏิริยาต่อความหมายของการกระทำต่อกันหรือปฏิริยาต่อกันต้องอยู่ในรูปของกระบวนการที่บุคคลทั้งหลายเข้าใจในเหตุการณ์ สามารถประเมินเหตุการณ์ให้ความหมายและตัดสินใจที่จะมีการกระทำโต้ตอบแนวความคิดของบลูเมอร์จึงเป็นการอธิบายที่เน้นถึงการตีความเพื่อให้รู้ความหมายที่แท้จริง

แนวความคิดของบลูเมอร์ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น อาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะที่คล้ายกับความคิดของมีดัด แต่ได้เน้นถึงปฏิริยาโต้ตอบในระหว่างการทำระหว่างกันต่อการแปลความหมายของสัญลักษณ์ เราอาจจะกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคมนั้น มาจากการที่บุคคลหรือกลุ่มมีความกล้าหรือ

ตัดสินใจที่จะแปลความหมายใหม่อย่างไร ถ้าหากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ต่อการแปลความหมายหรือตีความในแบบแผนการกระทำใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากแบบแผนเดิมนั้นจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำระหว่างกันได้

เออร์วิง กอฟฟ์แมน (Erving Goffman) อธิบายการจัดระเบียบทางสังคมในรูปของความสัมพันธ์ที่มนุษย์แสดงละครต่อกัน (Dramatic Approach) เราจะเห็นว่าเนื้อร้องเพลงที่กล่าวถึงโลกนี้คือละคร ทุกคนต้องแสดงบทบาทอย่างไม่จริงใจ ต้องสวมหน้ากากเข้าหากัน กอฟฟ์แมนอธิบายความสัมพันธ์ของบุคคลในด้านที่แสดงละครต่อกันว่า บุคคลจะมีแนวโน้มที่จะสร้างความประทับใจเป็นสำคัญ (Impression Management) เช่น คนเสิร์ฟอาหารจะปฏิบัติต่อลูกค้าอย่างดีด้วยกริยามารยาทเรียบร้อย แต่ภายในเนื้อแท้ก็อาจจะมีบุคลิกภาพที่ตรงกันข้าม เพราะฉะนั้นคนเสิร์ฟอาหารต้องทำตามบทบาทที่ดีต่อลูกค้าไว้เสมอ แม้ว่าภายในจิตใจอาจจะมีปัญหาเดือดร้อนในเรื่องเงินทองก็ตาม

เราอาจจะกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระหว่างการกระทำระหว่างกันนั้น อาจมาจากบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลที่มีความกล้าที่จะเปลี่ยนบทบาทของตนหรือไม่เป็น การแสดงพฤติกรรมบทบาทแท้จริงของตนออกมา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สังคมที่มนุษย์แสดงละครต่อกันนั้นจะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามการกระทำระหว่างกันของบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั่นเอง

เราสามารถที่จะสรุปเกี่ยวกับข้อสมมุติของทฤษฎีสัญลักษณ์ได้บ้าง กล่าวคือ เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงกระบวนการกระทำระหว่างกัน มีข้อสมมุติที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

1. เนื่องจากพฤติกรรมเป็นการตอบโต้หรือปฏิกิริยาของกระบวนการที่บุคคลต่าง ๆ ได้แปลความหมายตามเนื้อหาสาระที่บุคคลได้กระทำต่อกัน การจัดระเบียบทางสังคมจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นโครงสร้าง
2. โครงสร้างทางสังคมเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นทันที โดยไม่ทำให้การกระทำของปัจเจกบุคคลหยุดชะงัก การที่จะเข้าใจแบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคม จะต้องยอมรับว่าแบบแผนต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นพฤติกรรมปลุกย่อยของปัจเจกบุคคล
3. ขณะที่การกระทำมีลักษณะเป็นการกระทำที่ซ้ำ ๆ และมีโครงสร้างในเรื่องการกระทำนั้น ๆ โดยการนิยามสถานการณ์และการคาดหวังที่เห็นได้อย่างเด่นชัด ธรรมชาติของสัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงความสามารถของการใช้สัญลักษณ์ใหม่ ๆ ผลก็คือ ทำให้มีการแปลความหมายใหม่ การประเมินผลใหม่ การนิยามใหม่ และการกำหนดพฤติกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้เสมอ โครงสร้างสังคมที่มีอยู่เดิมจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอด้วยทั้งนี้ก็เพราะเป็นการกระทำระหว่างกัน
4. แบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคม จึงเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นทันทีทันใด ซึ่งสามารถรักษาไว้เสมือนเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่นิยามสถานการณ์

ต่าง ๆ ของผู้กระทำ อย่างไรก็ตามกระบวนการสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดและสนับสนุนแบบแผนเหล่านี้สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบแผนนั้น ๆ ด้วย

5. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นลักษณะของธรรมชาติ เนื่องจากการกระทำระหว่างกันก็เป็นการเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว สังคมเองจะหารูปแบบที่เหมาะสมที่สุดว่าจะเปลี่ยนแปลงเป็นรูปใด และการเปลี่ยนแปลงจะไม่มีหยุดยั้งในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ในสมัยหนึ่งจากแบบแผนการกระทำระหว่างกันนั้น อาจจะแตกต่างไปจากระบบแบบแผนการกระทำระหว่างกันในอีกสมัยหนึ่งก็ได้

การอธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์อาจจะกล่าวได้ว่าสามารถที่จะวิเคราะห์ได้ดีในระดับทางการกระทำระหว่างกันของปัจเจกบุคคลและได้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากการกระทำของปัจเจกบุคคลเนื่องจากปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความสัมพันธ์อันเกิดจากการกระทำระหว่างกันจึงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถที่จะมองอยู่กับที่ การกระทำระหว่างกันทางสังคมจึงเป็นเรื่องของธรรมชาตินั่นเอง เปรียบเสมือนกับเวลาและกระแสน้ำไม่คอยใครแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากการกระทำระหว่างกันจึงมีการสะสม มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปสู่การกระทำระหว่างกันทางสังคมอื่น ๆ ต่อเนื่องกันไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด

ถ้าหากจะวิเคราะห์ในระดับสถาบันทางสังคม อาจจะกล่าวได้ในทำนองเดียวกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงสถาบันการปกครองจากอดีตจนถึงปัจจุบันในสังคมไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำระหว่างกัน พยายามที่จะหารูปแบบที่เหมาะสมกับคนส่วนใหญ่ภายในประเทศ การเปลี่ยนรัฐบาลยุคหนึ่ง ๆ ก็มองว่าเป็นการกระทำระหว่างกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ นำไปสู่รัฐบาลอีกชุดหนึ่ง บทบาทและสถานภาพของสมาชิกในสถาบันได้มีการกระทำตลอดเวลา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่และบทบาทอย่างเหมาะสม ในทัศนะของสมาชิกที่มีการกระทำต่อกันนั้นมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติไม่ถือว่ามีขีดแย้งกัน ถ้ามองในระดับเล็กถึงบทบาทของสามีและภรรยาที่เปลี่ยนไป อาจจะกล่าวว่าบทบาทของสามีและภรรยาได้มีการกระทำระหว่างกัน และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มาเป็นบทบาทของสามีและภรรยาที่ได้ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน และอาจจะแตกต่างไปในอนาคตก็ได้

เราอาจจะสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในทัศนะของผู้เขียนต่อความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์นี้ ได้เน้นถึงการกระทำระหว่างกันของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มบุคคลและสถาบัน โดยมีการใช้สื่อสัญลักษณ์ร่วมกัน เมื่อบุคคลมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ย่อมจะทำให้การกระทำระหว่างกันในลักษณะใหม่ ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา และเมื่อได้วิเคราะห์การกระทำระหว่างกันก็จะเป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั่นเอง

ทฤษฎีตัวแปรทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

สืบเนื่องจากทฤษฎีต่าง ๆ ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้กล่ามาข้างต้นนั้น ได้รับอิทธิพลและเป็นแนวความคิดและทฤษฎีของนักสังคมศาสตร์และนักสังคมวิทยาชาวต่างประเทศเป็นส่วนมาก อย่างไรก็ตามทฤษฎีดังกล่าวสามารถจะนำองค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นไปอธิบายวิเคราะห์และประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมทั้งหลาย สำหรับการเสาะแสวงหาองค์ความรู้ แนวความคิด และทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทยนั้น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และได้เสนอแนวความคิดและทฤษฎีที่จะเสนอต่อไปนี้ได้มีการพิสูจน์มาในระดับหนึ่ง ซึ่งย่อมจะนำไปอธิบายและวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยได้ตามสมควร และย่อมจะต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าว ตลอดจนคาดหวังว่าจะได้รับการเสนอแนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องศึกษาพิสูจน์หาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งจะเพิ่มพูนองค์ความรู้ในโอกาสต่อไป

1. ข้อสมมุติ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น ผู้เขียนมีข้อสมมุติดังต่อไปนี้

1.1 สังคมไทยนั้นมีความต่างแบบกันทางวัฒนธรรม (Heterogeneous Culture) กล่าวคือ ลักษณะวิถีการดำเนินชีวิตและโครงสร้างหน้าที่ในสังคมไทยมีลักษณะที่แตกต่างกัน แม้แต่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นชุมชนมีลักษณะของภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไม่มากนัก

1.2 ความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยมีพื้นฐานมาจากความต่างแบบกันในแต่ละชุมชนชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวไทย ไทยเชื้อสายจีน ไทยมุสลิม และชาวอีสาน เป็นต้น บางชุมชนชาติพันธุ์ยังคงรักษาภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด แต่บางชุมชนชาติพันธุ์จะพบว่า วัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์กำลังจะหายไปจากชุมชน

1.3 ความเป็นชาติพันธุ์เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชน และสังคมเป็นลำดับไป

2. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทย

การที่จะพัฒนาแนวความคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นจำเป็นต้องมีแนวความคิดตัวแปรต่าง ๆ เพื่อที่จะนำไปใช้เป็นหลักของการพัฒนาความรู้และทฤษฎีใหม่ที่จะนำไปอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน ได้กล่าวถึงตัวแปรเหตุที่สำคัญในการเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนหมู่บ้านหลายแห่งซึ่งได้ทำการวิจัยมาแล้ว ได้แก่ นิเวศวิทยา การยอมรับสิ่งใหม่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล สื่อสารมวลชน และ

สาขารูปโภคขั้นพื้นฐาน ส่วนตัวแปรผลที่สำคัญได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ตัวแปรเหตุ

ตัวแปรเหตุที่ทำให้มีอิทธิพลหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีอยู่หลายตัวแปร แต่ละตัวสามารถแยกแยะเพื่อการวิเคราะห์ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 นิเวศวิทยา

สภาพทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สามารถกล่าวถึงสภาพนิเวศวิทยาที่อุดมสมบูรณ์พอสมควร และไม่อุดมสมบูรณ์

2.1.2 การยอมรับสิ่งใหม่

การยอมรับสิ่งใหม่นี้ กล่าวถึงการยอมรับและการไม่ยอมรับสิ่งใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตรหรือไม่ใช้การเกษตร

2.1.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้จะกล่าวถึงระบบการศึกษา ระบบการค้าขาย และชีวิตแบบเมืองว่าชาวบ้านนิยมมากน้อยเพียงใด

2.1.4 ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล

หมายถึง ลักษณะความแตกต่างของปัจเจกบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ ทักษะคติ ความเป็นผู้นำ และอื่น ๆ

2.1.5 การสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชนนี้เป็นการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่จะรับการสื่อสารต่าง ๆ การสื่อสารมวลชนนี้มีความสำคัญจากปัจจัยภายนอก ซึ่งรัฐบาลมีส่วนที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1.6 การสาขารูปโภคขั้นพื้นฐาน

การสาขารูปโภคขั้นพื้นฐานนี้ เป็นการพิจารณาถึงความเป็นไปได้หรือประโยชน์ที่ได้มีโอกาสได้ใช้สาขารูปโภคต่าง ๆ นั้น

2.2 ตัวแปรตาม

ตัวแปรตาม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในที่นี้จะไม่แยกความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมแต่อย่างใด โดยจะกล่าวควบคู่กันไประหว่างความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม ตัวแปรนี้สามารถแยกได้เป็นอัตราของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจเป็นไปได้ในด้านช้าและเร็ว และตัวแปรนี้ยังประกอบด้วยการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ว่าได้มีการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากน้อยเพียงใด และการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ซึ่งสามารถแยกพิจารณาเป็นทางด้านวัตถุและด้านจิตใจว่ามีความทันสมัยหรือไม่

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหตุและตัวแปรตาม

2.3.1 นิเวศวิทยากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ถ้าหากชุมชนใดอยู่ในสภาพที่มีสิ่งแวดล้อมที่ไม่อุดมสมบูรณ์ ย่อมจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอัตราช้ากว่าชุมชนที่อยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ นักสังคมวิทยา ได้กล่าวว่า ความแห้งแล้งของชุมชนทำให้เกิดการย้ายถิ่นไปทำงานภายนอกชุมชนโดยเฉพาะพวกเยาวชนไปทำงานเป็นกรรมกร คนรับใช้ หรือเป็นโสเภณีในกรุงเทพฯ และในภาคใต้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ได้มีการส่งเงินมาที่บ้าน ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าเดิมในทางสังคม ปรากฏว่าพวกเยาวชนกลับมามีพฤติกรรมที่ทันสมัยที่พ่อแม่ยังไม่ยอมรับในทันที แต่ต้องใช้เวลาาน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการย้ายถิ่นกลับมาไม่ได้ทำความเจริญต่อชุมชนกลับสร้างความรำคาญ

นอกจากนี้ปัจจัยด้านนิเวศวิทยายังมีผลต่อการพัฒนาชีวิตของประชากรให้ดีขึ้นอีกด้วย หมายความว่า ถ้าสิ่งแวดล้อมในด้านภูมิศาสตร์ดี มีที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ก็ส่งผลให้มียาได้ดีขึ้น นำรายได้มาปรับปรุงความเป็นอยู่ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ทำให้แตกต่างไปจากเดิม

จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านนิเวศวิทยายังมีผลต่อการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยต่าง ๆ การใช้เทคโนโลยีการเกษตรใหม่ ๆ มาปรับปรุงการเกษตรของตน และด้านที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพทางนิเวศวิทยา ซึ่งสามารถทำให้ชาวบ้านมีแนวทางที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตให้เจริญยิ่งขึ้น

2.3.2 การยอมรับสิ่งใหม่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาถึงอัตราการยอมรับสิ่งใหม่ ซึ่งจะมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตรหรือไม่ใช้การเกษตรก็ตาม ย่อมเป็นกระบวนการกระตุ้นและสนับสนุนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งแน่นอนจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอีกด้วย

2.3.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การที่รัฐบาลได้กระจายความเจริญต่าง ๆ เข้าไปสู่ชุมชนหมู่บ้าน โดยการใช้ระบบการศึกษาเพื่อให้ชาวบ้านได้รับการศึกษากันทั่วถึง พ่อค้าได้มีการค้าขายเข้าไปซื้อผลผลิตการเกษตรในชุมชนหมู่บ้านชาวชนบทได้เข้ามาในเมืองเพื่อมาค้าขาย ซื้อสินค้า หรือขายผลผลิตการเกษตรหรือการท่องเที่ยว ทำให้อิทธิพลความเป็นอยู่แบบเมืองได้เข้าไปสู่ชนบทมากยิ่งขึ้น ส่งผลนั้นเราอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งแน่นอนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในอัตราที่เร็ว มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกชุมชนอย่างมาก นอกจากนี้ย่อมจะทำให้ชาวบ้านได้มีการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิมเพราะสิ่งที่ได้รับจากเมือง อันได้แก่ ความสะดวก

สบาย ผ้าไหมไม่ต้องทอดด้วยตนเอง แต่สามารถที่จะซื้อที่ตลาดได้ นอกจากนี้ยังเป็นการนำไปสู่ความทันสมัยอีกด้วย กล่าวคือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

2.3.4 ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลมีความแตกต่างกันอยู่บ้างไม่มากนักน้อย ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความแตกต่างและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมจะรับสิ่งใหม่ ๆ และย่อมจะเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และการเปลี่ยนแปลงจะมีอัตราที่เร็วกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำกว่า นอกจากนี้ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยตามแนวคิดแบบตะวันตก ลักษณะบุคลิกภาพนี้ยังมีเพศ อายุ ประสบการณ์การทำงาน ความเป็นผู้นำและอื่น ๆ เป็นตัวแปรที่สำคัญที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าผู้นำของหมู่บ้านอัมพวันและคำแก่คุณมีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไม่น้อยทีเดียว

2.3.5 การสื่อสารมวลชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

อิทธิพลของวิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องมือสื่อสารอื่น ๆ มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนมีวิทยุและโทรทัศน์อยู่ทั่วไป และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น บางครั้งก็มีผู้นำเอาวีดีโอและภาพยนตร์ไปฉายในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านได้ชมกัน นอกจากนี้เวลาที่ชาวบ้านจัดงานสำคัญ ๆ ก็มีการฉลองโดยการฉายภาพยนตร์ทำให้ชาวบ้านทั้งสองได้รับความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้ทำให้ยิ่งจะมีอัตราการเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น ได้มีการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม และเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่ความทันสมัยอีกประการหนึ่ง

2.3.6 การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

นับตั้งแต่รัฐบาลได้มีการสร้างสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานด้านการสาธารณูปโภคนี้ ซึ่งได้แก่ถนนหนทาง โรงเรียน ไฟฟ้า เข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อัตราของการเปลี่ยนแปลงได้เพิ่มมากขึ้นกว่าที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง และย่อมเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย

ประเภทของวัฒนธรรม

ได้มีผู้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมหลายประเภทมากมาย ดังนี้

พระยาอนุนานราชธน (2515 : 111) แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสุภาพ เพื่อให้ได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ ได้แก่ สิ่งที่มีความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต คือ ปัจจัย 4 และสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธ ยุทโธปกรณ์ ที่เป็นเครื่องป้องกันตัว

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ หมายถึง สิ่งที่ทำให้ปัญหาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้ เป็นการบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย และระเบียบประเพณี

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (2518 : 9) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางด้านศาสนา และด้านจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของแนวทางหรือหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต

2. เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี

3. วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ

4. สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม เช่น การติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มชน และมารยาทในสังคม

ประสาธน์ หลักศิลา (2514 : 119) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1. แนวความคิด หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงออกมาทั้งที่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ และไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับชาติ-ภพ นรก-สวรรค์ พระเจ้า อุดมการณ์ทางการเมือง

2. ปทัสถาน หมายถึง ระเบียบประเพณีอันเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติของคนในสังคม การกระทำ การงดเว้น ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคมที่ยอมรับและปฏิบัติอย่างเดียวกัน เช่น พิธีการแต่งงาน พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ระเบียบกฎหมาย เป็นต้น

3. วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ สิ่งที่เรามีในฐานะสมาชิกของสังคมเป็นสิ่งของต่าง ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยา อาหาร ยานพาหนะ เป็นต้น

ประมวล ดิศักดิ์สัน (2521 : 14-15) แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ ประกอบด้วยผลผลิตแห่งความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ ได้แก่ ศิลปะ หัตถกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเทคโนโลยีของมนุษย์ รวมถึงการประดิษฐ์เครื่องมือและผลิตผลของการใช้เครื่องมือ

2. วัฒนธรรมทางสังคม การประกอบพิธีกรรม การใช้ภาษา การเลี้ยงดูทารก การนับลำดับญาติ การประกอบอาหาร การทำมาหากิน การนับถือศาสนา ความเชื่อ ศาสนา การปกครอง จารีตประเพณี จรรยาบรรณ หรือข้อห้ามต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ ได้จัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. 2525 ได้จัดทำหนังสือ "เมืองไทยของเรา" และได้แบ่งวัฒนธรรมได้ 5 สาขา เพื่อความเข้าใจ คือ

1. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี

ส่วนสำคัญของวัฒนธรรมคือ "ภาษา" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายสามารถสื่อความให้คนในกลุ่มหรือคนในชาติเข้าใจกันได้ อันอาจรวมทั้งการกระทำใด ๆ หรือ

สัญญาใด ๆ ที่ทำให้คนในกลุ่มหรือต่างกลุ่มสามารถเข้าใจกัน เช่น การทำทาง หรือสัญญาณไฟเครื่องหมายจราจร เป็นต้น

2. วัฒนธรรมทางวัตถุ

ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตอันมีอยู่มากมายหลายชนิด แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและความนิยมของท้องถิ่น ส่วนใหญ่อาศัยวัสดุที่หาง่าย หรือมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ปอ ใบตาล กะลามะพร้าว และดินเหนียว เป็นต้น ภาชนะสิ่งของ อาทิ กระบุง ตะกร้า ชะลอม ตะกร้อเก็บผลไม้ ขาม โอง่ คุ่ม เคียวเกี่ยวข้าว มีด พร้า และผ้าทอต่าง ๆ เราเรียกของเหล่านี้ว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคิดความเชื่อและความศรัทธาในศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเป็นมนุษย์อันจำแนกเราให้แตกต่างไปจากสัตว์อื่น ๆ เนื่องจากเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ จึงได้แยกกล่าวไว้ในบทหนึ่งต่างหาก ว่าด้วยศาสนาและจริยธรรม

4. วัฒนธรรมทางจารีต หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม

ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องผูกพันคนให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทั้งที่เป็นกลุ่มใหญ่ เช่น ระดับชาติ และที่เป็นกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่สำคัญ ๆ ได้แก่

พระราชประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคล พระราชพิธีพืชมงคล และพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น

จารีตประเพณี คือ ประเพณีส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรมและจิตใจ เช่น การตอบแทนบุญคุณบิดามารดาและบุพการี โดยการเลี้ยงดูเมื่อท่านแก่เฒ่า การเคารพเชื่อฟังครูบาอาจารย์หรือการนับถือบรรพบุรุษ เป็นต้น

ขนบประเพณี คือ ประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปบางอย่างก็เป็นระเบียบบังคับให้คนในสังคมนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติตาม ซึ่งมีทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรง เช่น กฎหมาย กฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม และส่วนที่ไม่มีคำแนะนำว่าจะต้องปฏิบัติตามเสมอไป เช่น ประเพณีการโกนจุก โกนผมไฟ หรือการทำบุญวันเกิด เป็นต้น

ธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับการปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ เช่น การทักทายด้วยการกราบไหว้ ลักษณะการกิน การอยู่ กิริยามารยาท และการแต่งกาย เป็นต้น

ขนบธรรมเนียมประเพณีก็เหมือนเรื่องอื่นใดที่มีวิวัฒนาการ ปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง อาทิ วัฒนธรรมตะวันตก สภาพเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี และสภาวะแวดล้อม เป็นต้น

5. วัฒนธรรมทางสุนทรียะ

วัฒนธรรมด้านนี้อาจแบ่งได้เป็นทัศนศิลป์ส่วนหนึ่ง และศิลปะการแสดงอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

5.1 ทัศนศิลป์ คือผลงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรีภาพที่รับรู้ด้วยประสาทตา จึงหมายรวมผลงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ในส่วนที่เน้นประยุกต์ศิลป์มากกว่าวิจิตรศิลป์ ก็หมายรวมไปถึงหัตถศิลป์และประณีตหัตถศิลป์ด้วย

5.2 ศิลปะการแสดง เน้นการสร้างสรรค์ด้านสุนทรีภาพที่ต้องแสดงออกหรือบรรเลง จึงหมายรวมนาฏศิลป์ การละคร และการดนตรีซึ่งมีวิวัฒนาการจากอดีต

5.2.1 นาฏศิลป์ แต่เดิมเป็นการระบำ รำ ฟ้อน ภายหลังมีการแสดงเป็นเรื่องราว จึงรวมการละครและโขนด้วย

5.2.2 ดนตรี ดนตรีไทยมีเครื่องดีด สี ดี เป่า และมีวงดนตรีไทยหลายประเภท เช่น วงเครื่องสาย วงมโหรี วงปี่พาทย์

5.2.3 เพลงกับดนตรีพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านและการละเล่น

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีองค์ประกอบ 4 ลักษณะ ดังนี้ (สุพัตรา สุภาพ, 2523 : 141)

1. องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียน เครื่องจัก สนามกีฬา โบสถ์ วิหาร หอดูดาว และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ มาตราชั่งตวงวัด

2. องค์การ (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างมีระเบียบ หรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว (กลุ่มเล็กที่สุด) สหพันธกรรมกร ลูกเสือ สมาภภาษาชาติ วัด สหประชาชาติ (องค์การใหญ่ที่สุด) ฯลฯ

3. องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด หมั้น แต่งงาน บวชนาค ดาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากนักน้อย รวมตลอดถึงพิธีการแต่งกายและรับประทานอาหาร เช่น เวลาไปงานที่เป็นทางการของทางราชการหญิงมักจะต้องแต่งชุดไทย

ชายก็แต่งชุดเต็มยศหรือการเลี้ยงดูอาหาร ปัจจุบันในงานต่าง ๆ มักจะออกมาในรูปแบบเฟรดินเนอร์ ชันโดก เป็นต้น โดยพิธีการเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม

4. องค์มิติ (Concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อว่าการกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism) หรือหลายองค์ (Polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินหรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

ความสำคัญของวัฒนธรรม

อาานนท์ อาภาภิรม (2516 : 51) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ว่า การที่คนเราเหมือนหรือไม่เหมือนคนอื่น ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น การมองเห็นการกระทำของสรีระ แต่การที่จะมองเห็นอะไรอย่างไรมันย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม เช่น การมองสิ่งเดียวกันของคนต่างวัฒนธรรมย่อมทำให้ความหมายต่างกันไปด้วย ตัวอย่าง การมองดวงจันทร์ของคนแต่ละส่วนของโลกจะมองเห็นสิ่งที่อยู่ในดวงจันทร์แตกต่างกัน เช่น คนไทยมองเห็นกระต่าย ส่วนคนอเมริกันมองเห็นเป็นมนุษย์ผู้ชาย เป็นต้น ส่วนการสร้างที่อยู่อาศัย การบริโภค การประกอบอาชีพ การแต่งกาย เหล่านี้ เป็นผลมาจากวัฒนธรรมทั้งสิ้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2525 : 76) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมนุษย์ โดยที่มนุษย์เป็นผู้สร้างเพื่อความเป็นรูปแบบของสังคมที่มีเสถียรภาพอันแสดงถึงความเจริญงอกงามให้กับสังคมและกลุ่มบุคคลในสังคม หากขาดวัฒนธรรมแล้วสังคมก็ย่อมขาดเอกภาพ นั้นหมายถึงสังคมจะรุ่มเย็นเป็นสุขไม่ได้ วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยที่มีลักษณะผสมผสานภายในเนื้อเดียวกัน ซึ่งทำหน้าที่สร้างสรรค์และกำหนดรูปแบบของสมาชิกในสังคมได้อย่างชัดเจน วัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ช่วยให้โครงสร้างของสังคมอยู่ได้อย่างมีแบบแผน เพราะได้ผู้มีภาวะทางจิตใจของสมาชิกในสังคม ส่งผลให้สังคมมีเอกภาพ

จุมพล หนีพานิซ (2526 : 37) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัว วัฒนธรรมทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความเป็นปึกแผ่น สร้างหรือจัดรูปแบบความประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในสังคม

สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2534 : 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งละเอียดอ่อนที่มีพลังต่อกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของอย่างมหาศาล กำหนดบุคลิกภาพ ศักยภาพและคุณภาพ มีการเกาะเกี่ยวอย่างแนบแน่นกับสถาบันพื้นบ้านของเขามาแต่เริ่มปฏิสนธิ แล้วค่อย ๆ พุ่มพักหยั่งลึกงอกงามขึ้น โยงยึดเข้ากับสถาบันพื้นบ้านอย่างเหมาะสม

ความเป็นจริงทั้งปวงของรูปแบบและบทบาทหน้าที่มีต่อกลุ่มชน เป็นความงามที่เหนือกว่าสิ่งที นักวิชาการหรือนักบริหารคนใดจะเสกสรรค์ปั้นแต่งให้งามตามใจคิด และปทัสถานของตน

เมื่อรวมความแล้ว "วัฒนธรรม" มีความสำคัญต่อจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างแท้จริง เป็นสิ่งที่กลั่นออกมาจากจิตใจของมนุษย์โดยแท้ มีความละเอียดอ่อน สุขุม ลึกล้ำ และทรงอิทธิพลอย่างที่สุดของมวลมนุษยชาติ

วัฒนธรรมกับการพัฒนา (ประเวศ วะสี. 2539 : 14-23)

บูรณะคำว่าวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ พลังแห่งการพัฒนา แต่การที่วัฒนธรรมไม่มีพลัง เพราะสังคมได้รับการสื่อความหมายของคำว่าวัฒนธรรมในรูปแบบที่ไม่มีชีวิต

คนส่วนใหญ่เมื่อได้ยินคำว่าวัฒนธรรมมักหมายถึงการแสดง และพิธีการในวันสำคัญของชาติหรือการร้องรำทำเพลง และศิลปวัตถุเท่านั้น จึงมองไม่เห็นว่วัฒนธรรมจะมาเป็นพลังในการพัฒนาได้อย่างไร

วัฒนธรรมจะมีพลังในการพัฒนา อยู่ที่ความเข้าใจความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ความเข้าใจเป็นพลังหรืออำนาจอันยิ่งใหญ่ คือ อำนาจแห่งความเข้าใจ (Power of Understanding)

ฉะนั้นการที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการพัฒนาควรเริ่มต้นที่การบูรณะคำว่า วัฒนธรรม คำว่าบูรณะในที่นี้หมายถึง บูรณะความเข้าใจของสาธารณะ

การที่สัตว์หรือมนุษย์ตัวใดตัวหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่งจะอยู่รอดได้ ต้องเรียนรู้และมีปัญญาในระดับหนึ่ง ชุมชนหรือสังคมใดสังคมหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ช้านานก็จะต้องมีปัญญา เรียกว่า ปัญญาของชุมชนหรือสังคม ถ้าไม่มีปัญญาก็ดำรงอยู่ไม่ได้นาน

มนุษย์ปรากฏตัวบนโลกเมื่อประมาณ 1 ล้านปีมาแล้ว โรงเรียนและห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เพิ่มเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง

ก่อนหน้านี้เป็นเวลาช้านาน หรือนับตั้งแต่มีความเป็นมนุษย์นั้นแหละ มนุษย์ได้เรียนรู้ สะสมและถ่ายทอดความรู้ มนุษยชาติจึงมีความรู้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับซึ่งต่างจากสัตว์

สัตว์ไม่สามารถสะสมถ่ายทอดความรู้ แต่ละตัวต้องตั้งต้นใหม่ สัตว์จึงไม่มีความมกงาม (Culture) หรือวัฒนธรรม

มนุษยชาติมีความมกงามหรือวัฒนธรรมอันหมายถึงการเรียนรู้ สะสมความรู้ และถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของการปฏิบัติ

การปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชุมชน หรือวิถีของชุมชนคือ วัฒนธรรม มนุษย์เกิดมาท่ามกลางวัฒนธรรม หรือการปฏิบัติของคนรอบตัว จึงเรียนรู้โดยวัฒนธรรมหรือการปฏิบัติที่เห็นเขาปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป ดังที่เรียกว่าหล่อหลอมทางวัฒนธรรม มนุษย์ถูกหล่อหลอมหรือเรียนรู้โดยวัฒนธรรม

การปฏิบัติก็เช่น การยืนสองขา การเดิน การพูด การกิน การแต่งตัว การทำที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน การปฏิบัติต่อกัน การปฏิบัติร่วมกัน หรือขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม สุนทรีกรรม ประดิษฐ์กรรม วรรณกรรม การนับถือศาสนา การปกครอง เหล่านี้คือ วัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของชุมชนหรือสังคม

การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตสะท้อนภูมิปัญญาของชุมชนหรือสังคม ซึ่งได้มาจากประสบการณ์จริงเลือกสรร กลั่นกรอง ลองใช้ และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบต่อกันมา

อีกชื่อหนึ่งของวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาดั้งเดิม (Traditional Knowledge) วัฒนธรรมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงแตกต่างกัน นี่ต่างจากวิทยาศาสตร์ซึ่งเหมือนกัน

วัฒนธรรมของคนในเขตหนาว เขตร้อน ริมภูเขา ริมทะเล ในทุ่งราบ ฯลฯ จึงแตกต่างกัน เรียกว่า มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในประเทศเดียวกัน วัฒนธรรมของภูมิภาคท้องถิ่นต่าง ๆ ก็แตกต่างกัน แม้แต่ในแต่ละหมู่บ้านหรือในแต่ละครอบครัวก็อาจมีวัฒนธรรมบางอย่างที่แตกต่างกัน

วัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเป็นธรรมชาติ หรือเป็นความงามตามธรรมชาติ

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นปัญญาที่ผูกติดกับแดนดินถิ่นต่าง ๆ หรือแผ่นดิน การให้คำจำกัดความว่าวัฒนธรรมคือภูมิปัญญา (อ่านว่า พู-มิ-ปัน-ยา) จึงมีความเหมาะสม เพราะภูมิแปลว่าแผ่นดิน ภูมิปัญญาหมายถึงปัญญาที่ผูกติดอยู่กับแผ่นดินหรือท้องถิ่น

บัดนี้ ควรเข้าใจได้แล้วว่า ปัญญาของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียน และห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่มีกระแสของปัญญาอีกกระแสหนึ่ง ซึ่งยาวกว่า กว้างไกล และลึกซึ้งกว่า เรียกว่า ปัญญาทางวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญา

การเรียนในห้องเรียนขณะนี้เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีมากกว่าการพัฒนาปัญญาจึงเป็นเรื่องสั้น แคบ ไม่ลึกซึ้ง

ที่ว่ากระแสปัญญาสายวัฒนธรรมยาวกว่า กว้างไกล และลึกซึ้งกว่า กิตติยที่ความรู้ทางวัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ จึงสืบสอดเป็นกระแสธารปัญญามาเป็นเวลากว่า

ที่ว่ากว้างไกลกว่าก็โดยที่วัฒนธรรมเป็นความรู้อย่างบูรณาการที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งหมดทุกด้าน อันเนื่องด้วยสังคมและสิ่งแวดล้อม

ที่ว่าลึกซึ้งกว่าก็เพราะวัฒนธรรมมีมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณที่ตื่น แต่ก็ยังลึกกว่ามิติทางวัตถุ ก็คือวัฒนธรรมให้สุนทรีรสแห่งความงามและความไพเราะ จากความสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่ไปไกลกว่านั้น ก็คือวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่าอันสูงส่งลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ

และนำมาซึ่งความสุขอันประณีตล้ำลึกจากอิสรภาพอันเป็นความสุขทางจิตวิญญาณ (Spiritual Happiness)

เมื่อถึงขั้นนี้ก็จะเข้าใจได้ไม่ยากแล้วว่า วัฒนธรรมเป็นรากฐานของสังคมแต่ละสังคม สถาปัตยกรรมทางวัตถุต้องมีรากหรือฐาน (Foundation) ฉันทะ สังคมหรือสถาปัตยกรรมทางสังคมก็ต้องมีรากฐาน

รากฐานของสังคม คือ วัฒนธรรมซึ่งมีรากยืนไปยาวไกล ดังกล่าวแล้วข้างต้น

ถ้าสถาปัตยกรรมทางสังคมจะยิ่งสูงขึ้น ฐานยิ่งต้องแน่น ถ้าไม่แน่นสังคมก็แกว่งหรือล่มได้ง่าย เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นชัดขึ้น ธุรกิจมีเงิน แต่ไม่มีรากทางวัฒนธรรม ฉะนั้นเราจึงเห็นภาพนักธุรกิจที่มั่งคั่ง แต่ขาดฐานทางวัฒนธรรม มีความเคว้งคว้างทางจิตใจและสังคม ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเหมือนอยู่ที่ให้ความรู้สึกสุขสบายแก่คนที่ฟุ่มเฟือยในวัฒนธรรมนั้น ๆ เช่น คนไทย เมื่อไปอยู่ในวัฒนธรรมอื่นก็ไม่สบายเท่าอยู่ในวัฒนธรรมไทย อาจจะมีอาการเครียดหรือเจ็บป่วยอย่างอื่น อันเป็นความเจ็บป่วยทางวัฒนธรรม (Cultural Illness)

เมื่อวัฒนธรรมเป็นกระแสน้ำแห่งปัญญาอีกกระแสหนึ่งที่เป็นรากฐานของสังคมถึงเพียงนี้ การศึกษาที่เน้นการเรียนกันเฉพาะความรู้จากหนังสือ ซึ่งไม่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรมจึงเท่ากับตัดคนออกจากรากทางวัฒนธรรมของตนเอง และวัฒนธรรมที่ขาดการปฏิบัติก็จะสูญสลายไปจากโลก และจะไม่วันกลับคืนมาอีก เป็นทำลายมรดกทางภูมิปัญญาของมนุษยชาติอย่างเสียหายยิ่ง

ประเทศไทยถ้าเน้นแต่การพัฒนาธุรกิจ วัฒนธรรมไทยจะสูญหายไปจากดินแดนที่เรียกว่าไทยแลนด์เมื่อสูญวัฒนธรรมก็เท่ากับสูญชาติ

การพัฒนาที่ตัดขาดจากรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง จึงก่อความเสียหายสุดคณานับ จำเป็นที่จะต้องทบทวนการพัฒนา และสร้างความเข้าใจถึงการพัฒนาที่ไม่ตัดรากทางวัฒนธรรมของตนเอง นี่คือเรื่องของวัฒนธรรมกับการพัฒนา

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีศาสตราจารย์ประเวศ วะสี สังคมที่มีความเข้มแข็ง ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 8 ประการ คือ

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. ความเป็นบูรณาการ
5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

ซึ่งท่านได้ให้คำอธิบายไว้ดังต่อไปนี้

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบบประชาธิปไตย

ในขณะที่อำนาจรัฐและอำนาจเงินพยายามรวมศูนย์และทำลายความหลากหลาย วัฒนธรรมจะมีลักษณะหลากหลายไปตามชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ถ้าเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมก็ต้องส่งเสริมความเป็นตัวเองทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ก็เท่ากับเป็นการกระจายอำนาจ และส่งเสริมการเมืองระบบประชาธิปไตย

2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

ถ้าอยากพูดเรื่องการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ก็ต้องคิดว่าการแข่งขันที่เราเอาชนะได้ง่ายคือ แข่งขันจากจุดแข็งของเราเอง ถ้าแข่งขันในจุดแข็งของคนอื่นก็ยากที่จะชนะ คุณและเทคโนโลยีไม่ใช่จุดแข็งของเรา จุดแข็งของเราที่คนอื่นไม่มีคือ วัฒนธรรมไทย ควรคิดเรื่องเศรษฐกิจกับวัฒนธรรมให้เชื่อมต่อกัน เรื่องกระจายได้พูดกันมานานแล้วแต่ไม่มีมาตรการ และถ้าคิดมาจากมุมมองทางเศรษฐกิจไม่ค่อยออก เพราะเศรษฐกิจในรูปแบบปัจจุบันมีลักษณะกระจุกรายได้สูง วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการกระจายรายได้

เรื่องความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจกับวัฒนธรรมมีดังต่อไปนี้

2.1 อาชีพของชาวบ้าน

สิ่งใดที่ประชาชนเป็นอันมากปฏิบัติอยู่ ถือเป็นวัฒนธรรมอาชีพที่ชาวบ้านเป็นอันมากปฏิบัติอยู่ก็เป็นวัฒนธรรม ถ้ามีการศึกษาสำรวจให้ทราบว่าชาวบ้านทำอะไรกันอยู่บ้าง ศึกษาวิจัยให้มีความรู้ในสิ่งนั้น ๆ ดีขึ้น ทำให้สามารถดัดแปลงปรับปรุงให้ดีขึ้นในทางที่ชาวบ้านจะได้ประโยชน์ การอุตสาหกรรมถ้าพัฒนาขึ้นมาจากสิ่งที่ชาวบ้านทำหรือมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม ประโยชน์ก็จะตกอยู่กับคนจำนวนมาก ตรงข้ามกับอุตสาหกรรมที่ขาดฐานทางวัฒนธรรมที่ประโยชน์ตกอยู่กับคนจำนวนน้อยและต่างประเทศ

2.2 ศิลปวัตถุและศิลปกรรม

ในวัฒนธรรมไทยมีศิลปวัตถุและศิลปกรรมที่สวยงามต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าหรือหัตถกรรมอื่น ๆ ดนตรี ภาพวาด ถ้าสังคมไทยเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ พยายามศึกษาและพัฒนาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น ก็ให้มูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างมาก

2.3 อาหารไทย

อาหารก็เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง อาหารไทยนอกจากอร่อย จัดให้สวยงามได้ ยังมีคุณค่าสูงทางสุขภาพ เพราะเป็นอาหารที่ได้ดูแลมีส่วนประกอบที่เป็นยา ถ้าศึกษาให้เข้าใจสิ่งเหล่านี้ก็จะสื่อคุณค่าของอาหารไทยได้ดีขึ้น ถ้าเห็นคุณค่าและพัฒนาอาหารไทยจะก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ

2.4 สมุนไพรและการแพทย์แผนไทย

สมุนไพรและการแพทย์แผนไทยเป็นวัฒนธรรมไทย ปีหนึ่ง ๆ ประเทศไทยใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพกว่า 100,000 ล้านบาท ในจำนวนนี้หลายหมื่นล้านบาทใช้ไปเพื่อเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หลายอย่างไม่จำเป็น ไม่มีประสิทธิผล หรือมีโทษ ถ้าส่งเสริมพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย นอกจากจะประหยัดเงินตราเป็นหมื่นล้านบาทต่อปีแล้วยังกระจายรายได้ให้ชาวบ้านที่ปลูกสมุนไพร และมีส่วนในกระบวนการเตรียมและกระจายยาและบริการ

2.5 ข้าวของเครื่องใช้แบบชาวบ้าน

ขณะนี้พลาสติกซึ่งเป็นของนอกวัฒนธรรมได้เข้ามาตีตลาดข้าวของเครื่องใช้ตามวัฒนธรรมมาแต่เดิม การใช้พลาสติกเป็นการกระจายรายได้ และก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะย่อยสลายได้ยาก กับอาจปล่อยสารพิษถ้านำไปใส่อาหารร้อนจัด ถ้าใช้ไปตองกันให้มาก จะกระจายรายได้เพราะชาวบ้านปลูกต้นกล้วยได้ง่ายทั่วไป เดี่ยวนี้ชาวบ้านไปตลาดหรือพระไปบิณฑบาตจะได้ถุงพลาสติกกลับมาจำนวนมาก

2.6 การท่องเที่ยว

มักกล่าวกันว่า การท่องเที่ยวจะทำลายสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ควรจัดการให้การท่องเที่ยวทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ประเทศเรามีวัฒนธรรมที่ดี นักท่องเที่ยวมาเที่ยวประเทศไทยควรจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดีติดตัวไปด้วย เรามีครอบครัวและชุมชนที่ดีติดตัวไปด้วย เรามีครอบครัวและชุมชนที่อบอุ่นซึ่งฝรั่งไม่มี เราควรอนุรักษ์ความอบอุ่นของครอบครัวและชุมชนไว้สอนโลก เรามีวัดวาอาราม และวัดถ้ำอันเนื่องด้วยพุทธศาสนาเป็นอันมาก เราควรอนุรักษ์ไว้ให้ดี และฝึกอบรมคนไทยให้เข้าใจความหมายอันลึกซึ้งของพระพุทธศาสนา สามารถอธิบายถ่ายทอดให้คนอื่นเข้าใจคุณค่าอันสูงส่ง ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย คนไทยมีความรู้มากขึ้น ได้รายได้จากความรู้ นักท่องเที่ยวได้อรรถประโยชน์จากพุทธศาสนา

ความมีการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในทุกท้องที่ในทุกจังหวัด เพื่อให้เข้าใจคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง เมื่อเข้าใจคุณค่าอันลึกซึ้งก็จะหวงแหนและอนุรักษ์ การท่องเที่ยวก็จะมีคุณภาพแห่งการพัฒนามากขึ้น

2.7 ความเป็นชุมชน

วัฒนธรรมต้องมีชุมชนที่มีชีวิตเป็นผู้ปฏิบัติจะยั่งยืน และมีพัฒนาการ ไม่ใช่เป็นเพียงการแสดงเท่านั้น อย่างคนชาวท่าลายชุมชนอินเดียนแดงไปหมด เหลือวัฒนธรรมอินเดียนแดงแต่การแสดงซึ่งนับเป็นวัฒนธรรมที่ตายแล้ว ถ้าต้องการรักษาวัฒนธรรมไทยต้องส่งเสริมความเป็นชุมชน

องค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน คือหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป โดยสรุป ถ้านิยมไทย จะก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนไทยอย่าง

มหาศาล นักเศรษฐศาสตร์น่าจะเข้ามาคำนวณมูลค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการ “นิยมไทย” เพื่อให้สาธารณได้รับรู้และเกิดจิตสำนึก

3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

วัฒนธรรมคือภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีรากฐานย้อนไปไกล ถ้าเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นย่อมมีศักดิ์ศรีในสภาพที่อำนาจรัฐและอำนาจเงินรวมศูนย์ ชุมชนท้องถิ่นจะไม่มีศักดิ์ศรีเป็นเพียงบ้านนอกหรือบริวารของกรุงเทพ ฯ และกรุงเทพ ฯ เป็นบริวารของลอนดอน นิวยอร์ก โตเกียว ฯลฯ การที่ผู้คนจะมีความสุขจะขึ้นอยู่กับเงินอย่างเดียวก็หาไม่ แต่ขึ้นกับศักดิ์ศรีด้วย ถ้าชุมชนท้องถิ่นมีศักดิ์ศรี คนทั้งประเทศก็มีเกียรติ มีความสุขเป็นการเปิดทางเลือกกว้างขวางอยู่ให้ผู้คนลดความเครียดและความขัดแย้งในสังคม

4. ความเป็นบูรณาการ

ปัญหาของการพัฒนาเกิดจากการคิดและการกระทำแบบแยกส่วน และนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวในข้อ 2 วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความเชื่อมโยงอย่างเป็นบูรณาการทุกมิติ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของคนทั้งหมดในชุมชนหรือสังคม ที่มีความเชื่อและระบบคุณค่าและการปฏิบัติร่วมกัน การปฏิบัติเป็นทั้งเรื่องของเศรษฐกิจร่วมกัน การปฏิบัติเป็นทั้งเรื่องของเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม พร้อมกันไปหมดเป็นเรื่องเดียวกัน

5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน

เพราะความเป็นบูรณาการและความที่มีรากลึกยาวนาน วัฒนธรรมจึงมีลักษณะผสมหรือมีความบรรสานสอดคล้องระหว่างมนุษย์ทั้งกายและใจ กับสังคม และกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามธรรมชาติ ธรรมชาติหมายถึงความหลากหลายและทั้งหมด (Holism) ความหลากหลายและความเป็นทั้งหมดก่อให้เกิดความสมดุลเมื่อสมดุลก็ยั่งยืน

สังคมแต่เดิมซึ่งดำเนินไปตามพื้นฐานวัฒนธรรมจึงมีความยั่งยืน แต่การพัฒนาในปัจจุบันแบบแยกส่วนได้ก่อให้เกิดความไม่บรรสานสอดคล้อง (Disharmony) และความไม่ยั่งยืน

6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

การพัฒนาทางวัตถุไม่คำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจ และจิตวิญญาณ วัดวาอาราม และสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ไม่มีความสำคัญเท่าบาร์ ไนต์คลับ อาบอบนวด ศูนย์การค้า คอนโดมิเนียม ฉะนั้นจึงสร้างตึกสูงค่าโบสถ์ ค่าพระเจดีย์ บัณฑิตนียบาของพระธาตุดอยสุเทพ น้ำเอาบาร์ ไนต์คลับ อาบอบนวดเข้ามาประชิดโบสถ์ ประชิดพระเจดีย์ เป็นต้น

วัฒนธรรมคำนึงถึงเรื่องจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งสุนทรียกรรมให้ความสุขทางจิตใจ ศาสนาที่ประชาชนยอมรับนับถือและปฏิบัติก็เป็นวัฒนธรรมซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าอันสูงส่งลึกซึ้งเป็นการยกระดับจิตใจให้สูง การเป็นมนุษย์ต้องมีจิตใจสูง ไข่จะมีเพียงแต่วัตถุวัฒนธรรมจึงเป็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์

7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

ตามที่กล่าวถึงในตอนที่ 3 ว่าต้นเหตุของความเสื่อมเสียทางศีลธรรมอยู่ที่อำนาจในสังคมไม่สมดุล ต้องส่งเสริมให้สังคมเข้มแข็งจึงจะถ่วงดุลอำนาจและฟื้นฟูบูรณะศีลธรรมได้ วัฒนธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม เพราะวัฒนธรรมมีชุมชนท้องถิ่น ได้กล่าวแล้วในข้อ 2.7 ว่า วัฒนธรรมต้องมีความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนต้องมีองค์กร ชุมชน การมีองค์กรชุมชนทำให้ชุมชนหรือสังคมเข้มแข็ง

8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

เมื่อวัฒนธรรมมีลักษณะทั้ง 7 ประการดังกล่าวข้างต้น คือ เป็นเรื่องของการส่งเสริมอธิปไตย เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบกระจายรายได้ เป็นเรื่องส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น เป็นเรื่องบูรณาการที่ก่อให้เกิดความบรรสานสอดคล้อง และความสมดุล เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งและเป็นเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งให้สังคม จึงเป็นการผดุงศีลธรรม

ศีลธรรมเป็นเรื่องของความถูกต้องทั้งหมดทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม จิตใจ และจิตวิญญาณ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องวิชาการจริยธรรมเท่านั้น

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีชีวิตทั้งหมด จึงมีความสำคัญต่อการผดุงศีลธรรมของสังคม

ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนา

แนวทางใหญ่ ๆ สำหรับส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนามี 7 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องทั่วทั้งสังคมว่าวัฒนธรรมคืออะไร และวัฒนธรรมสำคัญสำหรับการพัฒนาอย่างไร เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด เพราะเมื่อเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว สังคมก็จะปฏิบัติถูกต้องได้เอง

กิจกรรมในเรื่องนี้อาจมีดังต่อไปนี้

1.1 มีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดอย่างสม่ำเสมอ

1.2 การรวบรวมข้อมูลข่าวสาร ความรู้ การส่งเสริมการวิจัย การสังเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร และผลการวิจัยให้เป็นปัญหาที่สูงขึ้น

1.3 การสร้างสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ วีดิโอ มัลติมีเดีย การเผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์ มีการปรับปรุงอยู่เสมอ ควรจะแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งทางภาคธุรกิจการเงินด้วย

1.4 การประชุมสัมมนาในรูปแบบและกับกลุ่มต่าง ๆ และควรมีการประชุมใหญ่ทางวัฒนธรรมทั้ง 4 ภาคเป็นประจำทุกปี

2. การสนับสนุนเวทีทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น

ควรสนับสนุนเวทีวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติควรให้งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่น

3. ส่งเสริมสถาบันครอบครัว

ไทยเคยมีวัฒนธรรมครอบครัวที่อบอุ่น แต่บัดนี้สถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการพัฒนาแบบทันสมัย

ควรพยายามดีประเด้นให้แตกว่าในสภาพความเป็นจริงของปัจจุบันจะส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวได้อย่างไร

4. ส่งเสริมองค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

ชุมชนที่เข้มแข็ง คือ ผู้ปฏิบัติวัฒนธรรม และชุมชนที่เข้มแข็ง จะก่อให้เกิดการพัฒนาทุกด้าน หลายฝ่ายกำลังจับประเด็นนี้ได้ และเข้าไปสู่เรื่องนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติควรร่วมกันจัดระบบข้อมูลข่าวสารเรื่องนี้ เพื่อพัฒนาความเข้าใจดียิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งจะนำไปสนับสนุนการปฏิบัติของฝ่ายต่าง ๆ ให้ง่ายและได้ผลมากขึ้น

5. ปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย

การศึกษาของไทยในปัจจุบันตัดขาดจากรากทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นเหตุสำคัญของความเสื่อมสูญทางวัฒนธรรมและเกิดปัญหาต่าง ๆ จากความขาดแคลนทางวัฒนธรรม

ไทยมีวัฒนธรรมที่ดีงาม ที่อาจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เรียกว่าเป็น “สมบัติทิพย์ของการศึกษา” แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การศึกษาไม่ได้เรียนรู้จากสมบัติทิพย์นี้

ควรปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย แต่ทั้งนี้มิใช่เป็นการท่อง “วิชา” วัฒนธรรมเพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติและการซึมซับ

ถ้าการศึกษาเอาวิชาเป็นตัวตั้งจะไม่ได้สัมผัสวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรม ไม่ใช่วิชาแต่เป็นความเป็นจริงที่มีชีวิต

ถ้าการศึกษาเอาความจริงเป็นตัวตั้ง การศึกษาก็จะสัมผัสกับวัฒนธรรม รัฐบาลควรมีนโยบายให้การศึกษาทุกระดับปรับกระบวนการเรียนรู้ โดยเอาความจริงเป็นตัวตั้ง เอาวิชาเป็นเครื่องมือให้เข้าใจความจริงดีขึ้น และให้มีการเรียนรู้จากฐานทางวัฒนธรรม

6. วัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ

เนื่องจากวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้และการรักษาสภาพแวดล้อมดังกล่าวแล้ว

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรร่วมมือกันสร้างความเข้าใจเรื่องนี้ให้ชัดเจน และกำหนดยุทธศาสตร์ในการนำมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจ

7. กองทุนและการบริหารงานวัฒนธรรม

ในการส่งเสริมวัฒนธรรมกับการพัฒนาต้องการเงินทุน และการบริหารจัดการ การที่คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ ควรมีการเพิ่มเงินกองทุนวัฒนธรรมให้มีจำนวนมากพอ

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความหลากหลายและกระจายอำนาจ อำนาจอธิปไตยที่รวมศูนย์จะบริหารจัดการเรื่องวัฒนธรรมไม่ได้ดี และอาจทำให้เกิดความไขว้เขว

ถ้าเห็นความสำคัญของเรื่องวัฒนธรรม และต้องการส่งเสริมให้เข้มแข็งขึ้น ไม่ควรตั้งกระทรวงวัฒนธรรม เพราะกระทรวงเป็นอำนาจอธิปไตยรวมศูนย์ ไม่เหมาะสมงานวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของการส่งเสริมความหลากหลายตามธรรมชาติของวัฒนธรรม แต่ควรออกกฎหมายสภาวัฒนธรรม (Cultural Council) เพื่อปรับสถานะของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นองค์กรอิสระที่ดำรงงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ทำนองเดียวกับสภาวัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา

วัฒนธรรมดนตรีไทย

ดนตรีไทยเป็นวัฒนธรรมทางสุนทรียะ ได้แบ่งประเภทดนตรี ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. เครื่องดนตรีประเภทดี
2. เครื่องดนตรีประเภทเป่า
3. เครื่องดนตรีประเภทตี
4. เครื่องดนตรีประเภทสี

การกำเนิดของเครื่องเป่า

เครื่องเป่า เป็นเครื่องดนตรีที่เกิดจากการสั่นสะเทือนของอากาศ (ลม) หรือเครื่องเป่าเท่านั้น เครื่องลม (Aerophones) หมายถึงเครื่องดนตรีที่เสียงเกิดจากหลักการ “อากาศ (ลม) นั้นถูกทำให้เปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการสั่นสะเทือนผิวด้านจากสภาพปกติ (สภาพเดิม)” (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ 2533 : 70)

เครื่องลม (Aerophones) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. Free Aerophones
2. Wind Instrument Proper

1. Free Aerophones เป็นเครื่องดนตรีที่เกิดการสั่นสะเทือนของอากาศแต่ไม่ได้เก็บหรือกักลมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นไว้ในตัวเครื่อง สามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ

1.1 ลมปะทะแผ่นหรือขอบ (Displacement Free Aerophones) เสียงเกิดจากกระแสน้ำอากาศ ปะทะกับขอบบาง หรือแผ่นบาง ๆ ของตัวเครื่อง หรือขอบบางหรือแผ่นบางนั้น เครื่องที่ไปปะทะกับอากาศ ทำให้อากาศช่วงบริเวณที่ปะทะนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงเกิด

เสียงขึ้น ปัจจุบันมักนิยามว่า “การเคลื่อนที่ของอากาศไปปะทะกับขอบหรือแผ่นบางแล้วทำให้เกิดเสียง”

1.2 ลมปะทะแผ่นลิ้น (Interceptive Free Aerophones) เสียงเกิดจากลมไปปะทะกับแผ่นลิ้นหรือแถบ เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดการสั่นสะเทือนของอากาศ เกิดเสียง (แผ่นลิ้น หมายถึง ลิ้นคนละประเภทกับลิ้นแบบลิ้นเปี๊ยะของไทย หรือลิ้นเปี๊ยะแบบชาวตะวันตก เช่น ลิ้นแบบแคน) เครื่องแบบลมปะทะแผ่นลิ้นสามารถแบ่งตามแผ่นลิ้นหรือลักษณะแผ่นลิ้นได้ 4 แบบ ดังนี้

1.2.1 แผ่นลิ้นกระทบ (Concussion Reeds) เป็นเครื่องที่มีแผ่นลิ้นเมื่อปกติจะวางประกบกันเมื่อเป่าลมผ่านเข้าไปในช่องว่างระหว่างลิ้น แผ่นลิ้นทั้งสองจะเกิดการกระทบกันไปมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของลมที่ผ่านเข้าไปในช่องว่างนั้นก่อให้เกิดเสียง จากการศึกษาเครื่องดนตรีที่ใช้แผ่นลิ้นกระทบของไทยนั้น ก็จะได้แก่การเป่าหลอดหรือเป่าใบไม้ที่ให้ใบไม้สั่นกระทบกันหรือม้วนให้แน่นแล้วบีบ ปัจจุบันจะพบการเป่าใบหอม ใบตอง ช้างข้าว มักจะเรียกเครื่องที่ใช้เป่าได้ชั่วคราวนี้ว่าเปี๊

1.2.2 แผ่นลิ้นแบบเคาะ (Percussion Reeds) เป็นเครื่องที่มีแผ่นลิ้นอยู่ตรึงติดอยู่กับกรอบของแผ่นลิ้นที่ติดอยู่กับตัวเครื่องหรือท่อ เมื่อลมผ่านลิ้นนั้นจะเปิดออกให้ลมผ่านพร้อมกับที่แผ่นลิ้นอันทำจากโลหะจะเกิดการสั่นสะเทือนทำให้ลมที่ผ่านออกมานั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าลิ้นแบบเคาะเนื่องจากแผ่นลิ้นนั้นจะสามารถเคลื่อนไปได้ในทิศเดียวเมื่อเคลื่อนกลับจะมากาะหรือติดอยู่กับกรอบของลิ้น ซึ่งจะผิดกับกลุ่มแบบแผ่นลิ้นอิสระ (Free Reeds) เครื่องดนตรีแบบแผ่นลิ้นแบบเคาะนั้นจาก แคนของจีนเมื่อคริสตวรรษที่ 18 คือ SHÈNG

1.2.3 แผ่นลิ้นอิสระ (Free Reeds) เป็นเครื่องที่มีแผ่นลิ้นเช่นกัน แต่ลิ้นของเครื่องประเภทนี้ลิ้นสามารถเคลื่อนไปมา ดังนั้น เสียงที่เกิดจากการเป่าเครื่องดนตรีแบบนี้สามารถที่จะเกิดเสียงทั้งเป่าลมออกไปหรือดูดอากาศเข้ามา ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของเครื่องแบบลิ้นอิสระนั้นจะพบว่า เครื่องนั้น 1 ท่อจะผลิตได้เพียงเสียงเดียว ถ้าต้องการหลาย ๆ เสียงต้องใช้หลาย ๆ ท่อมารวมกัน

1.2.4 แผ่นลิ้นแบบแถบ (Ribbon Reeds) จะเกิดจากแถบลิ้น ซึ่งปกติจะแยกออกจากกัน เกิดเสียงเมื่อดึงแผ่นลิ้นที่อาจจะ มี 2 แถบ หรือมากกว่านั้นให้เคลื่อนที่เข้ามามีติดกัน แผ่นลิ้นนั้นจะบีบอากาศให้อากาศนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นดังที่เราเป่าหลอดซึ่งข้าวหรือหลอดพลาสติกแล้วทำให้แผ่นลิ้นนั้นโค้งงอ เมื่อเรากระตุกหลอดนั้น แผ่นลิ้นจะประกบกันด้วยความรวดเร็ว เกิดเป็นเสียง

1.3 ลมปะทะขอบตัวเครื่องหมุนเป็นวงกลม (Non – Idiophonic Interruptive Instrument) เสียงจะเกิดคล้ายกับตระกูลที่ 1 แต่ต่างกันในเรื่องกลุ่มนี้ ตัวเครื่องเองมักหมุนเป็นวงกลมโดยให้ตัวเครื่องนั้นไปปะทะกับลม เช่น การเล่นธนู (ซนุ) ของชาวอีสาน ที่

ใช้คันธนูแล้วผูกดอกไม้ไฟแทนสาย เมื่อจะเล่นก็จะผูกเชือกไว้ที่ปลายข้างหนึ่งของคันธนู และ หมุนรอบ ๆ ศรีษะเมื่อแผ่นลิ้นปะทะกับลมจะเกิดเสียง เสียงที่เกิดขึ้นจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับ ความเร็วของการหมุน

1.4 เครื่องลมแบบอัดอากาศ (Plosive Aerophones) ใช้หลักการเกิดเสียง โดยการอัดอากาศเข้าไปในท่อ เมื่อท่อไม่สามารถทนแรงอัดได้ วัสดุที่อุดไว้ด้านปลายข้าง หนึ่งของท่อจะหลุดออกทำให้เกิดเสียง เช่น ปืนอัดลมไม้ไฟ

2. Wind Instrument Proper เครื่องลมแบบแท้

เป็นเครื่องดนตรีที่เรารู้จักกัน เป็นเครื่องดนตรีที่มีท่อซึ่งกักเก็บลมท่อเกิด การเปลี่ยนแปลงภายในท่อนั้น การสั่นสะเทือนของอากาศนั้นอาศัยเครื่องช่วย เช่น ลิ้นในปี่ ริมฝีปาก หรือการเป่าโดยตรงให้ลมที่เป่าออกไปนั้นปะทะกับขอบของเครื่อง ทำให้อากาศที่ เป่าออกไปเกิดการเปลี่ยนแปลงและอาศัยการเกิดการเปลี่ยนแปลงของลมในท่อนั้นผลิตเสียง โดยอาศัยกฎทางอุณหวิทยาของท่อ คือความสั้น – ยาว หรือ ความกว้าง – แคบ รวมถึง การใช้แรงเพื่อเกิดความถี่มากขึ้นเพื่อเกิดเสียงในระดับต่าง ๆ ตามกฎของ Harmonic Series, Fundamental เครื่องดนตรีแบบเครื่องลมแท้นั้นเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มแบบเครื่อง ลมอิสระจะเห็นได้อย่างหนึ่งคือเครื่องลมแท้นั้นจะเป็นท่อ ส่วนเครื่องลมอิสระนั้นจะไม่มีท่อ (ยก เว้นกลุ่ม Free Reeds) เครื่องดนตรีประเภทเครื่องลมแท้ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยแบ่งตามวิธีหรือเทคนิคการผลิตเสียง ดังนี้

ตระกูลลมปะทะกับขอบท่อ (Edge Instrument of Flutes)

ตระกูลลิ้น (Reedpipes)

ตระกูลใช้ริมฝีปาก (Trumpets)

1. ตระกูลลมปะทะกับขอบท่อ (Edge Instrument of Flutes) ได้แก่กลุ่มเครื่องดนตรี ที่อาศัยการเป่าลมให้ลมที่เป่าออกไปนั้นปะทะกับขอบของเครื่องดนตรี ซึ่งจากการปะทะบริเวณขอบของท่อ นั้นจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกระแสลมที่ปะทะ เครื่องดนตรีในตระกูลนี้ก็จะได้แก่เครื่อง ดนตรีที่เราเรียกกันว่า ขลุ่ย เครื่องในตระกูลนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ แบบไม่มี เครื่องช่วย และแบบมีเครื่องช่วย

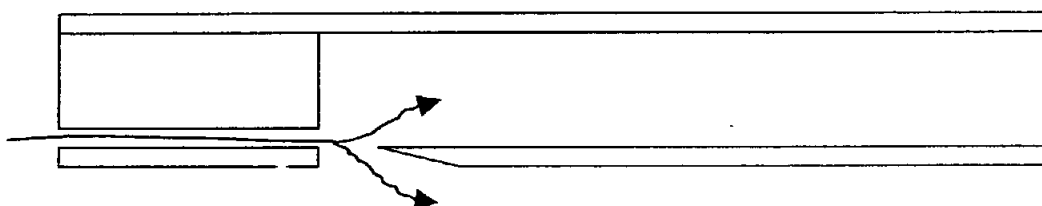
1.1 แบบไม่มีเครื่องช่วย (Flute Without Duct) ตัวผู้เป่าต้องอาศัยริมฝีปากของ ดนียบลมให้ออกมามีลักษณะแคบ ๆ ให้ปะทะกับขอบของเครื่องดนตรีในตำแหน่งที่เหมาะสม ในลักษณะผิว ซึ่งมีทั้งลักษณะผิวในแนวตั้ง แนวนอน

1.2 แบบมีเครื่องช่วย (Flute With Ducts) ขลุ่ยแบบนี้มีเครื่องช่วยในการบีบลม ให้ปะทะกับขอบของเครื่องได้สะดวก เครื่องช่วยนี้ไทยเรียกว่า “ดาก” และรูหรือขอบที่เป็นจุด ที่ให้ลมปะทะคือ รูปากนกแก้ว หรือหางปลา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ขลุ่ยแบบเครื่องช่วย ภายนอก (Flutes With External Duct) เป็นเครื่องเป่าที่มีเครื่องช่วยในการบีบลมให้พุ่งออกมา ปะทะรูหรือขอบเครื่องได้เหมาะสม ตามปกติเครื่องที่มีเครื่องช่วยภายนอกนั้น มักเป็นรูปร่าง

แหวนสวมปลายของท่อบริเวณที่เป่า โดยที่ตัวเครื่องจะเจาะหรือเจาะให้เป็นร่องให้ลมผ่าน และแบบขลุ่ยมีเครื่องช่วยภายใน (Flutes With Internal Duct) ได้แก่ขลุ่ยแบบนกหวีด ขลุ่ยแบบนี้จะมีเครื่องช่วยในการบีบลม คือมีปากเช่นนกหวีด หรือแบบของไทยที่ใช้ดากอุดเข้าไปในท่อโดยเปิดให้มีทางเดินของลม ซึ่งจะช่วยให้ลมพุ่งออกไปในปริมาณรวมถึงความแรงของลมที่เหมาะสม ไปปะทะกับขอบที่เจาะรูไว้ ซึ่งสำหรับขลุ่ยไทยเราจะเรียกว่ารูปากนกแก้ว ซึ่งเป็นจุดที่ลมจะปะทะแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลง คือลมส่วนหนึ่งจะปะทะแล้วม้วนตัวเข้าไปในท่อ เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดเป็นเสียง

ขลุ่ยของไทยนั้นเป็นเครื่องดนตรีในกลุ่มนี้ และอาจจะกล่าวได้ว่าขลุ่ยแบบนี้พบไปทั่วโลกที่มีเครื่องช่วยซึ่งอาจแตกต่างกันในเรื่องรูปของดาก แต่การใช้เครื่องช่วยนี้จะพบทั่วไปจากการศึกษาขลุ่ยไทยนั้น เราจะมีขลุ่ยที่มีความแตกต่างกันในเรื่องระดับเสียงเท่านั้น ซึ่งเกิดจากความสั้น - ยาว หรือความกว้างแคบของท่อ ส่วนโครงสร้างภายในนั้นจะเหมือนกัน เราแบ่งขลุ่ยตามระดับเสียง

นอกจากขลุ่ยมีเครื่องช่วยภายในแบบเลาเดียว (Single Flutes With Internal Duct) การศึกษาเครื่องดนตรีโลกเราจะพบว่ามีการนำเอาขลุ่ยมีเครื่องช่วยนั้นมาเป่าพร้อม ๆ กันหลาย ๆ เลา อาจจะอยู่ในรูปของการผูกติดกันเป็นแพ (Raft Form) หรืออาจจะนำเอามาเป่าทีเดียว 2 เลา ซึ่งเราจะเรียกเครื่องดนตรีในรูปแบบนี้ว่า ขลุ่ยแบบมีเครื่องช่วยภายในแบบชุด (Sets of Flutes With Internal Ducts) ซึ่งแตกต่างจากกลุ่ม Panpipes

ภาพประกอบ 1 แสดงภาพเครื่องช่วย (ดาก) ภายในของขลุ่ยไทย

ประวัติความเป็นมาของขลุ่ยไทย

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ประดิษฐ์ อินทนิล (2526 : 8) กล่าวว่า “เป็นเครื่องดนตรีที่มนุษย์รู้จักโดยใช้หลอดไม้รวก ไม้ไผ่ ใช้เป่าเป็นสัญญาณในการล่าสัตว์ ภายหลังรู้จักเจาะรูและทำให้สั้น สามารถเปลี่ยนเสียงได้ จึงนำเอามาเล่นเป็นทำนองใช้เป็นเครื่องดนตรีอีกประเภทหนึ่ง เครื่องเป่าของไทย คือ ขลุ่ยและปี่”

นอกจากนี้ สุกรี เจริญสุข (2533 : 20 - 21) ได้อธิบายเกี่ยวกับเครื่องเป่า “เครื่องเป่ายุคแรก ๆ มีเสียงเดียว จึงไม่มีลิ้นและไม่มีรูนิ้วเพื่อปรับเปลี่ยนเสียง มีร่องรอยเครื่องเป่าเสียงเดียวไม่มีลิ้น และไม่มีรูนิ้วเหลืออยู่ในตระกูลไทย - ลาว ที่สิบสองพันนาและเต๋องของจีน เรียกเครื่องเป่าที่ทำจากกอกข้าวว่าปี่ฟาง แต่ชาวจีนเรียก เป่ากอกข้าว ในท้องถิ่นเมืองไทยทั่วไปก็นิยมเล่นเป่าปี่กอกข้าว หรือซังข้าวและเป่าใบไม้ (ในมโหรีปี่พาทย์มีชื่อเพลงหนึ่งว่า “เขมรเป่าใบไม้”) นอกจากนั้น จากหลักฐานทางโบราณคดีในประเทศไทยยังพบว่ามนุษย์ยุคแรก ๆ นิยมกินหอย มีทั้งหอยน้ำจืดและหอยทะเล บางแห่งพบซากเปลือกหอยจำนวนมาก ๆ เช่น ที่บ้านโคกพนมดี อำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี โดยที่ยังไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า นอกจากกินเนื้อหอยเป็นอาหารแล้ว มนุษย์ใช้เปลือกหอยทำอะไรได้อีก แต่ชาวจีนในกวางสีของจีนมีการเป่าหอย เรียก ปี่/ขลุ่ยหอยนา หลักฐานทางโบราณคดีระบุว่า มนุษย์ยุคแรก ๆ ล่าควาย วัวแดง กระตัง มากินเป็นอาหาร แต่ยังไม่พบหลักฐานว่ามนุษย์เอาเขาควายเขาวัวไปทำอะไร แต่มีประเพณีของชนเผ่าลัวะเอาเขาวัวเขาควายไปเช่นไหว้ผี ปัจจุบันเอาไปถวายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดในท้องถิ่นล้านนา และในท้องถิ่นอีสานใต้บางแห่งยังใช้เขาควายเรียกว่า “เสนา” เป่าบอกสัญญาณคล้องช้างและ/หรือล่าสัตว์

เกี่ยวกับเครื่องเป่าประเภทนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระนิพนธ์ว่า เคยใช้เรไรเป็นเครื่องประโคมเมื่อพระภิกษุสงฆ์ลงพระอุโบสถที่วัดบวรนิเวศ (ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์) และรัชกาลที่ 4 โปรดให้บันลือเรไรประโคมที่วัดราชประดิษฐ์ (ชนิด อยู่โพธิ์ : 2500)

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลายพระหัตถ์ (พ.ศ. 2480) เล่าว่า ทรงพบชาวสุรินทร์เล่นปี่ โดยตัวปี่ทำด้วยไม้แก่น แต่ลิ้นปี่ทำจากไม้ฮ้างที่เสียบสวมเข้ากับตัวปี่ แล้วเป่าทางที่บิบแบน (เป็นลักษณะเดียวกับลิ้นปี่ใน ปี่กลาง ปี่นอก ที่ทำลิ้นด้วยใบลานตัดประกบกัน)

ปี่ฮ้างในล้านนานั้น แม้ตัวปี่จะเปลี่ยนเป็นไม้ไผ่รวกแล้ว แต่ยังมีเค้าว่า เคยใช้ไม้ฮ้างเหลืออยู่ตรงลิ้น เพราะลิ้นปี่ฮ้างจะทำด้วยไม้ฮ้างลำเล็ก ๆ เหลาให้บางปลายข้างหนึ่งกลมพันด้วยด้ายเพื่อเสียงเข้าไปในเลาปี่แน่นพอดี ส่วนปลายอีกข้างหนึ่งตัดบิบให้แบนแนบประกบกันเพื่อเป่า (ชนิด อยู่โพธิ์. 2500)

ตัวปี่ที่ทำจากไม้ฮ้างหรือกอกข้าวยังมีเค้ามูลอยู่ในชนเผ่าต่าง ๆ ทางตอนใต้ของจีนแถบยูนานทุกวันนี้ เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว หมู่ ๆ สาว ๆ ก็มักตัดกอกข้าวมาเป่าร้องรำทำเพลงทั่วไปเช่นเดียวกับตระกูลไทย - ลาวชาวสยามทุกหนทุกแห่งในสมัยก่อน ๆ

ปี่ยุคแรกเริ่มจึงทำจากไม้ฮ้างหรือกอกข้าวทั้งลำทั้งเลาหรือทั้งเล่มหลังจากนั้นจึงมีพัฒนาการต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น

แต่ไม้ฮ้างหรือกอกข้าวไม่คงทนถาวร จึงแก้ไขให้ตัวปี่เป็นไม้ไผ่รวก แล้วยังคงใช้ไม้ฮ้างหรือกอกข้าวทำลิ้น และน่าเชื่อถือว่าผลจากการเปลี่ยนเป็นไม้ไผ่รวกครั้งนี้ทำให้เกิด “ขลุ่ย” ที่

ภายหลังเรียกชื่อขลุ่ยชนิดนี้ว่า “ฟงอ” หรือ “เฟียงอ” ที่น่าจะมีพื้นฐานมาจากชื่อไม้ไผ่เอง (ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. 2580)

มีร่องรอยความเปลี่ยนแปลงจากปี่อ้อเป็นขลุ่ยฟงอหรือเฟียงอ อยู่บ้าง โดยถือกันว่าปี่อ้อเป็นเครื่องเป่าอยู่ในวง “ดนตรี” (ประเภทเครื่องสาย) มาแต่ดั้งเดิม ดังเรื่องทิววงศ์ให้นางทิพมณฑาปลอมเป็นคนไปซื้อ จงควติ เป่าปี่อ้อจนขาดใจตาย เมื่อขลุ่ยเข้ามาแทนที่แล้วปี่อ้อก็หมดความสำคัญ กระทั่งหายไปจากวงเครื่องสาย (ชนิด อยู่โพธิ. 2500).

จากโคลงนิราศหริภุญชัยได้เขียนถึงขลุ่ยไว้ว่า

“ดีแก่ ว่อน ๆ ก้องเสียงเป่า
ทั้งเพลงแคนขลุ่ยขอ

หอยสังข์
ออระอิ่ง”

ขลุ่ยไทยจัดอยู่ในประเภทเครื่องเป่า คือ ใช้ลมเป่าผ่านขลุ่ยไปในวัสดุทางกระบอก
อุดม อรุณรัตน์ (2529 : 42 – 43) ได้อธิบายถึงขลุ่ย ดังนี้

จากคัมภีร์พราหมณะ กล่าวว่า “พราหมณ์นักเป่าขลุ่ยสองคนกำลังร้องเพลงเป่าขลุ่ย
อยู่ สิ่งนี้คือขลุ่ย เป็นเครื่องประดับความงามและความพอใจจริง ๆ ทั้งนักดนตรีที่เก่งทางเป่า
ขลุ่ยเหล่านี้ก็ทำให้ผู้อุปถัมภ์เต็มไปด้วยความพอใจจริง ๆ ด้วย”

จากคัมภีร์อุปนิษัท กล่าวว่า “บุคคลเหล่านี้ที่ร้องเพลงเป่าขลุ่ยนั้น ความจริงร้อง
ถวายท้าวมหาพรหมเท่านั้น ดังนั้นพวกเขาจึงได้รุ่มรวยขึ้นมา”

จากหนังสือกฎหมาย (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 9) “คนเราจะบรรลุถึงภาวะที่สูงสุด
ได้ ก็โดยการสาธยาย “สามน” (มนต์ศักดิ์สิทธิ์ในพระเวทที่แต่งขึ้นสำหรับการดนตรี) ติดต่อกัน
อยู่เรื่อย ๆ ตามวิธีที่ได้อธิบายไว้ และด้วยการทำจิตให้เป็นสมาธิ การร้องเพลง... ผู้ที่รู้จัก
การเป่าขลุ่ยอย่างถูกต้อง ย่อมเป็นผู้มีความชำนาญในเรื่องเครื่องเสียงที่ประณีต และเข้าใจ
ท่วงทำนอง ย่อมบรรลุถึงทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นโดยไม่ต้องใช้ความพยายามใด ๆ”

ขลุ่ยไทย เป็นเครื่องดนตรีโบราณ มีการค้นพบตามแหล่งโบราณสถานทั่วโลก ซึ่ง
สันนิษฐานว่าอาจเก่าแก่ประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว สำหรับประเทศไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 – 2031) ได้มีกฎหมายตราสามดวง กำหนดโทษผู้
เล่นดนตรีใกล้เขตพระราชฐานไว้ (ปัญญา รุ่งเรือง. 2517 : 43) “แต่ละประตู่แสดงงามคือ
สระแก้ว ไอยการ หมั่นไทรวิทคือผู้ชายหญิงเจรจากันด้วยดี...และร้องเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ตี
กรับ ขับรำ ไหร้องที่นั่น ถ้าจัดได้โทษสามประการ ประการหนึ่งให้ส่งมหาดไทย ประการ
หนึ่งให้ส่งองครักษ์ ประการหนึ่งให้ส่งลงหน้าช้าง”

“ขลุ่ยไทย แท้ที่จริงเป็นเครื่องดนตรีเดี่ยวมาแต่เดิม คุณลักษณะพิเศษก็คือ มีความ
สมบูรณ์อยู่ในตัวเอง คือบรรเลงเดี่ยวก็เป็นเพลงได้อย่างสมบูรณ์แบบ เมื่อบรรเลงประสมวง

ขลุ่ยจะมีบทบาทของตัวเอง เช่น ตอนขึ้นเพลงโหมโรงเพลงแรก กับ บทว่าดอก ในเพลงลา ขลุ่ยจะบรรเลงเดี่ยว เสียงเสียงคำร้อง” (รังสี เกษมสุข. 2535 : 35)

ประเภทของขลุ่ยไทย

1. ขลุ่ยหลีบหรือขลุ่ยกรวด เป็นขลุ่ยขนาดเล็กเสียงสูงกว่าขลุ่ยเพียงออเป็นคู่ที่ใช้ในวงมโหรีเครื่องคู่ เครื่องใหญ่ และวงเครื่องสายเครื่องคู่ โดยเป็นเครื่องนำในวงเช่นเดียวกับระนาดหรือซอด้วง นอกจากนี้ยังใช้ในวงเครื่องสายปี่ชวา เพราะขลุ่ยหลีบมีเสียงตรงกับเสียงชวา โดยบรรเลงเป็นพวกหลังเช่นเดียวกับซออู้
 2. ขลุ่ยเพียงออ เป็นขลุ่ยที่มีระดับเสียงอยู่ในช่วงปานกลาง คนทั่วไปนิยมเป่าเล่น ใช้ในวงมโหรีหรือเครื่องสายทั่ว ๆ ไป โดยเป็นเครื่องตามหรืออาจใช้ในวงเครื่องสายปี่ชวาก็ได้ แต่เป่ายากกว่าขลุ่ยหลีบ เนื่องจากเสียงไม่ตรงกับเสียงชวา เช่นเดียวกับนำขลุ่ยหลีบมาเป่าในทางเพียงออ ต้องทอดเสียงขึ้นไปให้เป็นคู่ 4 นอกจากนี้ยังใช้ในวงปี่พาทย์ไม้นวมแทนปี่อีกด้วย โดยบรรเลงเป็นพวกนำ
 3. ขลุ่ยอู้ เป็นขลุ่ยขนาดใหญ่เสียงต่ำกว่าขลุ่ยเพียงออสามเสียง ใช้ในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ซึ่งต้องการเครื่องดนตรีที่มีเสียงต่ำ เป็นต้น นอกจากนี้ในอดีตยังใช้ในวงมโหรีเครื่องใหญ่ ปัจจุบันไม่ได้ใช้ เนื่องจากหาคนเป่าที่มีความชำนาญได้ยาก ขลุ่ยอู้ของโบราณจะมีเจ็ดรู (รวมรูนิ้วค้ำ) แต่ในปัจจุบันมีผู้คิดทำเพิ่มขึ้นเป็นแปดรู โดยเริ่มรูที่ใช้นิ้วก้อยล่างขึ้นอีกหนึ่งรูหนึ่ง ขลุ่ยอู้ปัจจุบันนี้หายากเนื่องจากต้องใช้ไม้ไผ่ที่มีขนาดใหญ่ ปล้องยาว ซึ่งหาได้ยาก
 4. ขลุ่ยเคื่องออ เป็นขลุ่ยที่มีเสียงสูงกว่าขลุ่ยเพียงออหนึ่งเสียง ซึ่งตรงกับเสียงปี่ใน ใช้ในวงปี่พาทย์ไม้นวมเป็นเครื่องนำแทนปี่ซึ่งอาจมีเสียงดังเกินไป ใช้เล่นเพลงดับต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยได้รับความนิยมมากนัก
 5. ขลุ่ยรองออ เป็นขลุ่ยที่มีขนาดใหญ่กว่า และเสียงต่ำกว่าขลุ่ยเพียงออหนึ่งเสียง เสียงตรงกับเสียงปี่นอกต่ำ อาจใช้ในวงมโหรีแทนขลุ่ยเพียงออในกรณีที่ต้องการเสียงต่ำกว่าธรรมดา ปัจจุบันนี้ไม่นำมาใช้เนื่องจากขาดคนเป่าที่มีความชำนาญ
- เสียงขลุ่ยไทยเกิดขึ้นจากความสมดุลของตัวขลุ่ย เช่น ประเภทของวัสดุที่มีคุณภาพดีที่สุด คือ ไม้ไผ่รวก มีเสียงก้องกังวาล ยืดหยุ่นอยู่ภายในตัวเอง ปัจจุบันใช้ไม้อื่นหรือวัสดุวิทยาศาสตร์ แต่ก็สู้ไม้ไผ่รวกไม่ได้ เสียงเสนาะเกิดขึ้นจากการเลือกสรรวัสดุที่มีคุณภาพและช่างที่มีฝีมือดี ก็จะได้ขลุ่ยที่มีคุณภาพดี ถิ่นทำเลที่ดำรงชีพของไม้รวกในประเทศไทยถือว่าไม่รวกแถบจังหวัด สระบุรี และนครราชสีมา เป็นไม้รวกที่ขลุ่ยได้มีคุณภาพดี และเป็นที่ยอมรับของบรรดาผู้ผลิตขลุ่ย

ขลุ่ยไทย เป็นเครื่องเป่าดั้งเดิมของไทย ทำด้วยไม้ไผ่ที่เป็นสีสวยงาม ปัจจุบันมีการนำวัสดุต่าง ๆ มาใช้ทำขลุ่ย เช่น งาช้าง หินอ่อน ไม้ชิงชัน ไม้พญาจันทน์ เป็นต้น

“ขลุ่ยเป็นเครื่องเป่าดั้งเดิมของไทย เหตุที่เรียกว่า “ขลุ่ย” เข้าใจว่าเรียกตามเสียงเป่าที่ได้ยิน ขลุ่ยแต่เดิมทำด้วยไม้รวกปล้องยาว ๆ ไว้ข้อทางปลาย แต่เจาะรูทะลุข้อและใช้ไฟย่างให้แห้ง ตบแต่งผิวให้ไหม้เกรียมเป็นลวดลายสวยงาม ต่อมาทำด้วยไม้จริงบ้าง งาบ้าง ขลุ่ยเลาหนึ่งมีรูสำหรับนิ้วปิดเปิดเพื่อเปลี่ยนเสียง 7 รู แต่เดิมมีขลุ่ยชนิดเดียว ต่อมาเมื่อนำมาเล่นผสมวงดนตรี จึงมีผู้ทำเป็น 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก เรียกขลุ่ยหลีบ เสียงเล็กแหลมสูง ขนาดกลางเรียกขลุ่ยเพียงออ เสียงระดับกลางและขนาดใหญ่ เรียก ขลุ่ยอู้ เสียงต่ำกว่า ในปัจจุบันนิยมใช้ขลุ่ยเพียงออกันโดยมาก” ประดิษฐ์ อินทนิล (2526 : 8)

“ขลุ่ยเป็นเครื่องดนตรีพื้นฐานของทุกชาติทุกภาษา เพราะสามารถประดิษฐ์ขึ้นได้จากวัสดุหาง่ายคือ ไม้ไผ่ ที่มีดาษดื่นในทุกสภาพแวดล้อมทั่วป่าเขาลำเนาไพร การประดิษฐ์และการเล่นเป่าขลุ่ยก็เป็นไปตามจินตนาการของมนุษย์ มนุษย์ไม่เพียงแต่สร้างจิตศิลป์จากขลุ่ยเท่านั้น แต่มนุษย์ยังรู้จักเสกสรรปั้นแต่งจินตนาการอันสูงศักดิ์” (รังสี เกษมสุข. 2535 : 2)

ช่วงเสียงของขลุ่ยไทย

ความพร้อมและปรับขลุ่ยก่อนการบรรเลง

1. ส่วนที่ทำให้เกิดการหักเหของลม

1.1 ดากขลุ่ย (วัสดุประกอบรูส่งลม) ส่วนบนเสมอกับขอบส่วนบนของเลาขลุ่ย ส่วนล่างเสมอประมาณข้อ (ด้านบนของปากนกแก้ว)

1.2 ปากนกแก้ว (รูหักเหลม)

1.2.1 ไม่ชำรุด แตก หรือบิ่น

1.2.2 ไม่อุดตัน หรือมีสิ่งกีดขวาง

1.2.3 อยู่ตรงกับรูส่งลม

1.3 ทดลองเป่าแล้ว ลมไม่รั่ว

1.3.1 ไม่มีลมรั่วตามแนวรอบของดากขลุ่ยทั้งด้านบนและด้านล่าง

1.3.2 จำแนกลักษณะเสียงที่มีลมรั่วกับเสียงที่ไม่มีลมรั่วด้วยการสังเกต ทั้งนี้เสียงที่มีลมรั่วมักจะมีลักษณะเบาและมีเสียงลมแทรก

1.3.3 ถ้ามีลมรั่วตามแนวรอบของ ฉากขลุ่ย แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้โดยใช้วัสดุอุดชั่วคราว

2. เลาชลุ่ย

2.1 ไม่แตก

2.2 รูบังคับเสียงทั้ง 8 รู ไม่อุดตัน หรือมีสิ่งกีดขวาง

2.3 ปลายล่างของเลาชลุ่ย และรูร้อยเชือก ไม่อุดตัน

2.4 รูเยื่อต้องมีวัสดุปิดเรียบร้อย

2.4.1 โดยปกติการเป่าทั่วไปต้องมี เทียน ชีผึ้ง กระจาดขากหรือวัสดุอื่น ๆ

ที่เหมาะสมปิดรู

2.4.2 สำหรับเสียงพิเศษต้องปิดด้วยวัสดุที่เป็นเยื่อบาง ๆ เช่น เยื่อไม้ไผ่ เยื่อหัวหอม หรือเยื่อกระดาษ ฯลฯ

2.5 ปรับแต่งระดับเสียงของขลุ่ยทั้งเลาที่ปากนกแก้ว ให้เข้ากับระดับเสียงของเครื่องดนตรีที่ต้องการ

2.6 แก้ไขเสียงใดเสียงหนึ่งที่เพี้ยนด้วยการแต่งขนาดรูนิ้วปิดเปิดเสียง และ/หรือ รูร้อยเชือก ทั้งกรณีเพี้ยนสูงและเพี้ยนต่ำ

3. การทดลองเป่า

3.1 เป่านิ้วควงที่เสียงซอล โด และเสียงเร แต่ละเสียงต้องได้เสียงเดียวกัน

3.2 เสียงแหบ (เสียงสูง) ไสชัดเจน

3.3 ขลุ่ยที่มีคุณภาพ

3.3.1 ขลุ่ยที่เป่าระบายลมแล้วกินลมน้อยที่สุด

3.3.2 ขลุ่ยที่เสียงไม่เพี้ยน

3.3.3 ขลุ่ยที่มีเสียงโปร่งใสชัดเจน

ทำนอง

นั่งพับเพียบ ลำตัวตรง ไม่ก้มหน้า

ทำจับ

โดยประเพณีนิยมใช้มือขวาไว้ข้างบน และใช้นิ้วหัวแม่มือค้ำเลาชลุ่ยบริเวณรูนิ้วค้ำที่อยู่ด้านล่างของเลาชลุ่ย นิ้วชี้ นิ้วกลางและนิ้วนางอยู่ในลักษณะที่พร้อมจะปิดรูบังคับเสียง (ซึ่งอยู่ด้านบนของเลาชลุ่ย) เรียงลงมาตามลำดับตั้งแต่รูที่อยู่บนสุดถึงรูที่สาม พร้อมทั้งใช้นิ้วก้อยประคองด้านข้างของเลาชลุ่ย

มือซ้ายจับเลาชลุ่ยส่วนล่างโดยใช้หัวแม่มือค้ำเลาชลุ่ยไว้ที่ด้านล่างของเลาชลุ่ยและใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อยอยู่ในลักษณะที่พร้อมจะปิดรูบังคับเสียงต่อจากนิ้วนางของ

มือขวาเรียงลงมาตามลำดับ จับเลขส่ายแล้วให้แขนส่วนปลายทั้งขวาและซ้ายได้ฉากกับเลขส่ายพอประมาณโดยไม่กางข้อศอก

ลักษณะการวางนิ้วทั้ง 3 ของทั้งมือขวาและมือซ้าย ให้วางลักษณะขวางกับเลขส่าย โดยนิ้วอยู่เหนือรูบังคับเสียงประมาณ 1.0 ซม. และใช้นิ้วบริเวณผิวหนังส่วนที่นิ้วได้ปลายนิ้วมือ (ท้องปลายนิ้ว) เป็นส่วนที่ใช้ปิดเปิดรูบังคับเสียง

วิธีเป่าขลุ่ย

หลักการ

เผยแพร่ริมฝีปากบนและล่างจรดส่วนบนของรูส่งลม และจัดเลขส่ายให้ตั้งได้มุมประมาณ 45 องศากับลำตัว โดยทอดแขนไว้ข้างลำตัวพองาม (ไม่กางข้อศอกจนเกินงาม) และใช้วิธีเป่าระบายลมเป็นหลักในการดำเนินทำนองร่วมกับวิธีทำให้เกิดเสียงด้วยการเป่าลมเป่าโดยใช้ลิ้นแตะบริเวณฟันส่วนหน้า เพื่อตัดลมให้เป็นช่วง ๆ ไปตามเสียงที่ต้องการและการเป่าตลอดจนเสียงอื่น ๆ ที่เกิดจากการทำให้เสียงสั้น ยาว เบา แรง และหยุดเสียง กลวิธี การเป่าสามารถทำให้เกิดเสียงเรียบ เสียงตอด เสียงพรม เสียงครั้น เสียงโหย เสียงหวาน และเสียงปริบ

วิธีเป่า

1. เป่าไล่เสียง
2. การเป่าข้ามเสียงหรือสลักเสียง
3. การเป่าระบายลม
4. การเป่าวิธีอื่น ๆ
 - 4.1 การประคบลม
 - 4.2 เป่าตอดลิ้น
 - 4.3 เป่านิ้วควง
 - 4.4 เป่าเสียงกระทบ
 - 4.5 เป่าพรมนิ้ว
 - 4.6 เป่าเสียงโหย
 - 4.7 เป่าเสียงหวาน
 - 4.8 เป่าเสียงปริบ
 - 4.9 เป่าเสียงโปรย
 - 4.10 เป่าเสียงลมแผก

เอกสารทางวิชาการ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2528) ที่ระบุไว้ว่า "รัฐพึงส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ" ดังนี้

1. ส่งเสริมการบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญด้วยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา ฟื้นฟู และพัฒนาวัฒนธรรมไทยให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลายวัฒนธรรมและศาสนา และทำนุบำรุงศาสนาให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจประชาชน

2. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้านนำไปสู่ประชาชนถึงขั้นปฏิบัติให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ ตลอดจนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ

3. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมอื่นจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในชาติ และมีความรัก ห่วงแหน วัฒนธรรมไทยยิ่งขึ้น

4. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติรวมทั้งรู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมของต่างชาติที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยหรือผลจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมากลั่นกรองปรับปรุง ดัดแปลงให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

5. สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและของเอกชน ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคง เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของประชาชน ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

นอกจากนี้คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ จัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. 2525 ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เป็นรากฐานของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการสร้างสรรค์ความมั่นคงของชาติ วัฒนธรรมแสดงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภูมิใจร่วมกันของคนไทย วัฒนธรรมแบ่งออกได้ 5 สาขา เพื่อความเข้าใจ คือ 1. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี 2. วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต หรือในกิจการต่าง ๆ ของมนุษย์ 3. วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ศาสนา ศิลธรรม คติธรรม 4. วัฒนธรรมทางจารีต

หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม 5.- วัฒนธรรมทางสุนทรียะ ได้แก่ ความงาม ความไพเราะ หมายถึงศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ และสถาปัตยกรรม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ

สาโรช บัวศรี (2528) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความดี ความงาม และความจริงในชีวิตมนุษย์ถึงปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ และได้ดักทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือว่าที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง ที่ว่าปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ นั้น หมายถึงที่ปรากฏในรูปแบบของศิลปกรรม มนุษยศาสตร์ การช่างฝีมือ การกีฬา และนันทนาการ และคหกรรมศาสตร์ รวม 5 ประการ แต่ถ้าจะตีความหมายให้กว้างขวางออกไปกว่านี้อีก เช่น รวมเอาที่ปรากฏอยู่ในวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเข้ามาไว้ด้วย ก็คงจะทำได้ เพราะทั้งสองอย่างนี้มีความสำคัญอย่างมากในชีวิตมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมให้กว้างขวาง เช่น ในด้านบูรณะฟื้นฟู ด้านอนุรักษ์ ด้านเผยแพร่ และด้านวิจัยสร้างสรรค์และพัฒนา ซึ่งเขียนรายละเอียดของวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. ศิลปกรรม ภาษาและวรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมที่เกิดใหม่ในด้านวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ฯลฯ
2. มนุษยศาสตร์ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ธรรมเนียมประเพณี มานุษยวิทยา อุดมการณ์ ทศนคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ฯลฯ
3. การช่างฝีมือ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทองเครื่องถม การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน ช่างเหล็กช่างไม้ ฯลฯ
4. การกีฬาและนันทนาการ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่าง ๆ การต่อมวย การฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ
5. คหกรรมศาสตร์ อาหารการกิน เสื้อผ้าการแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงและอบรมลูก มารยาทการต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว ฯลฯ

กาญจนา อินทรสุณานนท์ (2540) “พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม” ได้สร้างทฤษฎีทางวัฒนธรรมขึ้นมา 1 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีรากแก้วทางวัฒนธรรม มีหัวข้อ ดังนี้

1. อยู่อย่างไทย 2. ใฝ่ใจศึกษา 3. เสาะหาความรู้ 4. เข้าสู่ค่านิยม 5. สร้างสมอุดมการณ์ 6. สืบสานวัฒนธรรม 7. จดจำประเพณี 8. ของดีศาสนา

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายทางด้านดนตรี อาทิ มนตรี แยมกลีกร (2522) ได้อธิบายถึงความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย ซึ่งใช้ประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ ได้ศึกษา ถึงเครื่องดนตรีไทยและหน้าที่ การจำแนกวงดนตรีไทยและโอกาสการบรรเลง คุณลักษณะของดนตรีไทย ฯลฯ ทำให้ได้ข้อมูลเปรียบเทียบกับดนตรีพื้นบ้านเป็นอย่างดี ในทำนองเดียวกัน

กับ ประดิษฐ์ อินทนิล (2526). กล่าวไว้ใน “ปริทรรศน์ดนตรีไทย” เป็นหนังสือที่ระลึกในการประกวดดนตรีไทยระดับนักเรียนภาคตะวันออก ครั้งที่ 4 ซึ่งด้วยพระราชทาน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ได้อธิบายถึง สังเขปเครื่องดนตรีไทย เพลงโหมโรง เพลงเถา เพลงตับ เพลงใหญ่ เพลงเดี่ยว การบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก เพลงลา สังเขปเพลงไทยเดิม บทขับร้องเพลงไทยเดิม ชื่อของเพลงไทยเดิม ดนตรีประกอบการแสดง การแสดงฟ้อน ระบำโบราณคดี โดยเฉพาะเรื่องของเครื่องดนตรีไทย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเครื่องเป่าไทย คือ ขลุ่ยและปี่ สอดคล้องกับ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล (2533) ประวัติและพัฒนาการของปี่ไทย ได้รวบรวมบทความด้านเครื่องเป่าดนตรีประเภทเครื่องเป่าไว้ โดยเฉพาะประวัติของปี่ไทย ตั้งแต่ความเป็นมา ประวัติศาสตร์เก่า ๆ ก่อนจะเป่าปี่ ปี่กับความเชื่อในสังคมไทย บทบาทและหน้าที่ของปี่ในวงดนตรีไทย ทำอย่างไรจึงจะเป่าปี่ดี นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเครื่องเป่าไทย ตามการจัดระบบเครื่องดนตรีของ Erich M. Von Hornbostel และ Curt Sachs ซึ่งสอดคล้องกับ

สงบศึก ธรรมวิหาร (2540) ได้อธิบายถึงความเป็นมาของดนตรีไทยและเพลงไทย ดนตรีไทยสมัยก่อนกรุงสุโขทัย เพลงไทยสมัยก่อนกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ดนตรีไทยสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เพลงไทยสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ดนตรีไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพลงไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ดนตรีไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ องค์ประกอบของดนตรีไทย มาตราเสียงทางดนตรีไทย จังหวะเพลงไทย ทำนอง(ทาง) ประเภทของลูกฆ้อง ทางหวานหรือทางโอด ทางเก็บหรือทางพัน ทางโอดพัน ทางกรอ ทางเก็บขยี้ ทางรัว ทางเดี่ยว การประสานเสียง รูปแบบของเพลงไทย อารมณ์เพลง ชนิดของดนตรีไทย การประสมวงดนตรีไทย การบรรเลงเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ การบรรเลงที่เกี่ยวกับชีวิต เครื่องดนตรีไทย ประเภท เครื่องดี เป่า ดีด สี การเรียนดนตรีไทยและเพลงไทย

รังสี เกษมสุข (2535) หนังสือโลกทรรศน์ขลุ่ยไทย อธิบายถึง ธรรมชาติพื้นฐาน สร้างสรรค์ดนตรีประเภทขลุ่ยที่เกิดขึ้นจากไม้ไผ่ วัฒนธรรมของไม้ไผ่ที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการของขลุ่ยไทย ปรัชญาของขลุ่ยไทย ความสัมพันธ์ของขลุ่ยกับเครื่องดนตรีอื่น ประเภทของขลุ่ยไทย เสียงเสนาะของขลุ่ยไทย ขลุ่ยกับชีวิตแบบชาวบ้านในชนบท การจัดแนวการสอนขลุ่ยไทยแก่เด็กวัยประถมศึกษา การสอนขลุ่ยไทยภาคปฏิบัติ การประดิษฐ์ขลุ่ยไทย การส่งเสริมขลุ่ยไทย วรรณกรรมขลุ่ยไทย ส่วนด้านเทคนิคและวิธีต่าง ๆ ในการเป่าขลุ่ย ในหนังสือ เกณฑ์มาตรฐานสาขาวิชาและวิชาชีพดนตรีไทย (2538) ได้เขียนอธิบายถึงภูมิหลังในการจัดสร้างเกณฑ์มาตรฐานดนตรีไทย ระบบการคิดจัดทำเกณฑ์มาตรฐานดนตรีไทย ประโยชน์ของการนำเกณฑ์มาตรฐานมาใช้ เกณฑ์มาตรฐานสาขาวิชาและวิชาชีพดนตรีไทย ความสัมพันธ์ระหว่างขั้นของเกณฑ์กับปริญญาบัณฑิตศึกษา ประเภทของเกณฑ์มาตรฐาน และยังได้กล่าวถึง เกณฑ์มาตรฐานดนตรีไทย ประเภทบทเพลง ประเภททฤษฎีดนตรีไทย ในด้านเป่าพาทย์

ด้านเครื่องสายไทย ด้านการขับร้องเพลงไทย ด้านเครื่องหนัง รายละเอียดของประเภทเครื่องดนตรีไทยประเภทต่าง ๆ อาทิ ข้องวงใหญ่ ข้องวงเล็ก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ปี่ใน ตะโพนไทย กลองทัด กลองสองหน้า กลองแขก โทนมโหรี รำมะนามโหรี ซอด้วง ซออู้ ซอสามสาย จะเข้ ขลุ่ยเพียงออ ซึ่งสามารถให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดีต่อการวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

เอกสารงานวิจัย

วิมาลา ศิริพงษ์ (2538) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยในปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกสัลและสกุลศิลป์บรรเลง ได้ศึกษาลักษณะและวิธีการที่วัฒนธรรมดนตรีไทยดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม โดยเลือกกลุ่มนักดนตรีไทยที่ยังคงดำเนินกิจกรรมทางดนตรีไทยสืบทอดต่อกันมาบรรพบุรุษของตนอยู่ในปัจจุบันสองกลุ่ม คือ สกุลพาทย์โกสัล และสกุลศิลป์บรรเลงซึ่งเป็นตระกูลนักดนตรีไทย มีการเปรียบเทียบประเด็นหลัก 3 ประเด็น คือ 1. การจัดองค์กรทางดนตรี 2. ลักษณะทางดนตรี 3. พิธีกรรมและโลกทัศน์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า ทั้งสองสกุลมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ สกุลพาทย์โกสัล เป็นองค์กรลักษณะบ้านพินพาทย์ ประกอบด้วยสมาชิกภายในบ้าน ญาติ เป็นกลุ่มทำงานดนตรีไทยในบทบาทเดิม คือ บรรเลงประกอบพิธีกรรมเป็นหลักเพื่อหารายได้ การถ่ายทอดวิชาจะได้วิธีการบอกเล่า ซึ่งพยายามรักษารูปแบบให้คงอยู่ ส่วนสกุลศิลป์บรรเลงมีองค์กรอยู่ในรูปของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งประกอบกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ดนตรีไทย เปิดสอนดนตรีไทยแก่บุคคลทั่วไปและพัฒนาวิธีการบันทึกโน้ตเพลงไทยด้วย ในทำนองเดียวกันกับ จรินทร์ เทพสงเคราะห์ (2540) ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาบทเพลงดนตรีกาหลอในจังหวัดสงขลา โดยเนื้อหา กล่าวถึงดนตรีกาหลอว่าเป็นดนตรีประเภทหนึ่งของชาวใต้ที่ค่อย ๆ สูญหายไปจนปัจจุบันแทบไม่มีให้เห็นในงานศพหรืออาจจะฟังได้จากเทปที่เปิดในงานศพ เนื่องจากนักดนตรีมีอายุมาก และไม่ได้สืบทอดต่อเนื่องตลอดจนคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจ อิทธิพลของดนตรีกาหลอที่มีต่อวิถีชีวิตชาวบ้านจึงค่อย ๆ หดหายไป และความเสื่อมของกาหลอนั้นมีเหตุผลหลายประการ คือ 1. ความเชื่อ ความยึดมั่น และความเคร่งครัดในธรรมเนียมการเล่น 2. การปฏิบัติตนที่เข้มงวดเกินไป และการไม่ปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบการเล่นให้ทันยุคทันสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่เข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี

กฤษณา แสงทอง (2540) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง เพลงปฏิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของชาวดำบลทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์ โดยผลการศึกษาพบว่าได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิม รวมทั้งสภาพชีวิตการทำมาหากินและค่านิยมต่าง ๆ บทบาทของเพลงได้เปลี่ยนไปจากเดิมโดยมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องจากความเจริญทางเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ เช่น เทคโนโลยีทางการเกษตร อุตสาหกรรม การสื่อสารบันเทิง การคมนาคม การศึกษาที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลความเจริญด้านต่าง ๆ มาจาก

ตะวันตก รวมทั้งองค์ประกอบของเพลงพื้นบ้าน ทำให้บทบาทของเพลงในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป จากสิ่งที่ศิลปินเจตนาสร้างสรรค์ให้เป็นสิ่งบันเทิงแก่ชีวิตมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งนำมาแสดงเพื่อการอนุรักษ์มากกว่าเล่นเพื่อความสนุกสนาน การเล่นเพลงปฎิพากย์ในปัจจุบันส่วนใหญ่เล่นเฉพาะโอกาสที่ได้รับเชิญไปแสดง และการสร้างสรรค์เพลงแทบไม่มี มีเพียงการจดจำของเก่ามาว่ากันเท่านั้น

พรรณราย คำโสภา. (2542) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน กัณฑ์กรมของหมู่บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์ เป็นการศึกษาบทเพลงประกอบการแสดงโดยใช้วง กัณฑ์กรมบรรเลง 4 บทเพลง คือ เพลงประกอบการแสดงเรีอัมอายัย เรีอัมมกโนบติงตอง เรี อัมกัณฑ์กรม และเรีอัม อันเร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ในด้านประวัติความเป็นมา การแต่งกาย โอกาสและวิธีการแสดง มาตรฐานเสียง การเทียบเสียง คำร้อง ทำนอง โครงสร้าง ของทำนองเพลง การประสานเสียง จังหวะ และโครงสร้างฉันทลักษณ์ของบทเพลง สำหรับ บทเพลงทำนองบันทึกเป็นสกอรีโน้ต โดยเทียบกับเสียงมาตรฐานสากล พบว่า ดนตรีพื้นบ้าน กัณฑ์กรม เพลงประกอบการแสดง แต่เดิมมีจุดประสงค์ในการบรรเลงเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง ของชาวบ้าน เป็นทำนองสั้น ๆ ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ต่อมามีการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นรูปแบบมากขึ้น โดยได้รับการอนุรักษ์ส่งเสริมจากหน่วยงานทางราชการ ให้ผู้ชำนาญทางดนตรี กัณฑ์กรมนำเอาบทเพลงเก่าแก่ที่มีความไพเราะอ่อนหวาน สนุกสนาน และได้รับความนิยมใน ชุมชนเป็นเวลาอันยาวนาน นำมาใช้บรรเลงประกอบการแสดงกัณฑ์กรมและเพลงประกอบการ แสดงใช้แสดงในงานต่าง ๆ ทั่วไป ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แต่เดิมเครื่องแต่งกายนัก ดนตรี ผู้รำ ผู้แสดงไม่ได้คำนึงถึงมากนัก แต่งกายตามสบายตามสมัยนิยม ต่อมา มีการปรับปรุงให้มีการแต่งกายตามประเพณีนิยม สวยงามมากขึ้น มาตรฐานเสียงแต่เดิมมีลักษณะเฉพาะ ต่อมาได้รับอิทธิพลจากดนตรีตะวันตกทำให้มาตรฐานเสียงของเพลงกัณฑ์กรมเปลี่ยนไป ใกล้เคียง กับมาตรฐานเสียงสากลมากขึ้น การเทียบเสียงจะนิยมใช้ซอเทียบเสียงเข้ากับปี่อ้อ โดยเทียบ เสียงเป็นคู่ 4 และคู่ 5 คำร้องจะเป็นภาษาเขมรสูง (คแมลือ) หรือภาษาเขมรปนไทย การ ประสานเสียงจะเกิดขึ้นโดยบังเอิญเพราะลักษณะการบรรเลง เครื่องที่บรรเลงทำนอง ด้รว ปี่ อ้อ จะบรรเลงคลอเสียงร้อง รูปแบบโครงสร้างฉันทลักษณ์ของบทเพลงจะเป็นทำนองที่ซ้ำ ๆ กลับไปกลับมาทำให้ฟังง่าย เข้าใจง่าย บทเพลงประกอบการแสดงของหมู่บ้านดงมันแต่ละบท เพลงจะมีทำนองที่สั้น ๆ ไม่สลับซับซ้อน จังหวะ ทำนอง มีความไพเราะง่ายต่อการจดจำ มี สำเนียงนุ่มนวล เทคนิคการบรรเลงแพรวพราวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวอีสานใต้

ศรันย์ นักรบ (2541) ได้ทำการวิทยานิพนธ์เรื่อง ดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า กรณีศึกษา หมู่บ้านผาเดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่า 1. สภาพทั่วไปของชุมชน ปัจจุบันเป็นชุมชนใหญ่ที่มีความเจริญในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งทางภาครัฐและเอกชน ได้ให้การช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี 2. วัฒนธรรมดนตรีได้มีการสืบทอดกันมาช้านาน ไม่สามารถยืนยัน

ยันได้ว่าเกิดขึ้นในยุคใดสมัยใด นอกจากตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา ดนตรีเป็นลักษณะการถ่ายทอดด้วยวิธีปากเปล่า เครื่องดนตรีและส่วนประกอบต่างๆ เป็นวัสดุที่หาได้จากธรรมชาติ ได้แก่ ไม้ และหนังสัตว์ มี 4 ชนิด คือ หยัด เป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวที่บรรเลงทำนอง โยดังล่อ และเง่าเจ้ย เป็นเครื่องประกอบจังหวะ การผสมวงดนตรีมี 2 ลักษณะ คือ วงดนตรีที่มีเครื่องดนตรีครบทั้ง 4 ชิ้น และวงดนตรีที่มีเฉพาะเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ 3 ชิ้น นักดนตรีส่วนมากมีอายุระหว่าง 40 - 55 ปี ประกอบอาชีพหลักทางด้านการเกษตร การแต่งกายของนักดนตรีเมื่อบรรเลงประกอบพิธีกรรมจะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า ดนตรีจะใช้บรรเลงเฉพาะเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ 3 พิธีกรรมเท่านั้น คือ พิธีกรรมการแต่งงานแบบใหญ่ พิธีกรรมงานศพ และพิธีกรรมงานขึ้นปีใหม่ และ 3. บทเพลงที่บรรเลงประกอบพิธีกรรมทั้งหมดมี 11 เพลง โดยได้ทำการวิเคราะห์ถึงโครงสร้างที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ซึ่งพบว่าบทเพลงเป็นลักษณะที่มีแนวทำนองเดียว ไม่ปรากฏการใช้เสียงในลักษณะดังเบา โครงสร้างของทำนองประกอบไปด้วยโน้ตเสียงยาวสลับกับกลุ่มโน้ตตกแต่งทำนองที่เป็นวลีสั้นๆ ระบบเสียงมีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งใกล้เคียงกับระบบเสียงไมเนอร์ มิได้ใกล้เคียงกับระบบเสียงของดนตรีไทยแต่ประการใด ในการบรรเลงบทเพลงพบว่าจะไม่เป็นไปตามกลุ่มเสียงไมเนอร์ ทั้งนี้เนื่องจากนักดนตรีมีอิสระในการสร้างเสียง เครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบจังหวะไม่มีบทบาทมากนัก เป็นลักษณะการบรรเลงตามทำนองของหยัดเท่านั้น

พรรณศิริ จุลภาพ (2542) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของดนตรีไทยคณะสุตประเสริฐ ในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้ทฤษฎีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ซึ่งผู้ศึกษาได้สรุปได้ 3 ข้อ คือ 1. ด้านเศรษฐกิจ มีการกระจายรายได้ โดยบริหารเงินอย่างมีระบบและยุติธรรม 2. ด้านจิตใจ มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการสร้างเกียรติ ศักดิ์ศรี และความภูมิใจในหมู่คณะ 3. สอดคล้องกับการปกครองระบบประชาธิปไตย คือมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ

ณรงค์ เขียนทองกุล ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษาบ้านบางลำภู บ้านดนตรีของสกุลดุริยประณีต หรือ "บ้านบางลำภู" เป็นสำนักดนตรีที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ มีอายุมาจนถึงปี พ.ศ. 2539 ที่เขียนเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นับเวลาได้ประมาณหนึ่งร้อยปี การที่สำนักดนตรีแห่งนี้ สามารถดำรงความเป็นเอกทางวิชาการและงานอาชีพดนตรี เป็นที่ขึ้นชื่อลือชามาดลอดดังกล่าวนั้น ถือได้ว่าเป็น วัฒนธรรมการดนตรีระดับชาติที่ควรค่าแก่การศึกษาวิจัย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ดำเนินการศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านบางลำภู เน้นหนักในเรื่องกระบวนการ ดำเนินงานวิชาชีพดนตรีของบ้านดนตรีแห่งนี้ พร้อมกับ การวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของนักดนตรีในตระกูล นี้ด้วย บ้านบางลำภู เป็นแหล่งชุมชนที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 3 และได้เจริญรุ่งเรืองเป็นแหล่งชุมชน แหล่ง การค้า และแหล่งธุรกิจการบันเทิงที่สำคัญของกรุงเทพ มหานคร ในอดีตบางลำภูเป็นศูนย์กลางของแหล่ง

การบันเทิง มีโรงภาพยนตร์ถึง 3 แห่ง โรงละครร้อง วิถีเกะ ร้านขาย แผ่นเสียงอันลือชื่อ และ บ้านนักดนตรีไทยเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันย่านบางลำภูมีการเปลี่ยนแปลงสภาพจากเดิมเป็น ศูนย์การค้าขนาดใหญ่หลายแห่งด้วยกัน และมีนักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศมาพักอาศัยใน บริเวณนี้เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ เดียวกันแหล่งความรู้และความบันเทิงทางด้านดนตรีและ ศิลปะ การแสดงกลับลดลง คงเหลือบ้านนักดนตรีไทยเพียงไม่กี่แห่ง คำว่า "บ้านบางลำภู" เป็นสมญา นามที่นักดนตรีไทย ทั้งประเทศยอมรับให้เป็นกลุ่มศิลปินเพลงที่มีอิทธิพลสูงสุด แห่งหนึ่ง ใน ด้านการบรรเลงขับร้องและการประชันดนตรีไทย ใช้เรียกขานนักดนตรีไทย ซึ่งประกอบด้วย สมาชิกหลายตระกูล รวมกัน ได้แก่ ตระกูลดุริยประณีตเป็นหลักและเพิ่มเติมด้วย ตระกูลเครือ ญาติ เช่น ดุริยพันธ์ุ เขียววิจิตร รุ่งเรือง โตสง่า พิณพาทย์ และเชยเกษ เป็นต้น บางครั้งอาจนับ รวม ถึงบรรดาลูกศิษย์อีกด้วย มีแหล่งที่ตั้งอยู่ ณ ถนนลำภู ใกล้กับวัดสังเวชวิศยาราม ผลการ รวบรวมประวัติบุคคลภายในบ้านบางลำภูแห่งนี้ พบว่า เป็นบ้านดนตรีที่มีลูกหลานเป็น นัก ดนตรีไทยจำนวนมากที่สุดในขณะนี้ วิทยานิพนธ์ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ 5 บท กล่าวถึง ลักษณะภูมิศาสตร์ทั่วไปของแหล่งที่ตั้งของสำนักดนตรีและ แหล่งธุรกิจการบันเทิง ตั้งแต่อดีต สมัยรัชกาลที่ 5 ประวัติ และความเป็นมาของบ้านบางลำภู ชีวประวัตินักดนตรีในบ้าน บางลำภู เครือญาติและบุคคลภายนอก ลักษณะกิจการและ งานดนตรี ซึ่งประกอบไปด้วยการบรรเลงและ ขับร้องอันมี เอกลักษณ์เป็นของตนเองอย่างชัดเจน การบันทึกผลงานเพลง และอุตสาหกรรม การสร้างเครื่องดนตรีรวมทั้งเป็นผู้จัด จำหน่ายอีกด้วย ตลอดจนการกระจายตัวของนัก ดนตรีใน ตระกูลและบรรดาศิษย์ที่ออกไปรับใช้สังคม ศิลปินเพลงไทยของบ้านบางลำภูมีครบวง จร มีทั้ง นักแต่งเพลง เช่น ครูโชติ ครูชั้น และครูชั้น มีนักดนตรีเอก เช่น สิบสุด ดุริยประณีต มี นักร้องที่มีความสามารถโดดเด่น เช่น ครูสุดา เขียววิจิตร ครูแซมซ้อย ดุริยพันธ์ุ ครูทัศนีย์ ดุริย ประณีต ครูชม รุ่งเรือง จนถึงครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต นับตั้งแต่ครูสุข ดุริยประณีต ผู้ก่อกำเนิด สำนักดนตรีแห่งนี้ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2448 เป็นลำดับเรื่อยมาจนถึงชั้น ลูกหลาน ทั้งเชย และสะไภ้ รวมไม่น้อยกว่า 4-5 ชั่วคน แล้วนั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้แจ้งรายละเอียดไว้อย่างหมด ล้น ตลอดเวลาเกือบ 100 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังปรากฏผล งานเพลงที่นักดนตรีในบ้านนี้ได้ ประพันธ์ไว้เป็นเพลงใหม่โรง เพลงเถา และเพลงอื่น ๆ ไม่น้อยกว่า 20 เพลง หากจะ รวมเพลง บรรเลงทางเดี่ยวด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ด้วยแล้ว จะมีจำนวนทางบรรเลงมากเหลือที่จะกล่าวได้ เอกลักษณ์ สำคัญของเพลงบ้านบางลำภูนั้น มีทางขับร้องที่สืบเชื้อสาย มาจากพระยาเสนาะ ดุริยางค์ (แซม สุนทรวาทิน) ส่วน ทางบรรเลงที่ครูสุขผู้เป็นต้นสกุลได้รับอิทธิพลมาจากวัง บ้าน หม้ออันเป็นกรมมหรสพ สมัยรัชกาลที่ 5 และได้ปรับ แต่งให้ทันสมัยขึ้นด้วยความรู้ที่ได้เล่าเรียน และฝึกฝน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 8 ด้วยแนวทาง บรรเลงตามแบบของหลวง ประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมทั้งยังได้เพิ่มเติมความรู้เพลง สำเนียงมอญเพิ่มมาอีก จากแหล่งต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ ได้รวบรวมบรรยายไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ความสำเร็จของบ้าน บางลำภูไม่ได้มีแต่เพียงการ ให้กำเนิดนักดนตรี นักร้องและผู้ชำนาญการดนตรีสาขา ต่าง ๆ จน

ถึงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักดนตรีเอกแห่ง กรมศิลปากร และเป็นศิลปินแห่งชาติเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงผลการประกวดขับร้องการบรรเลง การบรรเลง ประชันวง ที่ได้รับชัยชนะตลอดทุกยุคทุกสมัย ผลการบันทึก แผ่นเสียง ก็มีอยู่จำนวนมากในหลายบริษัทค้าแผ่นเสียง เริ่มตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึงรัชกาล ปัจจุบันเป็นเวลากว่า 60 ปี อีกทั้งผลงานที่ได้รับใช้ประเทศชาติผ่านกรมศิลปากร กรมประชาสัมพันธ์ โทรทัศน์แห่งประเทศไทย ฯลฯ รวมทั้งมีบทบาทในด้าน ดนตรีและละครอันเป็นของหลวงในราชสำนักรัชกาล ปัจจุบัน ย่อมเป็นที่เชื่อได้ว่าผลงานของ "บ้านบางลำภู" เป็นผลงานชั้นเอกระดับประเทศ

ปถมา เอี่ยมสอาด (2539) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่องกระจำปี : การศึกษาด้านวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางดนตรี โดยอธิบายว่า กระจำปีเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดของไทย ที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนไทย บางคนเข้าใจว่าเป็น เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า เพราะพิจารณาจากชื่อที่มีคำว่า "ปี" นั้นเอง แต่ในอดีตกระจำปีมีบทบาทมากใน วงมโหรีของไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายอย่าง ล้วนชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเครื่องดนตรีชนิดนี้ งานวิจัยจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของกระจำปี บทบาทของเครื่องดนตรี ชนิดนี้และอัตลักษณ์ทางดนตรี ซึ่งใช้วิธีการศึกษาและ ค้นคว้าจากหนังสือเอกสารทางประวัติศาสตร์ และการสัมภาษณ์ ผู้สอนและผู้บรรเลงกระจำปีในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า "กระจำปี" เป็นเครื่องดนตรีที่ ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย โดยผ่านอินโดนีเซีย และกัมพูชาอีกทอดหนึ่ง ในด้านบทบาทพบว่ากระจำปีนั้นจะมี บทบาทในกลุ่มชนชั้นสูง เช่น พระมหากษัตริย์ ขุนนาง ใช้ บรรเลงขับกล่อมในราชสำนัก ส่วนในวิถีชีวิตของชาวบ้าน กระจำปีมีขนาดเล็กและมีชื่อเรียกต่างกันไปในแต่ละ ท้องถิ่น เช่น พิณ และ ซึง ปัจจุบันวิถีชีวิตของกลุ่มชน ชั้นสูงเปลี่ยนไป กระจำปีจึงหมดบทบาทลง ส่วนในวิถีชีวิต ของชาวบ้านกระจำปีก็ยังคงอยู่ในรูปของพิณและซึง สำหรับอัตลักษณ์ทางดนตรีพบว่าการเทียบเสียงของ กระจำปีให้ห่างกันในระยะขั้นคู่ 4 เปอร์เฟ็คต์ จะทำให้เกิดเสียงประสานที่ดี เหมาะสำหรับการบรรเลงในเพลงประเภท ที่มีทำนองเต็ม และพบว่าการเทียบเสียงเป็นระยะขั้นคู่ 5 เปอร์เฟ็คต์ด้วย ในด้านกลวิธีการบรรเลงและ "ทาง" สำหรับกระจำปีพบว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับจะเข้

อภิชาติ ภูระหงษ์ (2540) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ม้องวง : วัฒนธรรมการสร้างและผลกระทบทางดนตรี โดยอธิบายว่า วัฒนธรรมการสร้างม้อง เป็นเรื่องของช่างบุ ซึ่ง เป็นวิชาช่างโบราณของไทยอย่างหนึ่งในจำนวนหมู่ช่างที่ เรียกกันว่า "ช่างสิบหมู่" มีความผูกพันกับวัฒนธรรม ดนตรีในฐานะเป็นผู้สร้างม้องวง ให้นักดนตรีใช้บรรเลง จากการศึกษาพบว่า ม้องวงมีความสำคัญต่อวัฒนธรรม ดนตรี จัดได้ว่าเป็นหัวใจของดนตรีไทย เพราะมีบทบาท เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยทั้งหมดทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ การสร้างสรรค์ดนตรีนั้นโบราณจารย์ใช้ม้องวงซึ่งเกิดจาก ผลผลิตของวัฒนธรรมการสร้างม้องวงที่เรียกว่า "ม้องดี" เป็นเครื่องมือสำคัญและสร้างวิชาดนตรีสอดคล้องกับคุณภาพ ของม้องวงอย่างนั้น ปัจจุบันวัฒนธรรมการสร้างม้องวงได้รับความกระทบกระเทือนจากสภาพของกระบวนการผลิตเอง ได้แก่ จำนวนช่างบุ ที่สามารถ

ดีของวงได้มีจำนวนลดลง การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ การผลิตซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติ การสร้างห้องหล่อ ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นความบีบคั้นให้ วัฒนธรรมการสร้างห้องวงที่มีมาอย่างโบราณต้องเปลี่ยนแปลง จึงเป็นผลกระทบต่อเนื่องเกี่ยวโยงไปถึงดนตรีด้วย

นภดล ทิพย์รัตน์ (2543) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง หนึ่งตะลุงคณะจรัส ชูชื่น : การศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรี ได้อธิบายว่าหนึ่งตะลุง เป็นวัฒนธรรมประเภทศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่มีการแสดงกัน อย่างแพร่หลายในภาคใต้ ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่า หนึ่งตะลุงมีต้นกำเนิดจากที่ใด คณะ หนึ่งตะลุงจะประกอบด้วย นายหนึ่งตะลุง ซึ่งทำหน้าที่เชิดตัวหนังและพากย์ไปพร้อมกัน และ ลูกคู่ ซึ่งเป็นผู้บรรเลงดนตรีประกอบการแสดงหนึ่งตะลุง การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหนึ่งตะลุงคณะจรัส ชูชื่น ซึ่งเป็นคณะหนึ่งตะลุง ของโครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยอาศัยวิธีการและแนวคิดทางมานุษยวิทยาการดนตรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบหนึ่งตะลุงในปัจจุบัน ลักษณะการใช้ดนตรีและบทเพลงในการแสดงหนึ่งตะลุง ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของหนึ่งตะลุงที่มีต่อสังคมภาคใต้ การวิจัยพบว่า หนึ่งตะลุงคณะจรัส ชูชื่น เป็นคณะหนึ่งตะลุงของโครงการจัดตั้งสถาบัน วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีความแตกต่างจากหนึ่งตะลุง โดยทั่วไปหลายประการ เช่น เป็นคณะหนึ่งตะลุงที่ไม่ได้ยึดการแสดงหนึ่งตะลุงเป็นอาชีพ เนื่องจากทั้งนายหนึ่งตะลุงและลูกคู่ต่างเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี ที่มีงานประจำอยู่แล้ว แต่การมาร่วมแสดงหนึ่งตะลุงมีจุดประสงค์หลักคือเพื่อเป็นการ ปฏิบัติหน้าที่ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันเป็นหน้าที่หลัก 1 ใน 4 ประการของสถาบันอุดม ศึกษา นอกจากนี้โรงหนึ่งตะลุงของคณะจรัส ชูชื่นเป็นโรงหนังที่ไม่เหมือนคณะทั่วไป คือแทนที่จะสร้างขึ้นบนพื้นดิน กลับใช้รถกระบะ 6 ล้อปรับเป็นโรงหนัง ด้านรูปแบบดนตรีเป็นดนตรีที่ผสมผสานระหว่างดนตรีดั้งเดิมกับดนตรีสมัยใหม่ ทั้งในส่วนเครื่องดนตรีและบทเพลง หนึ่งตะลุงคณะ จรัส ชูชื่นมีบทบาทในสังคมภาคใต้ที่สำคัญคือ นอกจากจะให้ความบันเทิงเช่นเดียวกับหนึ่งตะลุง โดยทั่วไปแล้ว ยังมีบทบาทในการเป็นสื่อมวลชนและประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และทำหน้าที่ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยอีกด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเพื่อให้การศึกษาที่ขั้นตอนและบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ผู้วิจัยจึงแบ่งลำดับขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าดังนี้

วิธีการศึกษาค้นคว้า

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร สัมภาษณ์ บทความและสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่ ถนนอิสรภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

1.1 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประธานชุมชน กรรมการชุมชน และผู้ผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่

1.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และดนตรีไทยในชุมชนบางไส้ไก่

1.3 สังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมขลุ่ย

1.4 บันทึกภาพ วิดีทัศน์ กิจกรรมของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่

2. ขั้นศึกษาข้อมูล

2.1 เรียบเรียงข้อมูล สภาพแวดล้อมของชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากเอกสารและการสัมภาษณ์

2.2 ศึกษาภูมิหลังของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่

2.3 ศึกษาองค์ประกอบของวิถีชีวิตของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่ ถนนอิสรภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

2.4 การออกภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูล โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาและวิเคราะห์วัฒนธรรมขลุ่ย ในชุมชนบางไส้ไก่ ถนนอิสรภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

3.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่

3.2 วิเคราะห์การสร้างความเข้มแข็งในวัฒนธรรมขลุ่ย ชุมชนบางไส้ไก่ โดยใช้แนวคิดของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า สิ่งที่เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สังคมเข้มแข็งก็คือ วัฒนธรรม ฉะนั้นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมจึงต้องมีคุณลักษณะ 8 ประการ คือ

- 3.2.1 มีความหลากหลายกระจายอำนาจ
- 3.2.2 กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
- 3.2.3 ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
- 3.2.4 มีความบูรณาการ
- 3.2.5 สร้างความบรรสานสอดคล้องและความสมดุลยั่งยืน
- 3.2.6 มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
- 3.2.7 ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
- 3.2.8 เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

3.3 ศึกษากรรมวิธีการผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่

ผู้ศึกษาได้ศึกษากรรมวิธีการผลิตขลุ่ยโดยการออกภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง สมบูรณ์ พร้อมทั้งผู้ศึกษาได้ทำการบันทึกวีดิทัศน์ สำหรับการผลิตเป็นแผ่น VCD อีกด้วย

4. ขั้นสรุปผล อภิปรายผล

4.1 นำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล โดยพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์สังคมกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมของชุมชนบางไส้ไก่

4.2 อภิปรายผลที่ได้จากการออกภาคสนาม องค์มวลรวมแห่งความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมครั้งนี้

แหล่งข้อมูล

1. หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
2. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. หอสมุดศิลปวัฒนธรรม ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
4. หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. หอสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล
7. หอสมุดมหาวิทยาลัยรามคำแหง
8. สภาวัฒนธรรมเขตธนบุรี
9. สำนักงานเขตธนบุรี
10. ชุมชนบางไส้ไก่

การสัมภาษณ์ (Interview)

1. หน่วยงานราชการในสำนักงานเขตธนบุรี
 - 1.1 ผู้อำนวยการเขตธนบุรี
 - 1.2 เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน ระดับ 7 นางสาวอุบลรัตน์ เอ่ยไฉน
2. ผู้ผลิตและบุคคลในครอบครัวผู้ซึ่งผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่จำนวน 6 ครอบครัว
 - 2.1 นายจรินทร์ กลิ่นบุปผา
 - 2.2 นายอุทิศ อิมบุปผา
 - 2.3 นางคำจันทร์ อิมบุปผา
 - 2.4 นายสุนัย กลิ่นบุปผา
 - 2.5 นางสาวน มนาปี
 - 2.6 นายประสงค์ สอนวิทย์
 - 2.7 นางเพิ่มสุข สอนวิทย์
 - 2.8 นางมณี สอนวิทย์
 - 2.9 นายทวีผล สอนวิทย์
 - 2.10 นายมงคล โคมปิ่น
 - 2.11 นายสามารถ ฮวดเจริญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. กล้องบันทึกวีดีโอ ยี่ห้อ Sony รุ่น DDR-TRV330E
2. กล้องบันทึกภาพนิ่งระบบดิจิตอล ยี่ห้อ Sony
3. แบบสัมภาษณ์ (ภาคผนวก)

การปฏิบัติงานเพื่อเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยลงพื้นที่จริงเพื่อให้ได้ข้อมูล เริ่มจากการวางแผนงานและออกภาคสนาม โดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เวลา 10.00 น. ถึง เวลา 20.00 น. ในระหว่างวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ถึงวันที่ 31 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาเขียนรายงานวิจัยเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการผู้ควบคุมปริญญาโท ระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ถึงวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2546

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดทำแผ่นวีดีทัศน์ (Video Compacts Disc) โดยใช้โปรแกรม Adobe Premier 6.5 เพื่อให้การศึกษาข้อมูลมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ภายในแผ่นวีดีทัศน์ประกอบด้วย ขั้นตอนการผลิตขลุ่ยไม้รวก ชนิดขลุ่ยเพียงออ โดยนายจรินทร์ กลิ่นบุปผาเป็นผู้สาธิต

โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อช่วยในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ประกอบด้วยโปรแกรมดังต่อไปนี้

1. Microsoft Word 95 สำหรับการพิมพ์ตัวอักษร และตกแต่งรูปวิทยานิพนธ์
2. Adobe Photoshop 7.0 สำหรับการตกแต่งภาพ
3. Adobe Premier 6.5 สำหรับการตัดต่อภาพวิดีโอ
4. Internet Explorer 5.0 สำหรับการสืบค้นทางห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ทาง

อินเทอร์เน็ต

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

วัฒนธรรมขลุ่ยซุมชนบางไส้ไก่ ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อเพื่อการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมขลุ่ยซุมชนบางไส้ไก่

ตอนที่ 2 ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมขลุ่ยซุมชนบางไส้ไก่

ตอนที่ 3 กรรมวิธีการผลิตขลุ่ยในซุมชนบางไส้ไก่

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชลุ่ยมชนบางไส้ไก่

BANGKOK MAP

**အနာဂတ်
အလေ့အထ**

<p>

 </p> |
|--|

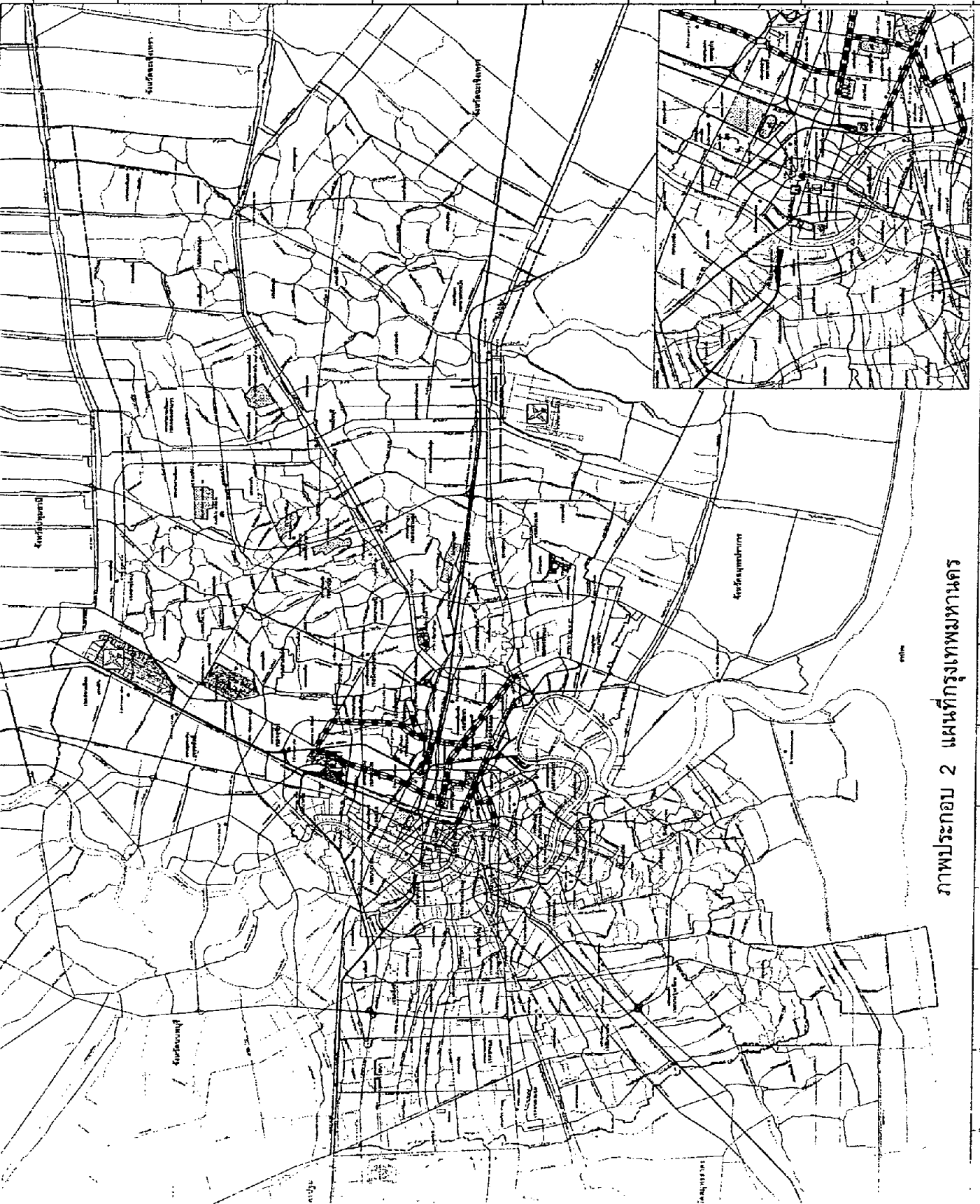

1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 10

2000
 1999
 1998

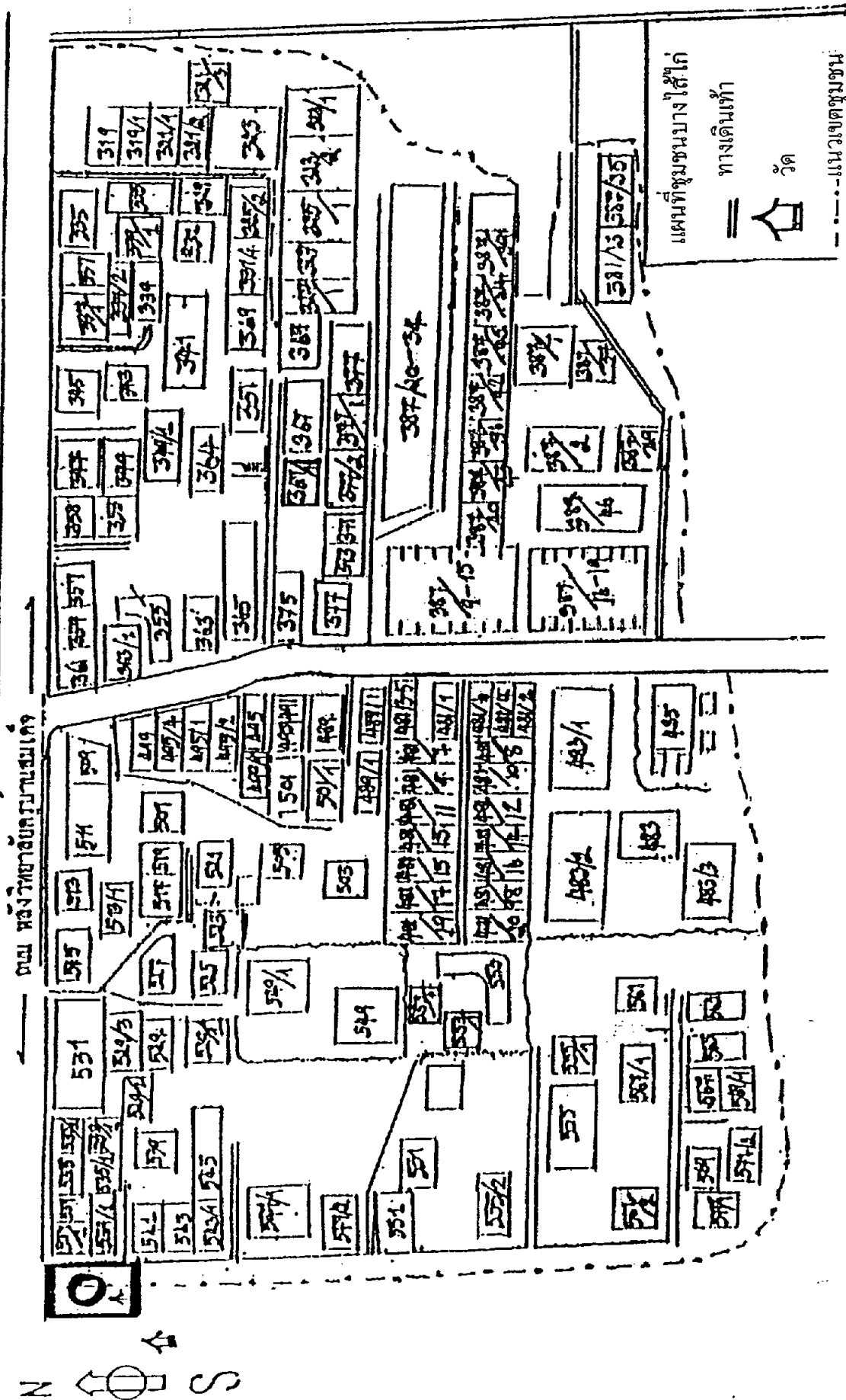
CONCLUSIONS

ภาพประกอบ 2 แผนที่กรุงเทพมหานคร

ภาพประกอบ 3 แผนที่เขตธนบุรี

ภาพประกอบ 4 แผนที่แสดงอาณาเขตชุมชนบางไผ่

สำนักงานเขตธนบุรี

ตั้งแต่เริ่มต้นเป็นกรุงเทพมหานครตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 335 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2541 มีสาระสำคัญว่าให้รวมกิจการของนครหลวงกรุงเทพธนบุรี องค์การบริหาร นครหลวงกรุงเทพธนบุรีเทศบาลนครหลวง และสุขาภิบาลในเขตนครหลวงเป็น กรุงเทพมหานคร และสุขาภิบาลในเขตนครหลวงเป็นกรุงเทพมหานคร และให้จัดระเบียบราชการกรุงเทพมหานครเสียใหม่ เป็นลักษณะผสมระหว่างราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และ ส่วนท้องถิ่น แต่ให้มีฐานะเท่าทรวงและเปลี่ยนฐานะจากอำเภอเป็น “เขต” ในวันที่ 17 กันยายน 2520 ใช้คำว่า “ที่ว่าการเขตธนบุรี” ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ได้เปลี่ยนชื่อสถานที่ ทำการเป็น “สำนักงานเขต” ตาม พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528

ที่มาของเขต

เดิมชื่อว่า อำเภอราชคฤห์ มีฐานะเป็นอำเภอชั้นในขึ้นตรงกับกรมนครบาลโดยตรง ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดราชคฤห์ จึงเรียกว่า อำเภอราชคฤห์ ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ได้เปลี่ยนชื่อ อำเภอราชคฤห์ เป็นอำเภอบางยี่เรือ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2459 และวันที่ 20 ธันวาคม 2459 ได้ประกาศเปิดที่ว่าการเป็นเอกเทศของตัวเอง สาเหตุที่ เปลี่ยนชื่ออำเภอราชคฤห์เป็นอำเภอบางยี่เรือ เพราะในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ประเทศไทยมีการติดต่อการค้าขายกับประเทศจีนใช้เรือสำเภาลำเลียงรับ – ส่งสินค้าในบริเวณใกล้เคียง กับวัดราชคฤห์ มีพระญาติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี 2 คน นำเรือสำเภามาจอดอยู่เป็นประจำ จึงเรียกตำบลนี้ว่า “บางยี่เรือ” คำว่ายี่แปลว่าสอง ในสมัยโบราณมักนิยมเรียกท้องถิ่น หนึ่ง ๆ ว่า “บาง” จึงเรียกบริเวณแถบนั้นว่า “บางยี่เรือ” และอำเภอราชคฤห์ตั้งอยู่ในพื้นที่ บางยี่เรือ จึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางยี่เรือ

ต่อมาได้มีการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการจัดการปกครองท้องที่ใหม่โดยมีอำเภอบางยี่เรือ มีเขตติดต่อกับจังหวัดพระนคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าขายใกล้เคียงกับจังหวัดพระ นครตามความนิยมที่เรียกอำเภอที่เป็นที่ตั้งจังหวัดว่า อำเภอเมือง จึงเรียกอำเภอบางยี่เรือว่า อำเภอเมือง จึงเรียกอำเภอบางยี่เรือว่า อำเภอเมืองธนบุรี จังหวัดธนบุรี เคยเป็นราชธานีมา เพื่อรักษาคำว่า “ธนบุรี” ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงและเพื่อเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนนามอำเภอบางยี่เรือ เป็น “อำเภอธนบุรี” เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2482 และเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2510 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ ณ สถานที่ แห่งใหม่ ภายในบริเวณวัดเวฬุราชิน ตำบลบางยี่เรือ トラบเท่าทุกวันนี้

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป

เขตธนบุรีเป็นเขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ประมาณ 8.566 ตารางกิโลเมตร สภาพทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านทั่วถึงกันตลอดท้องที่ แต่ปัจจุบันลำคลองตื้นเขินตามสภาพความเจริญท้องถิ่น

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อเขตบางกอกใหญ่
 ทิศใต้ ติดต่อเขตจอมทอง เขตราชบุรีบูรณะ และเขตบางคอแหลม
 ทิศตะวันออก ติดต่อเขตคลองสาน
 ทิศตะวันตก ติดต่อเขตภาษีเจริญ และเขตจอมทอง

พื้นที่การปกครอง

แบ่งการปกครอง ออกเป็น 5 แขวง คือ

1. แขวงวัดกัลยาณ์
2. แขวงหิรัญรูจี
3. แขวงบางยี่เรือ
4. แขวงตลาดพลู
5. แขวงบুদ্ধโล

ประชากร

เขตธนบุรีมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 190,457 คน (สำรวจ 1 มิถุนายน 2542)
 เป็นชายจำนวน 93,807 คน จำนวนอาคารบ้านเรือน 41,195 หลังคาเรือน

อาชีพ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างค้าขาย และอุตสาหกรรมในบ้านเรือน

ที่ตั้งสำนักงานเขต

เลขที่ 160 ถนนเทอดไท แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร อยู่ภายในบริเวณวัดเวฬุราชิน

ชุมชนบางไส้ไก่ปัจจุบัน

ที่ตั้งชุมชน

อยู่หลังสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ทิศใต้	ติดกับ ชุมชนสามัคคีศรีสุพรรณ
ทิศตะวันออก	ติดกับ ชุมชนมัสยิดบ้านสมเด็จ
ทิศตะวันตก	ติดกับ วัดบางไส้ไก่

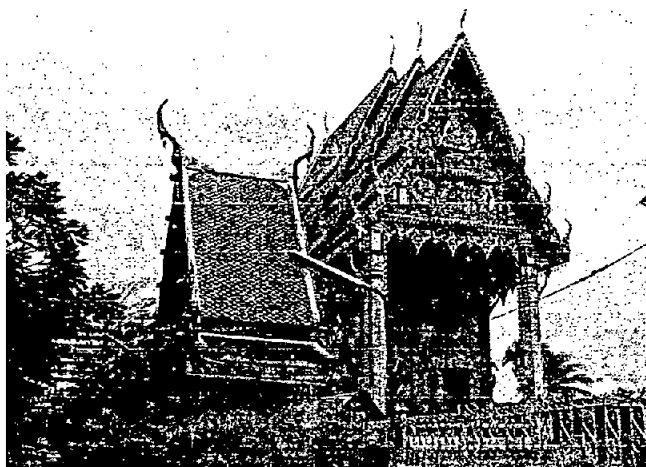
ขนาดและการถือครองที่ดิน

ชุมชนบางไส้ไก่มีเนื้อที่ประมาณ 11 ไร่ บ้าน 134 หลังคาเรือน มีบ้านเลขที่ครบทุกหลัง มีครอบครัว 189 ครอบครัว ประชากร 1,300 คน ชาย 668 คน หญิง 632 คน เจ้าของที่ดินส่วนมากเป็นของเอกชน และอีกส่วนหนึ่งเป็นของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

ภาพประกอบ 5 บริเวณทางเข้าชุมชนบางไส้ไก่ (หมู่บ้านลาว)

วัดบางไผ่ไก่ สถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชน

ภาพประกอบ 6 วัดบางไผ่ไก่

วัดบางไผ่ไก่ เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ซึ่งตั้งอยู่หลังสถาบันราชภัฏ บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา แขวงศิริราชูจิ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร อาณาเขตของวัดมีเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 8 วา กำแพงและรั้วเป็นเครื่องหมายเขต (ด้านหน้าวัดเป็นกำแพง ด้านข้างและด้านหลังเป็นรั้วสังกะสี)

ประวัติความเป็นมา

เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ประมาณ พ.ศ. 2320 โดยชาวลาวเมืองเวียงจันทน์ ที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาเมื่อครั้งพระยาจักรีแม่ทัพในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์ และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาด้วย ชาวลาวทั้งหลายที่ถูกกวาดต้อนมา ถูกจับแยกย้ายให้ไปอยู่คนละทิศละทาง ส่วนที่ตกค้างอยู่ในกรุงธนบุรีก็ปลูกบ้านเรือนอยู่บริเวณริมคลองบางไผ่ไก่ จนตั้งหลักฐานเป็นที่มั่นคงพอสมควรแล้ว ท้าวหนะเสน และท้าวอินทะเสนพี่น้องชาวลาว ผู้เป็นประมุขของลาวอพยพ ได้ชักชวนชาวลาวที่มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาสร้างวัดประจำหมู่บ้านขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและบำเพ็ญพิธีทางศาสนาของชาวลาวที่บางไผ่ไก่อันนี้ นอกจากนั้นยังมีผู้มีจิตศรัทธาเป็นเศรษฐีในบุญชื้อยายขึ้น เป็นลูกครึ่งไทย - จีน ได้ให้การอุปถัมภ์ในการสร้างวัดด้วย จึงสามารถสร้างวัดได้สำเร็จและให้ชื่อว่า "วัดลาว" เพราะจำได้ง่ายดี ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดบางไผ่ไก่อตามชื่อคลอง ซึ่งเป็นชื่อที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบันและได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2543

วัฒนธรรมลุ่มชุมชนบางไส้ไก่

ชุมชนบางไส้ไก่มีประวัติตั้งนามเป็นมายาวนาน เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยธนบุรี บรรพบุรุษของชุมชนบางไส้ไก่เป็นชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์เมื่อสมัยกรุงธนบุรี ใน พ.ศ. 2331 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าให้ชาวลาวที่ถูกต้อนมาจากเวียงจันทน์ตั้งรกรากบริเวณคลองบางไส้ไก่ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งยกทัพไปปราบกบฏลาวในปี พ.ศ. 2369 ได้กวาดต้อนเชลยและไพร่ที่เป็นลาวเข้ามาในประเทศไทย โดยส่วนหนึ่งอยู่ที่สระบุรี อีกส่วนหนึ่งให้อยู่แถวคลองบางไส้ไก่

การอพยพครั้งที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2321

สาเหตุของสงครามเกิดจาก เดิมพระวอเป็นแสนบดีเมืองเวียงจันทน์ เกิดวิวาททะเลาะกับเจ้าบุญสาร เจ้าเมืองเวียงจันทน์ พระวอสู้ไม่ได้หนีมาอาศัยเจ้าเมืองจันทบุรีแล้วพาพรรคพวกมาตั้งถิ่นฐานที่ดอนมดแดง ริมแม่น้ำมูล (จังหวัดอุบลราชธานีปัจจุบัน) เมื่อไทยตีจันทบุรี พระวอมาย่อนน้อมขอขึ้นต่อกรุงธนบุรี เมื่อทัพไทยยกกลับแล้ว เจ้าบุญสารให้พระยาสุโขมทัพนมาจับพระวอฆ่าเสีย พระเจ้าตากจึงโปรดให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ฯ และพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ เจ้าพระยาทั้งสองยกทัพจากกรุงธนบุรี ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2321 ชุมนุมพลที่นครราชสีมา รวมจำนวนพลได้ 20,000 คน เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ฯ ยกไปทางหนึ่ง เจ้าพระยาสุรสีห์ไปเกณฑ์กองทัพเรือที่กัมพูชาจำนวนพล 10,000 คน ยกขึ้นไปตามแม่น้ำโขง ตีรายหัวเมืองไปพบกันที่เวียงจันทน์ และเจ้าหลวงพระบาง ซึ่งเป็นอริกับทางเวียงจันทน์ ก็อาสาช่วยตีเวียงจันทน์จากทางเหนือ ในที่สุดหลังจากล้อมเวียงจันทน์อยู่ 4 เดือน เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ก็หลบหนีไปเมืองคำเกิด ทางต่อแดนญวน ทัพธนบุรีได้เวียงจันทน์ นอกจากนี้ยังขยายอาณาเขตได้หลวงพระบาง และแดนล้านช้างทั้งหมด จดดินแดนญวนและดงเกีย พร้อมกันนี้ได้อัญเชิญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (แก้วมรกต) กับพระบางจากเวียงจันทน์มายังธนบุรี พร้อมกับจับเชลยศึกมาเป็นทาส โดยเป็นกรรมกรขุดคลองสร้าง ขนซุงมาทำฐานเจดีย์ และกรรมกรทำงานหนักต่าง ๆ

การอพยพครั้งที่ 2 สมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2369

คราวที่เจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์คิดก่อกวนสวาทแยกจากไทย ในรัชสมัยรัชกาลที่ 3 แล้วยกทัพเข้ามายึดเมืองนครราชสีมาเมื่อจุลศักราช 1188 (พ.ศ. 2369) วัั้นนั้น เนื่องจากเจ้าราชบุตร (โย้) เจ้าราชบุตรเมืองเวียงจันทน์ บุตรเจ้าอนุวงศ์ มีความชอบคราวปราบอ้ายสาเหียดโง้ง โปรดฯ ให้เป็นเจ้าครองนครจำปาศักดิ์ เป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์มีกำลังและมีอำนาจขึ้นอีกเป็นอันมาก เพราะสามารถว่ากล่าวหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตได้จึงมีพระทัยกำเริบ

ครั้งเมื่อจุลศักราช 1186 (พ.ศ. 2367) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต เจ้าอนุวงศ์ลงมากลวยพระเพลิงพระบรมศพพร้อม ๆ กับ พระเจ้ามิ่ง

ชาตุราช พระเจ้านครหลวงพระบาง ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ถือว่าตนได้สนธิชิตชอบ มีความดีความชอบมาตั้งแต่รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 แมื่อก่อน ๆ นี้จะเพ็ดทูลอย่างไรก็ทรงอนุญาติตามครั้นมาคราวนี้เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้ว จวนจะกลับบ้านเมือง เจ้าอนุวงศ์ขอพระราชทานจะเอาครอบครัวเวียงจันทน์ที่กวาดต้อนไปอยู่สระบุรีเมื่อครั้งศึกกรุงธนบุรีและละครในกับดวงคำไทยเวียงคินไปเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงอนุญาต เพราะทรงเห็นว่าพวกเหล่านี้ก็ได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในพระมหานคร และหัวเมืองมณฑลชั้นในบางเมืองตั้ง 3 แผ่นดินแล้ว หากขึ้นให้ไปไม่พวกใดก็หนึ่งอาจพากันกลับใจคิดการกำเริบขึ้นอีก ตั้งแต่นั้นมาเจ้าอนุวงศ์รู้สึกอภัยต่อเหล่ามหาเสนาอำมาตย์ข้าราชการทั้งปวงเป็นประการแรก

ประการที่สองเจ้าอนุวงศ์คงจะเห็นความทุกข์ยากลำบากของชาวลาวซึ่งต้องถูกเกณฑ์มาขุดคลองสร้างกรุงเทพมหานครตอนต้นรัชกาลที่ 1 และขนขุงมาทำฐานเดาหม้อพระเจดีย์กลางน้ำเมืองสมุทรปราการในรัชกาลต่อมา ประการที่สามอยู่ในระหว่างเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ เพราะระหว่างที่เจ้าอนุวงศ์พักอยู่ในกรุงเทพ ฯ เพื่อรอถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น เจ้าอนุวงศ์เข้าพระทัยว่าจะต้องเกิดความยุ่งยากขึ้นในราชบัลลังก์ไทยอย่างแน่นอน เพราะพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (รัชกาลที่ 3) ได้เสวยราชย์แทนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ประการสุดท้ายมีกิตติศัพท์เล่าลือว่าไทยเกิดวิวาทกับอังกฤษ อังกฤษกำลังจะยกทัพเรือมาตีกรุงเทพ ฯ

ที่จริงข่าวลือในประการสุดท้ายนี้ เจ้าอนุวงศ์คาดคิดว่าจะจริงตามนั้นเพราะขณะนั้นจวบบกับ ลอร์ด แอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษได้ส่งกัปตัน เฮนรีเบอร์นี เป็นทูตเดินทางเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีในกรุงเทพ ฯ ตอนต้นในรัชกาลที่ 3 แต่เจ้าอนุวงศ์ไม่ทราบเรื่องแจ่มแจ้งพอ เมื่อกลับขึ้นไปเวียงจันทน์ก็ครุ่นคิดร้ายต่อกรุงเทพมหานครทันที

กรุงศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทน์ มีเมืองขึ้นที่มีเขตติดต่อกับเขมรและเวียดนามเวลานั้นถึง 79 หัวเมือง ส่วนหัวเมืองที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ก็มีถึง 80 หัวเมืองรวมเป็น 159 หัวเมือง

เมื่อเป็นที่ตกลงพระทัยจะรบกับไทยแน่แล้ว จึงรับสั่งให้เจ้าอุปราช (ดิสสะ) ผู้น้องคุมทัพอีกทัพหนึ่งยกไปเกลี้ยกล่อมหัวเมืองที่ขึ้นต่อกรุงเทพ ฯ เวลานั้นคือ เขมราฐธานี ภาพสินธุ์ สุรินทร์สังฆะ สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด อัดปือ และเมืองชุมพร (เมืองสองคอนดอนดง ลาว) แต่เจ้าอุปราช (ดิสสะ) มีพระทัยสุขุมเยือกเย็น ได้ทูลทัดทานเจ้าอนุวงศ์ผู้พี่ตั้งแต่มีการประชุมแสนท้าวพญาจะยกทัพมาตีกรุงเทพ ฯ ว่า “บางกอกเป็นราชธานีอันกว้างใหญ่มีพลเมืองมากทุกหัวเมืองเหนือใต้ ตะวันตก ตะวันออก จงรักภักดีต่อกรุงเทพ ฯ มาก แม้เราตีได้แล้วจะไปตั้งปกครองอยู่กรุงเทพ ฯ นั้นจะได้หรือ เกรงไพร่ฟ้าพลเมืองของไทยจะคุมกันลุกฮือขึ้นเป็น

กบฏต่อเรา แล้วเราก็จะปราบภายหลังได้ยาก เพราะประชาชนพลเมืองราชบุรีไม่เต็มใจรักใคร่ นับถือ ไทยก็จะเป็นศัตรูเราเสมอไปเหมือนเรานอนอยู่บนขวากหนาม”

เจ้าอนุวงศ์เมื่อได้ทรงฟังคำปรึกษาของเจ้าอุปราช (ดิสสะ) ดังนั้นก็ทรงพิโรธแล้วตรัสตอบว่า “ที่เจ้าอุปราชกลัวไทยต่างๆ นานา นั้นก็เพราะข้าชลาดกลัวไปเองแต่ฝ่ายเดียว แต่เราหากกลัวไม่ เราคิดจะทำศึกกู้อิสระภาพจากไทย ให้แม่ทัพกองเร่จัดการทัพเป็นศึกใหญ่โดยรีบด่วนเราจะลงไปเอง ผู้ใดขัดขึ้นจะตัดศีรษะเสีย”

ฝ่ายเจ้าอุปราช (ดิสสะ) เห็นเจ้าอนุวงศ์เจราจองอาจซึ่งขัง เอาจริง ก็มีอาจะขัดขึ้นเกรงเจ้าอนุวงศ์จะฆ่าเสีย ก็จำพระทัยตรัสว่า “เห็นดีด้วยแล้วทุกประการ” จึงได้คุมทัพโดยจำใจไปตามที่เจ้าอนุวงศ์ตรัสสั่งดังกล่าวแล้วข้างต้น

ฝ่ายเจ้านครจำปาศักดิ์ (โย) นั้น เจ้าอนุวงศ์มีหมายสั่งลงไปว่าให้ยกทัพไปกวาดต้อนเอาครอบครัวเมืองอุบลฯ (สมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (พรหม) เป็นเจ้าเมืองอุบลฯคนที่ 3) เมืองเขมราชธานี เมืองศรีสะเกษเดชอุดม และเมืองยโสธรขึ้นไปไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ให้หมดแล้วให้ยกทัพมาสมทบแม่ทัพใหญ่เจ้าอนุวงศ์ผู้เป็นบิดาตีเมืองนครราชสีมาให้แตก

ครั้นถึงเดือนยี่แรม 13 ค่ำ ปีกจอ จุลศักราช 1188 ได้มหาอุตมฤกษ์ศรีไชยมงคล เจ้าอนุวงศ์ให้เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ผู้บุตร เป็นแม่ทัพหน้าถืออาญาสิทธิ์คุมทหารยกพลจะไปตีเมืองนครราชสีมาก่อน เพื่อยึดไว้เป็นกำลัง และทำลงอำพรางเจ้าเมืองกรมการต่าง ๆ ตามรายทางมาว่า “มีศุภอักษรไปจากบางกอกว่าอังกฤษจะยกกองทัพเรือมาตีกรุงเทพฯ โปรดเกล้าฯ ให้ยกกองทัพลงไปช่วยป้องกันพระนคร”

ฝ่ายเจ้าเมืองกรมการทั้งปวงที่ทัพเจ้าอนุวงศ์ผ่านมานั้นหารู้เท่าทันไม่ เพราะเห็นว่าเจ้าอนุวงศ์เป็นคนโปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดินมาก่อน ก็ยอมให้ทัพผ่านไปโดยสะดวก มีหน้าซำยังแถมจ่ายเสบียงอาหารให้ด้วย ส่วนเจ้าเมืองกรมการต่าง ๆ ที่เป็นลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระดา เจ้าพระวอย ซึ่งเป็นอริกันมาแต่ครั้งพระเจ้าศิริบุญสาร ก็ถูกทหารเจ้าอนุวงศ์จับฆ่าเสียโดยไม่ทันรู้ตัวคิดสู้ไม่ทันเป็นส่วนมาก เช่นที่เมืองเขมราชู และเมืองกาฬสินธุ์ เป็นต้น หากเมืองใดเจ้าเมือง กรมการมีลูกสาวหลานสาวยกให้แม่ทัพนายกองไปเสียบ้างก็พอจะเอาตัวรอดได้

กองทัพหน้าเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ยกมาถึงเมืองนครราชสีมา ณ วันแรม 3 ค่ำ เดือน 3 ในศกเดียวกัน ตั้งชุมพลอยู่นอกเหนือที่ศาลาพักเกวียนตรงทาง 3 แพร่ง เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) สั่งให้ แสนสุริยพลคุมคนพันหนึ่งไปทำทางที่ต่งพญาภัย (ต่งพญาเย็น) เพื่อให้กองทัพเจ้าอนุวงศ์ผู้เป็นบิดาจะได้ยกมาได้สะดวก และให้เพี้ยเมืองซ้ายเข้าไปในเมืองนครราชสีมา ขอเบิกข้าวปลาอาหารจะเอาไปเลี้ยงทหารจะยกไปกรุงเทพฯ เวลานั้นเจ้าพระยานครราชสีมา เจ้าเมืองนครราชสีมาไม่อยู่ไปราชการเมืองคูขันธอยู่แต่พระยาพรหม (ยกบัตรเมืองฯ) พระยาพรหมจึงออกไปพบกับเจ้าราชวงศ์ ณ ค่ายที่พัก แล้วถามเจ้าราชวงศ์ว่า “ท่านยกทัพลงมาทำไมมากมายและจะไปไหน” เจ้าราชวงศ์ตอบกล่าวเพทุบายว่า “ทางกรุงเทพฯ มีศุภ

อักษรบอกมาให้เกณฑ์ทัพหัวเมืองลาวลงไปกรุงเทพฯ เพราะทัพอังกฤษยกมาที่กรุงเทพฯ เพราะทัพของเจ้าย่าขหม่อม (เจ้าอนุวงศ์) ก็ยกมาตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำเงินแล้วอีกสองวันจะยกพลมาถึงเมืองโคราช”

เมื่อพระยาพรหม ยกกระบัตรเมืองฯ ทราบดังนั้นก็กริ่งใจอยู่ว่าถ้าทางกรุงเทพฯ เกิดศึกใหญ่เช่นนั้นจริงเหตุไฉนเมืองนครราชสีมาจึงไม่ทราบระแคะระคายในเรื่องนี้บ้าง และก็อยู่ใกล้พระนครกว่าทางเวียงจันทน์แต่เมื่อเจ้าราชวงศ์อ้างกระแสน้ำของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามและหากจริงตามนี้ ครั้นเราจะไม่ปฏิบัติตามก็เกรงจะมีความผิด พระยาพรหมจึงยอมเบิกจ่ายเสบียงอาหารให้กองทัพราชวงศ์ตามที่ขอ

เมื่อเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ได้เสบียงแจกจ่ายริ่พลแล้ว จึงสั่งให้เพี้ยเมืองขวางกับเชียงไต้ยกพลกองหนึ่งเคลื่อนไปยังเมืองปากเพรียว (สระบุรี) ก่อน ส่วนเจ้าราชวงศ์คุมทัพตามไปทีหลัง และได้ไปตั้งทัพอยู่ที่บ้านขอนแก่น

เพี้ยเมืองขวางกับเชียงไต้เมื่อได้มาถึงเมืองปากเพรียวแล้ว จึงนำพระยาสุรราชวงศ์ เจ้าเมืองปากเพรียว หลวงปลัด 1 กองคำ 1 กองสิงห์ 1 และกองเชียง 1 ซึ่ง 3 คนหลังนี้เป็นชาวเวียงจันทน์ดกค้ำมาชานานเข้าพบเจ้าราชวงศ์ เจ้าราชวงศ์จึงได้กล่าวแก่นายทัพนายกองเมืองปากเพรียวว่า “บัดนี้ ได้ข่าวทัพญวนแคว และทัพเรือฝรั่งเศสยกมาตีกรุงเทพฯ พวกเจ้าอย่าอยู่เลย จะได้ความลำบาก ให้อพยพไปอยู่เสียที่เวียงจันทน์ก็มีความสุขด้วยกัน ฝ่ายพวกลาวปากเพรียวได้ฟังดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงยอมสมัครขึ้นไปอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ และเจ้าราชวงศ์ได้สั่งว่า ครอบครัวใคร ๆ ก็คุ้มกันขึ้นไปเองเถิด

ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ เจ้าสุทธีสาร (โป) บุตรคนโต ได้ถูกหม่อมยามตีภัยทัพจากตำบลน้ำเงิน ตามทัพเจ้าราชวงศ์มาพักอยู่ที่ขานเมืองนครราชสีมา ค่ายพักเก่าของเจ้าราชวงศ์ได้ทำไว้รับรองนั้น ณ วันแรม 6 ค่ำ เดือน 3 เวลาบ่าย 3 โมง ครั้นรุ่งขึ้นเจ้าอนุวงศ์สั่งให้นายทัพนายกองคุมรีพลไปตัดไม้มาทำค่ายรบ ตามตำราพิชัยสงครามโดยนามนาค แล้วให้ผู้คนป่าวร้องว่าทัพเวียงจันทน์ยกมาครั้งนี้แปดหมื่นบ้าง เก้าหมื่นบ้าง (ที่จริงยกมาสองหมื่น) เพื่อชาวเมืองจะได้ขลาดกลัว

เมื่อเจ้าอนุวงศ์ได้ตั้งทัพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงรับสั่งให้พระยาพรหมยกกระบัตรเมืองไปเฝ้า ณ ค่าย แล้วมีรับสั่งว่า “เจ้าพระยานครราชสีมาประพฤติเป็นคนพาลสุจริต ตั้งเบียดเบียนไพร่บ้านพลเมืองให้ได้ความเดือดร้อนมาชานาน เมื่อข้าพเจ้าผ่านมาทางนี้ ก็มีผู้มาร้องทุกข์อยู่มิได้ขาด บัดนี้ให้พระยาพรหม กรมการทั้งปวงตระเตรียมครอบครัวของตนให้เสร็จแต่ใน 4 วันจะได้ยกขึ้นไปอยู่ด้วยกันที่เมืองเวียงจันทน์ แล้วเราจะยกทัพลงไปตีกรุงเทพฯ ให้ได้ในคราวนี้ ท่านทั้งหลายอย่าอยู่ที่นี่เลยรีบเร่งไปด้วยกันเถิด

พระยาพรหมยกกระบัตรเมืองฯ ได้ฟังดังนั้นก็สนใจและตกใจเพิ่งมารู้แน่ชัดว่าเจ้าอนุวงศ์ที่ยกทัพมานี้คิดร้ายต่อไทยแน่แล้ว แต่ก็ไม่รู้จะอย่างไรเพราะจวนตัวจึงพูดขึ้นว่า ยินที่จะพูดว่า แต่จะต้องเข้าไปเกณฑ์ครอบครัวในเมืองก่อน และในคืนนั้นได้จัดให้หญิงที่เป็นลูกสาว

หลวงบ้างลูกสาวจีนบ้างมาปรนปรี้อเจ้าอนุวงศ์แม่ทัพหลวง จะได้หลงเชื่อยินดีและตายใจหลงไหลในหญิงรูปงาม แล้วพระยาพรหมได้จัดม้าเร็วเป็นการลับย่องให้นำหนังสือไปแจ้งเจ้าพระยานครราชสีมาและพระยาปลัดว่า เจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพใหญ่จะไปตีกรุงเทพฯ ได้ส่งทัพหน้าล่วงหน้าไปยังเมืองสระบุรีแล้ว และยึดเมืองนครราชสีมาไว้และในวันนั้นเจ้าอนุวงศ์ให้นายทัพนายกองคุมพลเข้าไปในเมืองนครราชสีมาเก็บอาวุธยุทโธปกรณ์เอามาเป็นกำลังทัพเวียงจันทน์ แต่เงินทองข้าวของไม่ต้องเอามา เพราะจะทำให้ชาวเมืองรักใคร่นับถือที่จะติดตามไปเมืองลาวโดยดี

เวลานั้นพระยาสุริยภักดี (พระยาอำมาตยาธิบดี (ป้อม) ต้นตระกูลอมตยกุล) ทางกรุงเทพฯ สั่งให้ไปราชการสักเลกที่เมืองยโสธร ทราบว่าเจ้าอนุวงศ์ยกทัพจะไปตีกรุงเทพฯ จึงรีบเข้าหาเจ้าอุปราช (ติสสะ) ที่ยกทัพผ่านมาจะไปยึดเมืองร้อยเอ็ดสุวรรณภูมิด้วยอุบายต่าง ๆ เจ้าอุปราชตรัสว่าเรารักชอบพอนับถือกัน จะไปกรุงเทพฯ ก็ไปเถอะแล้วขอให้กราบทูลพระกรุณาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินด้วยว่า เราได้คิดร้ายต่อกรุงเทพฯ แต่ประการใด แต่หากขัดอำนาจเจ้าอนุวงศ์ไม่ได้ด้วยเกรงต่อชีวิตและลูกเมียจึงทำไปด้วยความจำใจ แล้วมอบหนังสือให้กับพระยาสุริยภักดี (ป้อม) ดัดตัวไปจะได้ผ่านทัพลาวสะดวก เมื่อพระยาสุริยภักดีมาถึงเมืองนครราชสีมา ก็เข้าไปคำนับแสดงหนังสือเจ้าอุปราช เจ้าอนุวงศ์ก็ให้ผ่านเมืองนครราชสีมาไปได้สะดวก

ฝ่ายเจ้าพระยานครราชสีมาได้ทราบว่ากองทัพเจ้าอนุวงศ์เข้ายึดล้อมนครราชสีมาไว้ จึงปรึกษากับพระยาปลัด (พระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ “ทองคำ”) ว่า จะทิ้งครอบครัวไว้เห็นจะไม่ได้การ ต้องเพทุบายเข้าข้างเจ้าอนุวงศ์ไปพลางก่อน เพื่อจะได้รักษาความปลอดภัยของครอบครัวไว้ จนกว่าจะมีโอกาสหาช่องทางแก้แค้นตีทัพเจ้าอนุวงศ์ตามภายหลัง เจ้าพระยานครราชสีมาเห็นชอบด้วย จึงให้พระยาปลัดรีบเดินทางมาพบเจ้าอนุวงศ์แล้วบอกว่าเวลานี้เจ้าพระยานครราชสีมาหนีไปอยู่เมืองเขมรแล้ว เพราะกลัวอำนาจเจ้าอนุวงศ์เชื่อสนิทจึงมอบให้พระยาปลัดกับพระยาพรหมเป็นนายทัพนายกองคุมครอบครัวเมืองนครราชสีมาไปเมืองเวียงจันทน์ ส่วนทางกองทัพลาวซึ่งเจ้าอนุวงศ์สั่งให้เพี้ยรามพิชัยเป็นนายกองระหว่างเดินทางนั้น พระยาทั้งสองแกล้งหน่วงเหนี่ยวให้ทัพลาวคุมครอบครัวไปช้า ๆ เป็นต้นว่าแกล้งปล่อยวัวเทียมเกวียนที่ชนย้ายของให้หนีแล้วก็หยุดตามจับ พวกผู้หญิงก็แกล้งเมื่อยล้าอ่อนเพลียชะลอทัพให้ช้าเพื่อรอทัพเจ้าพระยานครราชสีมาที่ไปเกณฑ์หัวเมืองอื่น ๆ ให้ตามมาบรรจบเป็นทัพกระหนาบทัพลาว พระยาปลัดและพระยาพรหมก็รีบขึ้นไปหาเจ้าอนุวงศ์ที่ทัพหน้าเดินทางไปก่อนว่าการเดินทางของครอบครัวได้รับความอดอยากยิ่งนัก จึงใคร่ขอเบิกมิดพำ ขวาน เสียม ปืนผาหน้าไม้เพื่อเอาไปเป็นเครื่องมือหาเสบียงอาหารขุดเผือกมันและหน่อไม้ตามมีตามเกิด ระหว่างทางเลี้ยงครอบครัวเจ้าอนุวงศ์ได้ทราบดังนั้นก็เห็นด้วย อนุญาตให้ครัวเรือนครราชสีมาที่มีปืนผาหน้าไม้ จอบเสียมไว้สำหรับติดตัวได้

ครั้นพวกครัวไทยได้อาหารเท่าตามที่ขอมาแล้วนั้น เมื่อหยุดพักครอบครัว ณ ที่ใดก็ปรึกษากันว่า บัดนี้คิดอุบายไปขออาวุธจากพวกลาวมาได้บ้างแล้ว เรามาพากันจับพวกลาวมา

เสียบ้าง แล้วก็เก็บอาวุธที่ติดตัวมานั้นทำการเข่นฆ่าต่อไป เมื่อการจลาจลเกิดขึ้นเราก็จะมีโอกาสได้กลับไปบ้านเมืองเพื่อคิดสู้ทางอื่นอีกต่อไป เมื่อปรึกษานัดแนะเป็นที่ตกลงกันแล้ว พระณรงค์สงครามผู้ต้นคิดจึงสั่งกรมการผู้น้อยเที่ยวกระซิบบอกกันต่อ ๆ ไปว่าเย็นวันนี้เมื่อเราเดินทางไปถึงทุ่งสัมฤทธิ์ก็เห็นจะพอดีได้เวลาหยุดพัก เราจึงนำเกวียนเข้าวังล้อมเปิดช่องไว้ ประตุสามด้าน ด้านครอบครัวไทยให้อยู่ภายในวงเกวียนกันให้พวกลาวอยู่ภายนอกวงเกวียน แล้วส่งพวกผู้หญิงสาวไทยให้ไปล่อพวกลาวให้ออกนอกวงเกวียนให้หมด พวกเราจะได้ลงมือทำการได้ถนัด เพราะพวกทหารลาวคงจะหลงผู้หญิงในครอบครัวไทยมากอยู่ เราได้โอกาสก็จะให้สัญญาแล้วลงมือจัดการกันเถิด

เมื่อการเดินทางของครอบครัวไทยได้มาถึงทุ่งสัมฤทธิ์แล้ว พวกผู้หญิงก็แกล้งทำเป็นเมื่อยล้าจะเดินทางต่อไปไม่ไหว จึงขอหยุดพักครอบครัวแล้วจัดการพักเกวียนตามคำขอร้องของพระณรงค์สงครามสั่งไว้แล้วนั้น

ในเวลาพลบค่ำของวันนั้นพระณรงค์สงครามได้สั่งเสียจัดให้คุณหญิงโม อายุ 40 ปี ภรรยาพระยาปลัดซึ่งเป็นผู้ชำนาญในการขี่ช้างม้าให้เป็นแม่กองคุมพวกผู้หญิงทั้งหมด แต่งกายห่มผ้าตะแบงบาน (เฉียงป่า) เอาผ้าโพกศีรษะให้เหมือนกันหมด มีอาวุธไม้หลาว ตะบอง เสียมเป็นอาวุธหรือแล้วแต่จะหาได้ครบมือเตรียมการไว้เป็นกองหนุน ตลอดจนการออกอุบาย จัดหญิงไปปรนปรีอนายทัพนายกองลาวให้เป็นหน้าที่ของคุณหญิงโมทั้งสิ้นเมื่อได้สัญญาณในตอนดึกแล้วก็ให้ลงมือลงพร้อมกันข้างฝ่ายพระณรงค์สงครามเป็นนายกองคุมพวกชายแต่งกายผ้าโพกศีรษะมีอาวุธมีด พรำ ขวาน และปืนบ้างซึ่งไปหลอกมาได้จากพวกลาวเป็นกองหน้า กรมการผู้น้อยเป็นปีกซ้ายขวา ท่านพระยาปลัดเป็นผู้คุมกองเกวียนและเด็กเล็กขราฝ่ายพระยาพรหมยกบัตร์เมืองฯ คุมชายฉกรรจ์เป็นกองกลางเหมือนทัพหลวง

ส่วนเพี้ยรามพิชัยนายทัพลาว คุณหญิงโมได้จัดให้นางสาวเหลือธิดาสาวของหลวงเจริญกรมการเมืองนครราชสีมา ผู้เพียบพร้อมไปด้วยความดีงาม

ทัพลาวผู้นี้ลือออกตรวจตราความเรียบร้อยรอบๆ บริเวณค่ายพักในคืนวันนั้น ฝ่ายนายกองหมวดคุณหญิงโมก็จัดให้พวกสาวๆ นำสุราปลาปิ้งข้าวปลาอาหารไปเลี้ยงดูทำเป็นเอาอกเอาใจเสพสุรามินเมาเหมือนมดเมาน้ำผึ้ง

ครั้นตึกเข้ายามเสาร์ห้วงปลอดได้เพชรฤกษ์ดีตามดื่อกำลังราหูเข้าจับพระจันทร์ คุณหญิงโมก็สลัดความอ่อนแอของหญิงออกทันที โดยเป็นหัวหน้านำชาวครัวหญิงชาย ท่ามกลางความเงิบสงัดให้ร้องอึงคึงเป็นสัญญาณขึ้นรอบ ๆ ทิศ แล้วก็เข้าแย่งอาวุธเข้าสู้รบโดยไม่คิดชีวิต ฝ่ายนายทัพนายกองลาวไม่คาดฝันว่าจะมีเหตุร้ายกลับกลายไปเช่นนั้น มัวแต่เที่ยวสาวเพลินอยู่ก็ถูกพวกครัวเมืองนครราชสีมาฆ่าฟัน โดยไม่รู้สีกตัวล้มตายลงเป็นอันมาก สาวงามเหลือผู้เสียสละเลือดเนื้อถลาลุกขึ้นและเข้าแย่งดาบจากขุนพลเพี้ยรามพิชัยอย่างอาจหาญ ชะตากรรมของยอดหญิงผู้นี้ถูกกำหนดมาให้จบลงในช่วงระยะเวลาอันสั้น เพราะขณะที่สาวงามคว้าดาบจากขุนพลเพี้ยรามพิชัยเพื่อหมายสังหารบุคคลซึ่งตัวเองได้เสียสละเลือดเนื้อ

และร่างกายเพื่อหมายความว่าอันยิ่งใหญ่ของชาติความเป็นไทยชนพลเพียรสามพิชัยได้สะดุ้งตื่น เพราะเสียให้รื่องนั้น ได้แย่งดาบกลับคืนมาได้ นางสาวเหลื่อแห่งคันทนาการกอบกู้อิสรภาพเพื่อครอบครว้ไทยถลันวิ่งออกไปจากค่ายพักอย่างสุดแรงเกิด คว่าได้ดั้นพินซึ่งไฟยังลุกไหม้อยู่อย่างโชติช่วงโดยเพียรสามพิชัยวิ่งควงดาบตามมาข้างหลังอย่างกระชั้นชิดแต่นางสาวเหลื่อได้ไปถึงจุดมุ่งหมายหมู่เกวียนซึ่งบรรทุกดินคำจอตเรียงรายเป็นหมู่กันอยู่ก่อน ท่อนพินยังโชนไฟอยู่ ถูกเหยไปในเกวียนเล่มหนึ่ง วินาทีนั้นทุกสิ่งก็กลายเป็นจุลมหจุล ร่างของยอดวีรสตรีไทยที่ลี้มผู้นี้ย่อยยับแหลกลายไปในพริบตาพร้อมกับร่างของชนพลเพียรสามพิชัยซึ่งวิ่งไล่เข้ามาติด ๆ เกวียนบรรทุกดินคำซึ่งจอตไว้ติด ๆ กันหลายแหลกลุกไหม้เป็นไฟไปหมด

พวกนายกอง นายหมวดลาวตกใจจัดขบวนทัพไม่ติด ถูกพวกครว้ไทยฆ่าตายเป็นอันมาก ฝ่ายพระยาปลัดพระยานรงค์สงครามจึงสั่งให้พวกครว้เก็บศาสตราวุธเสบียงอาหาร และให้ไปตัดไม้ไผ่มาทำค่ายขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์เพื่อจะได้เป็นที่ต่อสู้กับพวกลาวอีกต่อไป การทำค่ายเพิ่งเสร็จไปค่ายเดียวก็ต้องออกมาสู้รบกับพวกลาวที่ติดตามมารบอีกจนพวกลาวแตกพ่ายไป พวกที่เหลื่อตายก็รับนำความไปแจ้งเล่าสาเหตุให้เจ้าอนุวงศ์ทราบทุกประการ

ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์เมื่อทราบเรื่องก็ทรงเดือดดาลเป็นอันมากอุทานว่า “แทนที่จะยกทัพไปตีบางกอกอันเป็นจุดหมายได้อย่างสมหวัง กลับมารบกับผู้หญิงเสียร้ผลและเสียเวลาโดยไม่เป็นเรื่องทหารเวียงจันทน์ที่ยกมาครั้งนี้ล้วนได้ฝึกปรือไว้อย่างดี เคยออกทัพจับศึกกับพม่ามาหลายครั้ง เหตุไฉนโดนทัพครว้เขลยเพียงกระผีกมือมีแต่ไม้ค้อนกับเสียมเป็นอาวุธดีไม่แตกไปหลงผู้หญิงมันอวดแต่ขาลายมอมกินข้าวสุกเสียข้าวสารชื่อ ๆ ว่าแล้วก็สั่งให้เจ้าสุทธิสาร (โป) ผู้บุตรคนโตเจ้ากำพรา 1 เจ้าปาน 1 คุมพล 3,600 คน กลับไปด้อมตีพวกครว้เขลย เมืองนครราชสีมาให้จับมัดมาทั้งหมด แล้วรีบด้อมไปเวียงจันทน์โดยด่วน

ฝ่ายพระยานครราชสีมาทราบข่าวศึกยึดเมืองนครราชสีมา และกวาดต้อนเอาครอบครัวไปเป็นอันมาก ก็รีบออกจากเมืองคูขันธ์เกณฑ์กำลังหัวเมืองรายทางมาทั้งกลางวันกลางคืน พอดีเจอกองทัพเจ้าสุทธิสาร (โป) ก็เข้าตลุมบอนด้วยอาวุธสั้นฆ่าฟันกันล้มตายลงทั้งสองฝ่าย ส่วนครว้เมืองนครราชสีมา กำลังใจดีอยู่แล้ว เมื่อมีกองหนุนมาช่วยกลับมีกำลังใจฮึกเหิมระดมเข้าตีข้าศึกซ้ำเติม ทั้งพระยาสุภมาตราที่อยู่ในเมืองนครราชสีมา ก็ขี่ม้าคุมพลชาวเมืองออกมาต่อรบเป็นศึกกระหนาบและได้ตัดศีรษะหัวหน้าฝ่ายกองลาวได้คนหนึ่งนำไปเสียบประจานไว้ที่หน้าค่ายไทย พวกเวียงจันทน์ที่เสียกำลังใจอยู่ก่อนและเห็นทัพมาช่วยพวกครว้หลายด้านก็แตกกระส่าระสาย เจ้าสุทธิสาร (โป) รวมกำลังเข้าตีหลายครั้งไม่สำเร็จก็หนีมารายงานเจ้าอนุวงศ์แม่ทัพใหญ่ผู้บิดา

เจ้าอนุวงศ์เมื่อทราบข่าวศึกก็ยิ่งเสียพระทัยเป็นทวี ร้อนพระทัยเป็นกังวลการศึกครั้งนี้มาก พอดีทัพเจ้าราชวงศ์ได้กวาดต้อนครว้เมืองปากเพรียวมาถึงก็เข้าแจ้งบิดาว่าได้ครว้ไทยมา 110 ครว้จีน 220 ลาวหมิ่นเศษยังได้ทราบมาว่ากองทัพกรุงเทพได้ยกขึ้นมามีกำลังมหาศาล และยกมาหลายด้านคือยกมาตั้งอยู่กรุงเก่าบ้าง ยกไปทางนครนายกบ้าง ทาง

ปราจีนบุรีบ้าง กบินทร์บุรีบ้าง ฯลฯ ดังนี้ เจ้าอนุวงศ์ทราบดังนั้นก็ให้กรังพระทัยเกรงศึกหวาดกลัว ครั้นจะขึ้นยึดเมืองนครราชสีมาเอาไว้เป็นที่มั่นคิดการศึกใหญ่ต่อไปก็ไม่เห็นช่องทางจะชนะ เพราะชาวเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏได้เป็นที่รู้แพร่ไปตามหัวเมืองรายทางที่เจ้าอนุวงศ์หลอกลวง เดินทัพผ่านมาแต่แรกหมดแล้ว จะถูกรุมตีเป็นศึกกระหนาบหน้าหลัง หหมดทางที่จะคิดการศึกลงไปตีกรุงเทพมหานครได้อีกต่อไป จึงสั่งให้รีบถอยทัพออกจากเมืองนครราชสีมากลับไปเวียงจันทน์เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2369 แต่ก่อนจะไปได้สั่งให้ทหารทำการเผ่ายังฉางบ้านเรือนหรือทำลายกำแพงเมืองป้อมปราการที่สร้างมาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตลอดจนหลักเมือง เมืองนครราชสีมากลายเป็นเมืองร้างไปชั่วขณะหนึ่ง เป็นอันจบศึกเจ้าอนุวงศ์เกี่ยวกับเมืองนครราชสีมาเพียงเท่านี้

ในการที่พวกครัวชาวนครราชสีมาต่อสู้ชนะศึกเวียงจันทน์คราวนี้เมื่อปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงศ์ราบคาบลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานความชอบสถาปนาคุณหญิงโมให้ดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นท้าวสุรนารีวีรสตรีของไทยด้วยผู้หนึ่ง พร้อมด้วยพระราชทานเครื่องยศทองคำให้เป็นเกียรติด้วย มีถาดทองคำใส่เขียนหมาก จอกหมากทองคำ 1 คู่ ดาบทองคำ 3 ใบ เต้าปูนทองคำ คนโทน้ำทองคำ และขันน้ำทองคำ ส่วนพระยาปลัดสามมีคุณหญิงโม ในรัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานฐานันดรศักดิ์เป็นเจ้าพระยามหิธรธิดา ที่ปรีksenนครราชสีมา

ในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์ก็ถอยทัพออกจากเมืองนครราชสีมาหลบหนีกลับเวียงจันทน์ รัชกาลที่ 3 โปรดฯ ให้ทัพกรุงเทพฯ ไปตีลาว โดยจัดเป็น 3 ทัพ คือ กรมพระราชวังบวรมหาดคีตพลเสน ตรงไปตีเวียงจันทน์ ทัพพระยาราชสุภาวดี (สิงห์) ไปตีจันทบุรี และทัพเจ้าพระยาอภัยภูธร ไปตีเวียงจันทน์โดยไปทางเมืองหล่ม (เพชรบูรณ์) ซึ่งทั้งสามทัพจะไปพบกันที่เวียงจันทน์ทั้งหมด เจ้าอนุวงศ์ และเจ้าราชวงศ์ (เงา) นั้น ต่อมาเกิดเกรงกลัวอำนาจไทย จึงพากันหลบหนีจากเวียงจันทน์ไปขอพึ่งญวนที่เมืองเว้ ทางญวนก็จัดการรับรองเป็นอันดีเพราะขณะที่ล้านช้าง เวียงจันทน์ส่งบรรณาการให้ไทยนั้นก็ส่งบรรณาการให้ญวนด้วย ในการปราบเวียงจันทน์ครั้งนี้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์) ไม่ได้ทำลายเมืองเวียงจันทน์ตามพระบรมราชโองการของ ร. 3 เมื่อยกทัพกลับกรุงเทพฯ จึงถูกพิโรธจนต้องกลับไปเวียงจันทน์อีก โดยส่งกองหน้าข้ามไปเวียงจันทน์ก่อนก็ได้พบกับเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ข้างหลวงญวนนำเจ้าอนุวงศ์เข้าเวียงจันทน์รอพระยาราชสุภาวดี (สิงห์) ให้พาเข้าเฝ้า ร. 3 ณ กรุงเทพฯ เพื่อขอรับผิด พระยาพิไชยสงครามเชื่อใจเจ้าอนุวงศ์จึงถูกเจ้าอนุวงศ์ลอบทำร้ายในตอนกลางคืน ทหารที่ไปด้วยตายเกือบทั้งหมด ภายหลังเจ้าอนุวงศ์ถูกจับมาที่กรุงเทพฯ และถูกประหารในที่สุด

กรมพระราชวังบวรมหาดคีตพลเสนได้กวาดต้อนชาวลาวให้มีหน้าที่เป็นไพร่ให้ทัพหลวง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงชุบเลี้ยงปาวไพร่ที่เป็นชาวลาวเป็นจำนวนมากไว้ในวังของพระองค์

เนื่องจากพระองค์ทรงโปรดการขับร้องแอ่วเพลงลาว และการเป่าแคนอย่างมาก พระองค์ทรงขับร้องแอ่วเพลงลาวเป็นประจำทุกวัน คนไทยได้หันมานิยมเป่าแคนกันมากขึ้น ละทิ้งการเล่นของไทยและดนตรีไทย จนทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเกรงว่าดนตรีของลาวจะมีอิทธิพลเหนือดนตรีไทย เพราะลาวเป็นข้าของไทย

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออกประกาศห้ามมิให้มีการเล่นแอ่วลาวเป่าแคน โดยประกาศเมื่อวันศุกร์ เดือน 12 แรม 14 ค่ำ พ.ศ. 2401

การประกาศห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระโองการดำรัส เรื่อง ประกาศห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว ดังนี้

ณ วันศุกร์ เดือน 12 แรม 14 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก มีพระบรมราชโองการดำรัสแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแลทวยราษฎร์ชาวสยามทุกหมู่ทุกเหล่า ในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบกระแสพระราชดำริว่า เมืองไทยเป็นที่ประชุมชาวต่างประเทศต่างภาษาใกล้เคียงกันมานานแล้ว การเล่นฟ้อนรำขับร้องขอภาษาย่างต่าง ๆ เคยมีมาปะปนเป็นที่ดูเล่นฟังเล่นต่าง ๆ สำราญ เป็นเกียรติยศบ้านเมืองก็ดีอยู่ แต่ถ้ายกของเหล่านั้นคงอยู่ตามเทศตามภาษาของคนนั้น ๆ ก็สมควร หรือไทยจะเลียนเอาเล่นได้บ้างก็เป็นดีอยู่ว่า ไทยเลียนใครเลียนได้เหมือนหนึ่งพระเทศน์มหาชาติว่าอย่างลาวก็ได้ ว่าอย่างมอญก็ได้ ว่าอย่างพม่าก็ได้ ว่าอย่างเขมรก็ได้ก็เป็นดี แต่จะเอามาเป็นพื้นไม่ควร ต้องเอาอย่างไทยเป็นพื้น อย่างอื่น ๆ ว่าเล่นได้แต่แหล่งหนึ่งสองแหล่ง

ก็การบัดนี้เห็นแปลกไปนัก ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับเมืองตัว คือ ปี่พาทย์มโหรีเสภาเครื่องท่อน ประโคม สักวา เพลงไก่อ่าเกี่ยวข้าว และเครื่องเสียหมด พวกกันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุกแห่งทุกตำบลทั้งผู้ชายผู้หญิง จนท่านที่มีปี่พาทย์มโหรีไม่มีผู้ใดหาต้องบอกขายเครื่องปี่พาทย์เครื่องมโหรี ในที่มึงงานการโกนจุกบวชนาคก็หาลาวแคนเล่นเสียหมดทุกแห่ง ราคาหางานหนึ่งแรงถึงสิบตำลึง สิบสองตำลึง การที่เป็นอย่างนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่สู้งามไม่สู้ควร ที่การเล่นอย่างลาวจะมาเป็นพื้นเมืองไทย ลาวแคนเป็นข้าของไทย ไทยไม่เคยเป็นข้าลาว จะเอาอย่างลาวมาเป็นพื้นเมืองไทยไม่สมควร ตั้งแต่พวกกันเล่นลาวแคนมาอย่างเดียวก็น่าสอพิมาแล้ว จนตกเป็นพื้นเมือง แลสังเกตดูการเล่นลาวแคนซุกซุมที่ไหน ฝนก็ตกน้อยรวงไรไป ถึงปีนี้ข้าวในนาอดตัวก็เพราะน้ำป่ามาช่วย เมืองที่เล่นลาวแคนมาก เมื่อฤดูฝน ๆ ก็น้อยทำนาก็เสียไม่ออกงาม ทำขึ้นได้บ้างเมื่อปลายฝน น้ำป่ากระโชกมาก็เสียหมด เพราะฉะนั้นทรงพระราชวิตกอยู่ โปรดให้ขออ้อนวอนแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวง ที่คิดถึงพระเดชพระคุณจริง ๆ ให้งดการเล่นลาวแคนเสีย อย่าหามาดูแลฟัง และอย่าให้เล่นเองเลย ลองดูสักปีหนึ่งสองปี การเล่นต่าง ๆ อย่างเก่าของไทยคือ สะครฟ้อนรำปี่พาทย์มโหรีเสภาเครื่องท่อน ประโคม สักวา เพลงไก่อ่าเกี่ยวข้าวและอะไร ๆ ที่เคยเล่นมาแต่ก่อนเอา

มาเล่นมากขึ้นบ้างอย่าให้สูญ เล่นลาวแคนขอให้ดเสียเล็กเสียสักปีหนึ่งสองปี ลองดูฟ้าฝนจะงามไม่งามอย่างไรต่อไปข้างหน้า

ประกาศอันนี้ถ้ามีฟังยังขึ้นเล่นลาวแคนอยู่จะให้เรียกภาษีให้แรง ใครเล่นที่ไหนจะให้เรียกแต่เจ้าของที่แลผู้เล่น ถ้าลักเล่นจะต้องจับปรับให้เสียภาษีสองต่อสามต่อ ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน 12 แรม 14 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประกาศห้ามมิให้มีการเล่นแฉวลาวเป่าแคนแล้ว ชาวลาวบางไส้ไก่ก็เลิกการทำแคนเพราะไม่มีผู้เล่นแคน ชาวลาวบางไส้ไก่จึงหันมาทำขลุ่ยแทนจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีเจ้านายในสายสกุลสนิทพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระองค์เจ้าสนิทพงษ์พัฒน์เดช พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิทกรมวัง ที่ประทับอยู่ริมคลองบางหลวง ซึ่งอยู่ใกล้กับคลองบางไส้ไก่ พระองค์เจ้าสนิทพงษ์พัฒน์เดชทรงโปรดดนตรีไทยมาก ได้ทรงประทานคำแนะนำการทำขลุ่ยให้กับชาวลาวบางไส้ไก่เพิ่มเติมอีกด้วย

วิเคราะห์ประวัติความเป็นมาวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่

จากการสัมภาษณ์ไม่พบข้อมูลที่แน่ชัดว่าชุมชนบางไส้ไก่เริ่มต้นทำขลุ่ยเมื่อไหร่ แต่จากการสอบถามช่างทำขลุ่ยหลายราย ได้แก่ นายจิรินทร์ กลิ่นบุปผา นายอุทิศ อัมบุปผา นายประสงค์ สอนวิทย์ (สัมภาษณ์ เมื่อ ธันวาคม 2545) กล่าวว่า “ทำขลุ่ยมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ” จากจุดนี้เองผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ครั้งแรกชุมชนบางไส้ไก่น่าจะยังไม่ได้ทำขลุ่ยเสียทีเดียว อาศัยความรู้ในการทำแคนที่ติดตัวมาตั้งแต่อยู่ประเทศลาว โดยอาศัยช่วงเวลาว่างจากการทำงาน คือว่างจากการเป็นกรรมกรขุดคลอง ตอกเสาเข็ม หรือต่อหม้อ หรือกรรมกรก่อสร้าง เป็นต้น

เมื่อว่างเว้นจากการงานก็มีการนำหลักการทำแคนที่ติดตัวมาตั้งแต่ตอนแรก หลังจากนั้นได้เริ่มผลิตและเริ่มขายจนเกิดความแพร่หลายขึ้น และเป็นที่ยอมรับของชาวไทยในสมัยนั้น ดังประกาศของ รัชกาลที่ 4 ที่ว่า “ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับเมืองตัว คือ ปี่พาทย์มโหรีเสภาเครื่องท่อน พรบไก่ สักวาเพลงไก่ป่าเกี่ยวข้าว และเครื่องเสียหมด พากันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุกแห่งทุกตำบลทั้งผู้ชายผู้หญิง จนท่านที่มีปี่พาทย์มโหรีไม่มีผู้ใดหาต้องบอกขายเครื่องปี่พาทย์เครื่องมโหรี ในที่มีงานการโกนจุกบวชนาคก็หาลาวแคนเล่นเสียหมดทุกแห่ง ราคาหางานหนึ่งแรงถึงสิบตำลึง สิบสองตำลึง”

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นพออนุมานได้ว่าในครั้งที่ชาวลาวแห่งบางไส้ไก่แห่งนี้ เมื่ออพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ถึง รัชกาลที่ 3 ได้ทำแคนขายเพียงอย่างเดียวและแพร่กระจายการเล่นแคนแฉวลาวไปทั่วทั้งพระนคร หลังจากรัชกาลที่ 4 ประกาศห้ามการเล่นแฉวเป่าแคน

เป็นต้นมา ชาวบางไส้ไก่แห่งนี้จึงเลิกผลิต และเลิกเล่นแอ่วลาวเป่าแคน แล้วหันมาผลิตขลุ่ยแทน โดยอาศัยคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. ชุมชนแห่งนี้มีความชำนาญในการทำแคน เมื่อเปลี่ยนการทำแคนมาเป็นการทำขลุ่ยซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าเช่นเดียวกัน
2. อุปกรณ์การทำไม่มีความแตกต่างกัน ในการทำแคนอาศัยวัตถุดิบคือ ไม้ไผ่ ไม้ซาง ไม้รวก ไกล่เคียงกัน ซึ่งมีลักษณะที่บ่งบ่งตามธรรมชาติ และมีอุปกรณ์การทำที่เหมือนกัน ดังนั้นย่อมสามารถเชื่อมโยงการผลิตแคนเป็นขลุ่ยได้เป็นอย่างดี
3. มีพรสวรรค์ทางด้านดนตรี ชาวลาวชุมชนบางไส้ไก่มีพรสวรรค์ในด้านดนตรี จึงทำให้มีใจรักในงานดนตรี ซึ่งรวมไปถึงการผลิตเครื่องดนตรี
4. มีผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ได้ เมื่อรัชกาลที่ 4 ทรงประกาศห้ามเล่นแอ่วลาว จึงมีผลทำให้การทำแคนขายในระยะแรกนั้นมีผลกระทบ โดยไม่สามารถขายแคนได้ ดังนั้นจึงปรับเปลี่ยนเพื่อการค้าดำรงชีวิตใหม่ โดยเปลี่ยนจากการทำแคนขาย มาเป็นการทำขลุ่ยขาย

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมขลุ่ย

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมขลุ่ย

ทฤษฎีศาสตราจารย์ประเวศ วะสี สังคมที่มีความเข้มแข็ง ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 8 ประการ คือ

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. มีความเป็นบูรณาการ
5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย

ชุมชนบางไส้ไก่ในอดีตเป็นชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากนครเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว 2 ครั้ง คือสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ทรงครองราชย์ ซึ่งเป็นการปราบกบฏ มาพิจารณาแล้วพบว่า การที่ได้กวาดต้อนมาเช่นนั้น การรวมตัวของชุมชนชาวลาวจะต้องมีความเหนียวแน่นกันเป็นอย่างยิ่ง อาจเป็นเพราะการเป็นชนกลุ่มน้อยจะต้องรวมกลุ่มกันให้ได้มากที่สุด มาในสมัยปัจจุบันยังพบว่าชุมชนแห่งนี้ยังเกาะกลุ่มรวมตัวกันอยู่ มีการเลือกประธาน และกรรมการชุมชนขึ้น เพื่อการส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเอง รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และส่งเสริมความหลากหลายและการกระจายอำนาจ ดังต่อไปนี้

1.1 การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ชาวชุมชนแห่งนี้ในสมัยเริ่มแรก ได้วิชา การทำแคนติดตัวมาด้วย จึงคิดทำแคนขายและเป็นที่นิยมแพร่หลายในเวลาต่อมา แต่เมื่อมีประกาศห้ามเล่นแ่วลาวเป่า สมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้ ชาวชุมชนแห่งนี้ต้องปรับเปลี่ยนจากการทำแคน เล่นแคน หันมาทำขลุ่ยแทน และได้พัฒนาทั้งด้านรูปลักษณ์ของขลุ่ยที่มีลวดลายที่สวยงาม มีการประดับด้วยงาช้าง มุก และทองคำเป็นต้น เสียงขลุ่ยมีเสียงที่ใส เสียงสมบูรณ์ที่สุด และบันไดเสียงทั้งทางไทย และทางสากลที่ถูกต้อง เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าช่างทำขลุ่ยบางไส้ไก่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมขลุ่ยอย่างดี

1.2 ส่งเสริมวัฒนธรรม การใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำขลุ่ยจะมีการช่วยเหลือในการทำอุปกรณ์ เช่น มีขนาดเล็ก ได้นำเอาตะไบเหล็กที่เสื่อมคุณภาพมาเจียรให้ได้ขนาดการใช้งานตามลักษณะเนื้องาน ซึ่งมีขนาดเล็กมาก เล็ก กลาง และใหญ่ นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวก อาทิแท่นเจาะปากนกแก้ว แท่นเจาะรู เครื่องกลึงต่าง ๆ สิ่ง

เหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมที่ยั่งยืน มีความสะดวกสบายในการทำมากยิ่งขึ้น การส่งเสริมความความเป็นตัวของตัวเองเห็นได้ชัดจากความรักในชุมชนของตนเอง จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยมีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ช่างทำขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่นี้มิได้แสดงออกในทางการเลือกตั้งเท่านั้น การช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ เช่น การบริจาคทรัพย์สินเพื่อการสาธารณประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจ” ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นจะทำให้มีการส่งเสริมซึ่งกันและกัน

ฉะนั้นช่างทำขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่ บางครั้งอาจมีการแตกแยกกันบ้างในเรื่องแนวคิดและวิถีการดำเนินชีวิต แต่ในส่วนลึกก็ยังคงให้เกียรติซึ่งกันและกัน อาจเนื่องมาจากความเป็นเชื้อชาติ มีความผูกพันในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสนาพุทธ ที่สอนให้เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม จึงเป็นเหตุผลของการเชื่อมโยงจิตใจของชาวชุมชนให้เกิดความหลากหลาย นำไปสู่การกระจายอำนาจและมีการพัฒนาการทางด้านสิทธิ หน้าที่อันเป็นปัจจัยสำคัญของประชาธิปไตย

2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบางไส้ไก่ที่ยึดอาชีพทำขลุ่ยขายมีการแยกการผลิต และแสวงหารายได้ปรากฏชัดเจนจากการแบ่งสรรคั้ปันส่วนในการผลิตขลุ่ยในระดับคุณภาพต่าง ๆ ในตลาดระดับล่าง ทุกบ้านจะทำขลุ่ยพลาสติก PVC ราคาตั้งแต่ 15 – 50 บาท ซึ่งเป็นการผลิตขลุ่ยราคาตลาดที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนฝึกหัด หรือผู้ที่ต้องการไปเป็นของที่ระลึก ขลุ่ยชนิดนี้มีราคาต้นทุนต่ำ ทำได้ง่าย วัสดุหาได้ง่ายในปัจจุบัน ส่วนตลาดระดับบนได้แก่นักดนตรีมืออาชีพที่ต้องการคุณภาพของเสียงที่ดีเพื่อการนำเสนอผลงานทางดนตรีที่ปราณีต

ชุมชนบางไส้ไก่ในแต่ละบ้านที่ผลิตขลุ่ยขาย ขณะที่ผู้วิจัย (2545) ได้เข้าไปทำการวิจัย มีข้อมูลบางประการที่ได้รับฟังและพอดังข้อสังเกต คือ มีการสั่งทำขลุ่ยจากหน่วยงานสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 120,000 เล้า เพื่อนำไปแจกให้กับโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร โดย นายมงคล โคมปิ่น เป็นผู้ได้รับประมูล ปรากฏว่านายมงคล ได้แบ่งให้กับบ้านอื่นผลิตด้วยตามกำลัง ตามศักยภาพของบ้านนั้น ๆ นับว่าเป็นการกระจายรายได้ที่เห็นได้ชัดเจนประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง คือ การผลิตขลุ่ยโดยแบ่งแยกการใช้วัสดุชนิดต่าง ๆ ที่เป็นพลาสติก ราคา 15 – 50 บาท ไม้รวก 40 – 500 บาท และไม้เนื้อแข็งหรือเนื้ออ่อน ราคา 500 – 1,500 และราคาพิเศษ 4,000 บาทขึ้นไป ได้แก่ ไม้พยุงจิวดำ ไม้มะขามป้อมไฟฟ้า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของขลุ่ยว่าเป็นขลุ่ยชนิดใดด้วย กรณีบ้านใดมีฝีมือในการทำในเกณฑ์ที่ดีปราณีตก็ทำให้ขลุ่ยที่มีราคาสูง

จากการสัมภาษณ์ในทุกบ้านที่ทำขลุ่ย ในทุกบ้านมีรายได้ที่สูงพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ เช่น กรณีนายอุทิศ อิมบุปผา (สัมภาษณ์เมื่อ 28 ธันวาคม 2545) กล่าวว่า “รายได้

ได้สูงกว่าเงินเดือนผู้อำนวยการเขตธนบุรี” ซึ่งผู้อำนวยการเขตมีเงินเดือนประมาณ 40,000 บาท

ดังนั้นกล่าวได้ว่าความเข้มแข็งที่เกิดจากการกระจายรายได้จากการทำขลุ่ยของชุมชนบางไส้ไก่นี้ พบว่ากระจายในทุก ๆ บ้าน จึงทำให้ในทุก ๆ บ้านที่ทำขลุ่ยมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจที่สูง เลี้ยงตนเองและครอบครัวให้เกิดความสุขได้เป็นอย่างดี

3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

เห็นได้ชัดว่าชุมชนบางไส้ไก่มีการขายขลุ่ยอย่างเป็นลำเป็นสัน ช่างทำขลุ่ยทุกคน เล็งเห็นคุณค่า คุณประโยชน์ที่ได้จากการทำขลุ่ย ความมีศักดิ์ศรีได้เกิดขึ้นเนื่องจากการยอมรับให้หมูนักปฏิบัติขลุ่ยระดับความสามารถสูงที่จะมาสั่งทำขลุ่ย นอกจากนี้ยังมีการเชิญให้ช่างทำขลุ่ยไปร่วมงานแสดงนิทรรศการของสถาบันต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ สำนักงานเขตธนบุรี หรือในสถานที่อื่น ๆ ที่เชิญมาอย่างบ่อยครั้ง ในรายชื่อของ นายจิรินทร์ กลิ่นบุปผา นี้ ขณะที่ผู้วิจัยเข้าสัมภาษณ์ จะพบว่า มีนักศึกษา รายการโทรทัศน์ ช่อง 3 5 7 9 11 และ ITV มาถ่ายทำเทปบันทึกเพื่อออกอากาศอีกด้วย นับเป็นความภาคภูมิใจของ นายจิรินทร์ กลิ่นบุปผา นำความมีเกียรติ ศักดิ์ศรี และความสุขมาให้อย่างแท้จริง

ชุมชนบางไส้ไก่แห่งนี้มีการเพิ่มคุณค่าส่งเสริมศักดิ์ศรีได้ด้านการเตรียมวัตถุดิบเป็นอย่างดี การทิ้งไม้รวกค้างปีนานเกิน 1 ปีขึ้นไป แสดงให้เห็นถึงการรอคอย การรอเวลาที่จะนำเอาไม้รวกมาทำขลุ่ย เนื่องจากว่าขลุ่ยที่มีคุณภาพสูงจะต้องมีไม้รวกที่ดีที่สุด ไม้รวกนั้นจะต้องมีความแห้งสนิท มีความอ่อนแก่ของไม้ขนาดพอเหมาะ โดยช่างผู้ชำนาญถือว่า ถ้าไม้อ่อนเกินไปเสียงของขลุ่ยจะมีเสียงด้อยกว่า อีกทั้งความเพี้ยนที่เกิดจากการหดตัวของไม้ ถ้าหากไม้แก่เกินไปก็มีข้อเสียคือ จะทำให้ไม้รวกเปาะและแตกหักได้ง่าย

นอกจากไม้รวกแล้วยังมีไม้เนื้อแข็งที่มีคุณค่าสูง และราคาสูง เช่น การทำขลุ่ยจากไม้พยุงจิวดำ ไม้มะขามป้อมฟ้า เป็นต้น สำหรับไม้มะขามป้อมฟ้ามีลักษณะพิเศษนั้นก็ คือ เป็นต้นมะขามที่มีอายุมากกว่า 50 - 100 ปีขึ้นไป ตายยืนต้นโดยด้านในของต้นมะขามกลวงด้านใน ส่วนไม้พยุงจิวดำหาได้ยาก เป็นไม้มงคลที่สำคัญอย่างยิ่งอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่ามีการประดับตกแต่งสำหรับขลุ่ยไม้ในลักษณะต่าง ๆ ตามจินตนาการ เพื่อลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายหิน ลายดอก ลายตลก ลายกระจับ เป็นต้น

ดังนั้นชุมชนบางไส้ไก่มีความชัดเจนในเรื่องของศักดิ์ศรี โดยมีวัฒนธรรมขลุ่ยคือภูมิปัญญาของชุมชน เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมขลุ่ยซึ่งเป็นบ่อเกิดความมีศักดิ์ศรี นำไปสู่ความสามารถในลดความขัดแย้งในสังคมลงได้เป็นอย่างดี

4. มีความเป็นบูรณาการ

นอกจากจะทำขลุ่ยเพื่อเลี้ยงชีพเพียงอย่างเดียว ช่างทำขลุ่ยยังได้ช่วยเหลือสังคม โดยการออกไปทำหน้าที่วิทยากรให้กับสถาบัน ไปให้ความรู้กับนักเรียน นักศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา บางครั้งยังเอื้อเพื่อข้อมูลเป็นอย่างดีให้กับบุคคลที่สนใจทางด้านขลุ่ย ถือได้ว่าเป็นการคบค้าสมาคมระหว่างบุคคลแปลกหน้า โดยเฉพาะ นายจรินทร์ กลิ่นบุปผา นายประสงค์ สอนวิทย์ และนายอุทิศ อัมบุปผา จะให้ข้อมูลกับนักศึกษาที่สนใจ และนักเป่าขลุ่ยที่สนใจบ่อยครั้งที่สุด นอกจากนี้มีความเป็นบูรณาการในมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 ระบบความเชื่อ

การนับถือศาสนาพุทธ ย่อมเล็งเห็นถึงการรู้จักบาปบุญคุณโทษของชาวชุมชนแห่งนี้ ชุมชนแห่งนี้มีวัดบางไผ่ไถ่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการทำบุญร่วมกันอยู่บ้างบางครั้ง นับว่าความเชื่อที่เกิดขึ้นจากการนับถือศาสนามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของช่างทำขลุ่ยเช่นกัน

4.2 ระบบคุณค่าและการปฏิบัติร่วมกัน

ด้านการปฏิบัติเศรษฐกิจร่วมกัน เห็นได้จากการแบ่งสรรปันส่วนการผลิตขลุ่ย บ้านไหนมีศักยภาพในการผลิตขลุ่ยสูงก็ทำขลุ่ยพวกไม้พญาจิวดำ ไม้มะขามโปรงฟ้า บ้านไหนศักยภาพพอประมาณก็ทำขลุ่ยที่มีราคาไม่สูงมากนัก ในอดีตที่ผ่านมามีการใช้เครื่องมือที่ไม่ทันสมัย แต่ปัจจุบันชาวชุมชนบางไผ่ไถ่เลือกวิธีการทำขลุ่ยโดยวิธีทันสมัยยิ่งขึ้น อาทิ อดีตใช้ส่วแบบมือหมุน ใช้เหล็กเผาไฟมาเจาะรูก็เปลี่ยนไปใช้ส่วไฟฟ้าเจาะรูขลุ่ยแทน ทำให้เจาะได้เร็วขึ้น และปริมาณมากกว่าในอดีต เนื่องจากมีความละเอียดขึ้น เมื่อบ้านหนึ่งทำบ้านอื่น ๆ จะทำตามโดยจะเผยแพร่ซึ่งกันและกันจนครบในทุกบ้านที่ทำขลุ่ย ความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้น คือ การเลือกใช้วัตถุดิบที่เปลี่ยนจากใช้ไม้ไผ่รวกมาใช้ไม้เนื้อแข็งแทน โดยการอาศัยเครื่องมือที่ทันสมัยจากต่างประเทศ คือ แท่นกลึงเหล็ก สามารถกลึงไม้เนื้อแข็งคว้านภายในให้เป็นรูปขลุ่ยชนิดต่าง ๆ โดยสามารถทำขลุ่ยได้ทุกชนิด ทุกบันไดเสียง (Key) นับว่าเป็นการพัฒนาการผลิตขลุ่ยที่ก้าวหน้ามากที่สุดด้วย

มีการแสวงหารายได้โดยการผลิตขลุ่ย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิตด้านฝีมือปราชญ์ ด้านการตลาด เช่น การได้รับสั่งทำจำนวนมากจาก ภาครัฐ และภาคเอกชน เช่น โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ศึกษาภัณฑ์ ร้านค้าต่าง ๆ ช่วยให้ขายได้กำไรสูง เป็นต้น

ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำแบบแยกส่วนเกิดขึ้นบ้างบางครั้งในชุมชนแห่งนี้ แต่มองในทางลึกแล้ว มีการร่วมกันโดยภาครัฐ กล่าวคือสำนักงานเขตธนบุรี โดยเป็นราชการที่มีความพยายามจะรวมกลุ่มเพื่อทำให้ชุมชนบางไผ่ไถ่ ยกกระดับขึ้นเป็นชุมชนภูมิปัญญาไทยในด้านวัฒนธรรมขลุ่ย

5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน

ในแต่ละบ้านจะมีลูกหลาน ภรรยา น้องสาว และน้องชาย มาช่วยเหลือในการทำ การถ่ายทอดการผลิตสู่เป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อความยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน มีการสืบทอดทางความคิดในด้านต่าง ๆ ตลอดเวลา การได้ซึมซับวัฒนธรรมจากอดีตถึงปัจจุบันก็ไม่อาจทรงอยู่ได้เพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นเครื่องกำหนด อีกทั้งปัจจัยด้านวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันไม่อาจแยกกว่าเป็นชาวลาวได้ รากฐานอันมั่นคงของชุมชนจึงหยั่งรากลึกซึ้งอย่างยิ่ง มีความสอดคล้องกันทั้งกายและใจของตนเอง

เพราะความเป็นบูรณาการและความที่มีรากลึกยาวนาน วัฒนธรรมจึงมีลักษณะผสมหรือมีความบรรสานสอดคล้องระหว่างมนุษย์ทั้งกายและใจ กับสังคม และกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามธรรมชาติ ธรรมชาติหมายถึงความหลากหลายและทั้งหมด (Holism) ความหลากหลายและความเป็นทั้งหมดก่อให้เกิดความสมดุลเมื่อสมดุลก็ยั่งยืน

สังคมของช่างทำขลุ่ย เป็นสังคมที่แยกส่วนกัน ต่างคนต่างผลิตขลุ่ยมาตั้งแต่ในสมัยปู่ ย่า ตา ยาย ดังนั้นความยั่งยืนที่พบเห็น คือ แต่ละบ้านใช้ทักษะฝีมือการผลิตที่แตกต่างกันจนบางครั้งมองว่าไม่เกิดการบรรสานสอดคล้อง และไม่ยั่งยืน ในทางกลับกันความบรรสานสอดคล้องที่เกิดจากความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต ประกอบกับการแสวงหารายได้ที่พอเพียงจะเป็นเหตุผลสำคัญของความยั่งยืนของวัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่แห่งนี้

6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

สภาพปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสังคมไทย หรือสังคมโลกที่อุดมไปด้วยพัฒนาการด้านข้อมูลข่าวสาร โลกของยุคดิจิทัลความรวดเร็วทันสมัยต่าง ๆ ที่จะมาแทนที่วัฒนธรรมเดิม ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมสมัยใหม่ดังกล่าวที่เข้ามาแทนที่นั้นได้ทดสอบจิตใจของมนุษย์ให้หลงระเหิดไปกับสิ่งมอมเมา อาทิ การมีสถานบันเทิง ผับ สวนอาหาร อาบอบนวด ศูนย์การค้าใหญ่ ๆ จากเดิมเคยอาศัยวัดเป็นที่พักผ่อนทางจิตใจซึ่งเป็นอุปนิสัยของวัดทำให้คนเข้าวัดเพื่อการอบรมจิตใจ เพื่อให้เกิดปัญญาแสงสว่างแห่งจิตใจตามแนวทางของพุทธศาสนา ความเจริญดังกล่าวได้ลดบทบาทของวัดลงไปอย่างมาก วันพระแทนที่ทุกคนพากันไปวัดเพื่อทำบุญ ทำทานเพื่อลดความตระหนี่ลงไปก็น้อยลง คนทุกวันนี้มีความเห็นแก่ตัวสูงขึ้น ในชุมชนบางไส้ไก่ ช่างทำขลุ่ยทุกคนดูผิวเผินอาจจะไม่พอใจกันบ้าง แต่ในความเป็นจริงแล้ว ช่างทำขลุ่ยทุกคนก็ยังพบปะหาสู่กันเหมือนเดิม เพียงเพราะว่าการที่ไม่ใส่ใจในเรื่องความเมตตา เนื่องด้วยการขาดการอบรมขัดเกลาสภาพของการให้ โดยอาศัยวัดวาอารามเป็นเครื่องมือ ในทางกลับกันช่างทำขลุ่ยทุกคนต่างยึดมั่นการผลิตขลุ่ยให้เกิดเครื่องมือที่จะให้ทำดนตรีให้ไพเราะ ให้โลกไพเราะและสวยงาม จรรโลงซึ่งจิตใจ พัฒนาจิตใจและจิต

วิญญาณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้บ่งชี้ได้ว่าจิตวิญญาณของช่างทำขลุ่ยยอมปรากฏขึ้นแก่ตนเอง ดังจะเห็นได้จากการสืบทอดวัฒนธรรมขลุ่ยมาจากบรรพบุรุษ

ในการทำขลุ่ยทุก ๆ เลานั้น ช่างผู้ทำจะกระทำด้วยความตั้งใจ ด้วยจิตวิญญาณอันลึกซึ้งจากความรัก จากพลังแห่งใจเป็นอย่างยิ่ง ยิ่งได้ทำขลุ่ยดีด้วยแล้ว จะต้องมีความพิถีพิถัน ดังเช่น นายอุทิศ อิมบุปผา (2545) กล่าวอย่างชัดเจนว่า “กระทำการขลุ่ยนี้ด้วยจิตวิญญาณจริง ๆ”

วัฒนธรรมขลุ่ยแห่งนี้จึงคำนึงถึงเรื่องจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งสุนทรียกรรม ให้ความสุขทางจิตใจ ดำรงคุณค่าวัฒนธรรม คงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ต่อไป

7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

สังคมที่จะเกิดความเข้มแข็งนั้น จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในชุมชนต้องมีปัจจัยครบทุกมิติ การมีคุณธรรม ศีลธรรมช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งมีความสมดุล องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม จริยธรรม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน สอดคล้องกันเป็นลักษณะการบูรณาการ ทำให้สนับสนุนความยั่งยืนของชุมชน สิ่งทำให้เกิดความยั่งยืนของสังคม คือ วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นธรรม เป็นปัจจัยชี้วัดความเจริญทั้งยังส่งเสริมความเข้มแข็งยั่งยืนอีกด้วย องค์การของชุมชน การมีองค์กรชุมชนทำให้ชุมชนหรือสังคมเข้มแข็ง มีลักษณะสังคมเมืองไทยที่สูญเสียรากฐานทางวัฒนธรรมของตนไป ก็เพราะการหลงในอำนาจ กิเลสตัณหา ราคะ ที่เกิดจากเทคโนโลยี ระบบการอุตสาหกรรมใหม่ การรับเอาวัฒนธรรมของต่างชาติ เช่น ยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น ทำให้สังคมไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงและสูญเสียวัฒนธรรมในที่สุด เมื่อสูญเสียวัฒนธรรมแล้วความเป็นชาติย่อมสูญเสียไปอีกด้วย

ชุมชนบางไผ่ไก่อ มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมชนบท มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ระบบการผลิต คือ ระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมกัน อันประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
3. ระบบความเชื่อ ประกอบด้วยศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม

1. ระบบการผลิต คือ ระบบการทำมาหากิน

ชุมชนบางไผ่ไก่อตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้ทำการผลิตเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า คือ แคน และขลุ่ย การได้สั่งสมการผลิตมานานทำให้เกิดการสืบทอดทักษะการผลิต ทำให้การผลิตมีคุณภาพที่ดีที่สุดของประเทศ อันเนื่องมาจากการยอมรับในความสามารถการผลิตของนักดนตรี การสืบทอดการผลิตยังทำกันแบบรุ่นต่อรุ่น ทำให้เกิดความยั่งยืนของวัฒนธรรมชุมชนบางไผ่ไก่อด้านการผลิตนี้

2. ระบบการอยู่ร่วมกัน อันประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

โดยส่วนใหญ่ชุมชนบางไส้ไก่ดำรงวิถีวัฒนธรรมในระดับครอบครัวมีการอาศัยอยู่บ้านเดียวกัน ผลิตขลุ่ยร่วมกัน ระหว่างพี่น้อง เครือญาติ ส่วนระบบชุมชนนั้น ชุมชนแห่งนี้มีความยึดมั่นถือมั่นอยู่บ้างก็เป็นไปตามประสามนุษย์ปฤชนที่ยังมีกิเลส ยังคงพบว่าพบปะการพูดคุยระหว่างครอบครัวข้างทำขลุ่ย มีการพึ่งพาอาศัยกันตามลักษณะของวัฒนธรรมไทย

3. ระบบความเชื่อ ประกอบด้วยศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม

ช่างทำขลุ่ยของชุมชนบางไส้ไก่นับถือศาสนาพุทธ มีการทำบุญ เช่น การตักบาตร ให้ทาน การเข้าวัดฟังเทศน์ การร่วมทำบุญตามประเพณีสำคัญ ๆ ที่วัดบางไส้ไก่ มีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ในด้านการทำขลุ่ยก็เช่นเดียวกัน มีการเคารพครูขลุ่ยอันได้แก่ องค์พิณเนศวร เป็นต้น ซึ่งเป็นจุดยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนแห่งนี้

8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

การรักษาไว้ซึ่งความดีงามของชุมชนบางไส้ไก่แห่งนี้ คือ การนับถือให้สภาพแห่งความเป็นจริงตามหลักพระพุทธศาสนา ความขัดแย้งซึ่งกันและกันในเบื้องต้นสามารถแก้ไขให้ดีขึ้นได้โดยการเล็งเห็นสาเหตุ จึงนำไปสู่วิธีแก้ไขปัญหามันที่สุด อำนาจอธิปไตยที่เกิดขึ้นคือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การมีสิทธิเสรีภาพของตนที่อยู่ในลักษณะไม่เกินขอบเขต และไม่จำกัดขอบเขต มีความพอดี รายได้ที่เกิดขึ้นของช่างทำขลุ่ยก็ขึ้นอยู่กับกำลังการผลิต ซึ่งแต่ละบ้านก็มีกำลังการผลิตที่สูงต่ำไม่เท่ากัน รายได้ที่ได้รับจึงแตกต่างกัน การส่งเสริมศักดิ์ศรีก็เกิดจากการสังมคุณค่าของผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เหมาะสมราคา การพูดจาเป็นกันเอง มีอัธยาศัยต่อลูกค้า ด้านการให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไป นักศึกษา และนักเรียน ก็ทำให้ชุมชนบางไส้ไก่มีสักดิ์ศรี เป็นเกียรติแก่ชุมชน ความบรรสานสอดคล้อง และความสมดุลทางวัฒนธรรมชุมชนก็บังเกิดขึ้น ศีลธรรมอันได้แก่ การรักษาไว้ซึ่ง เบนจศีลเบญจธรรมทำให้เกิดความเสียสละ มีเมตตา มีความเอื้อเฟื้อต่อกันของชุมชน วิถีชีวิตทั้งหมดของชุมชนแห่งนี้จึงต้องรักษาไว้ด้วย ศีล คือ ข้อพึงละเว้น และธรรม คือ ข้อควรปฏิบัติ ดังกล่าวข้างต้น

เมื่อวัฒนธรรมขลุ่ยมีลักษณะทั้ง 7 ประการดังกล่าวข้างต้น คือ เป็นเรื่องของ การส่งเสริมอธิปไตย เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบกระจายรายได้ เป็นเรื่องส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น เป็นเรื่องบูรณาการที่ก่อให้เกิดความบรรสานสอดคล้อง และความสมดุล เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งและเป็นเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งให้สังคม จึงเป็นการผดุงศีลธรรมที่เกิดขึ้นของชุมชนบางไส้ไก่แห่งนี้

ตอนที่ 3 กรรมวิธีการผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไผ่ไก่

ตอนที่ 3 กรรมวิธีการผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่

ในการผลิตขลุ่ยในชุมชนบางไส้ไก่ จากการศึกษาพบว่าในชุมชนบางไส้ไก่นี้มีกรรมวิธีการผลิต ดังต่อไปนี้

1. การเตรียมวัตถุดิบ และคัดเลือกวัตถุดิบ
มีวัสดุที่ใช้ในการผลิตขลุ่ย จำนวน 3 ชนิด คือ
 - 1.1 ไม้รวก
 - 1.2 ไม้เนื้อแข็ง และไม้เนื้ออ่อน
 - 1.3 พลาสติก PVC
2. ชนิดของขลุ่ยที่ผลิต
 - 2.1 ขลุ่ยหลีบ
 - 2.2 ขลุ่ยเพียงออ
 - 2.3 ขลุ่ยอู้
 - 2.4 ขลุ่ยเคื่องออ
 - 2.5 ขลุ่ยรองออ
3. การผลิตขลุ่ย
 - 3.1 ไม้รวก
 - 3.1.1 การเตรียมไม้
 - 3.1.2 การเจาะรู
 - 3.1.3 การแกะปากนกแก้ว
 - 3.1.4 การใส่ดากขลุ่ย
 - 3.1.5 การปรับแต่งเสียง และอุดรอยรั่ว
 - 3.1.6 การทำลวดลาย
 - 3.2 ไม้เนื้อแข็ง และไม้เนื้ออ่อน
 - 3.2.1 การกลึง
 - 3.2.2 การเจาะรู
 - 3.2.3 การแกะปากนกแก้ว
 - 3.3 พลาสติก PVC
5. อุปกรณ์ในการผลิตขลุ่ย

วัตถุดิบ และคุณลักษณะของขลุ่ย

ชุมชนบางไผ่ ได้มีการผลิตขลุ่ยจากวัสดุ จำนวน 3 ชนิด คือ ไม้รวก ไม้เนื้อแข็ง หรือไม้เนื้ออ่อน และพลาสติก PVC

1. ไม้รวก

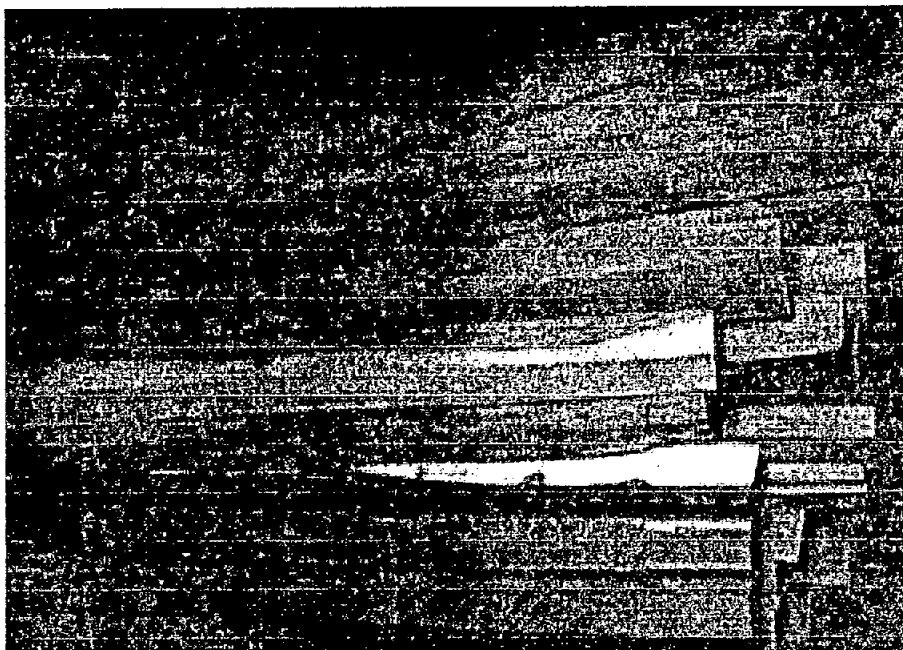
แหล่งที่ชุมชนบางไผ่ได้รับไม้รวกมา คือ หมู่บ้านท้ายพิบูล อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เมื่อได้ไม้รวกมาแล้วจะนำมาตากแดดให้แห้งสนิท ซึ่งควรตากไว้ค้างปีจึงทำให้ไม้รวกแห้งสนิทจริง ๆ

ภาพประกอบ 7 ไม้รวกที่เป็นวัตถุดิบในการทำขลุ่ย

2. ไม้เนื้อแข็ง หรือไม้เนื้ออ่อน

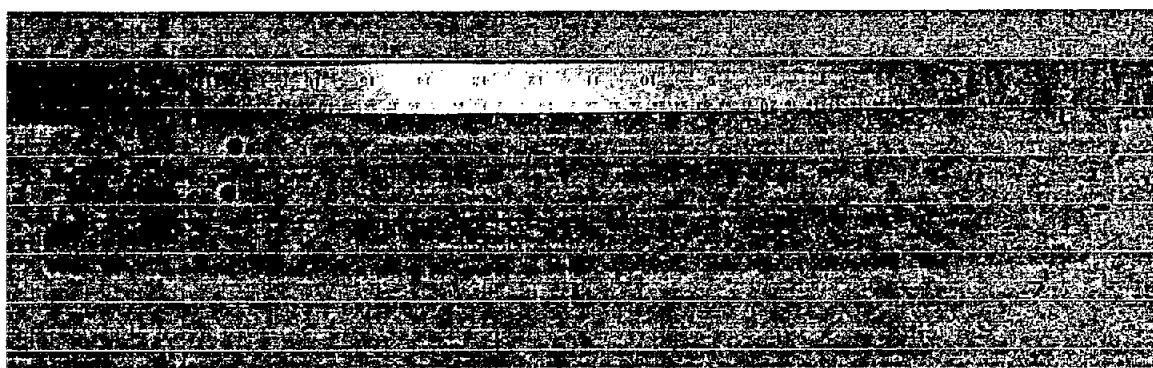
ไม้ที่นิยมนำมาทำได้แก่ ไม้ชิงชัน ไม้สัก ไม้มะเกลือ ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้พญาจันทน์ ไม้มะริด ไม้พยุงแดง และไม้อื่น ๆ ซึ่งกล่าวกันว่าสามารถใช้วัสดุอะไรทำขลุ่ยก็ได้ แต่ควรเป็นไม้ที่แก่ มีเนื้อแน่นละเอียด ไม้แตกง่าย มีน้ำหนักกำลังดี ก่อนนำไปกลึงจะต้องเลื่อยไม้ออกเป็นท่อน ขลุ่ยหลิบจะเลื่อยไม้ให้มีขนาด กว้าง 4 เซนติเมตร หนา 4 เซนติเมตร ยาว 45 เซนติเมตร ขลุ่ยเพียงออ กว้าง 5 เซนติเมตร หนา 5 เซนติเมตร ยาว 55 เซนติเมตร ขลุ่ยอู้ กว้าง 8 เซนติเมตร หนา 8 เซนติเมตร ยาว 75 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 8 ไม้เนื้อแข็งที่นำมาใช้กลึงเป็นขลุ่ยชนิดต่าง ๆ

3. พลาสติก PVC

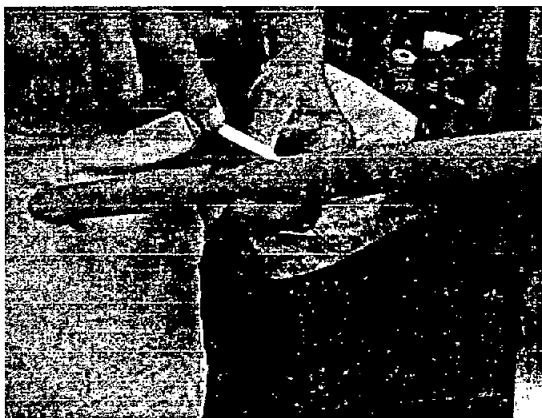
ใช้พลาสติก PVC สำหรับทำขลุ่ยเพียงออ 2 ขนาด ได้แก่ ขนาด 1 นิ้ว รูตันโน 5/8 นิ้ว และขนาด 1.25 นิ้ว รูตันโน 5/8 นิ้ว

ภาพประกอบ 9 ท่อพลาสติก PVC

2. ขั้นตอนการเจาะรู

การกำหนดจุดในการเจาะ ช่างจะใช้ดินสอกำหนดจุดเพื่อเจาะรู โดยวัดจากไม้แบบ หลังจากนั้นใช้มีดปลายแหลมขนาดเล็กเจาะนำ ก่อนนำสว่านไฟฟ้าที่ความเร็วรอบสูงเจาะ ถ้าหากเป็นสว่านไฟฟ้าความเร็วต่ำ หรือใช้สว่านมือจะทำให้ขลุ่ยแตกได้ สำหรับการใช่มีดปลายแหลมขนาดเล็กเจาะนำช่วยทำให้เกิดความแม่นยำในการเจาะรูจริง ช่างจะใช้สว่านขนาด 6.35 มิลลิเมตร (1/4 นิ้ว) มาเจาะรูสำหรับปิดนิ้วเปลี่ยนเสียง และขนาด 4.76 มิลลิเมตร (3/16 นิ้ว)

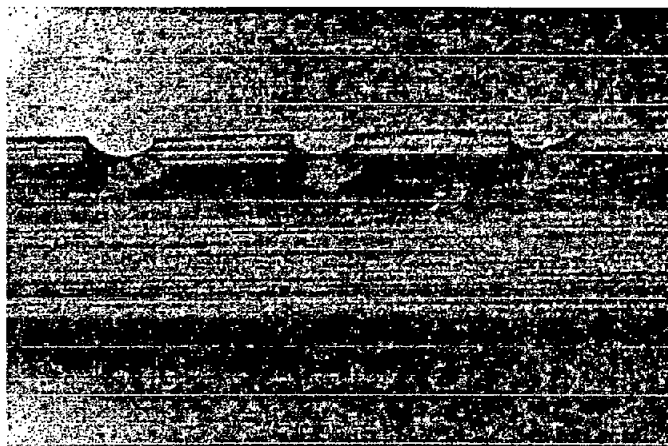

ภาพประกอบ 23 การใช้มีดขนาดเล็กแหลมเจาะนำ

อนึ่ง ขลุ่ยไทยในอดีตมีการเจาะรูเยื่อ บริเวณระหว่างปากนกแก้วกับบริเวณการวางตำแหน่งนิ้ว แล้วใช้เยื่อหัวหอม หรือเยื่อไม้บาง ๆ มาปิด เพื่อให้เกิดเสียงที่กังวานขึ้น และเสียงพรว้าที่แตกต่างออกไป แต่ในปัจจุบันไม่นิยมเจาะรูเยื่อแล้ว อาจเป็นเพราะว่าไม่นิยมเสียงที่พรว้า จึงไม่มีการเจาะรูเยื่อ

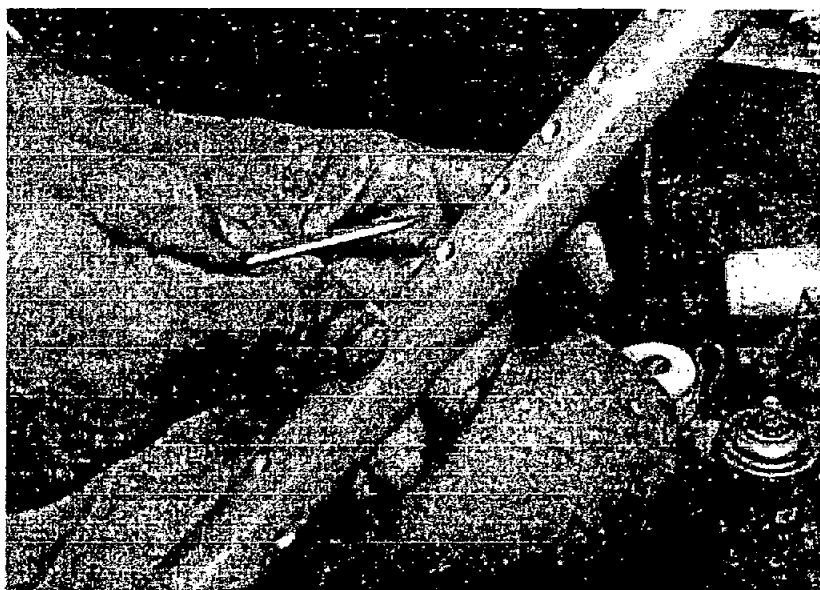

ภาพประกอบ 24 การเจาะรูโดยใช้สว่านไฟฟ้า

ภาพประกอบ 25 ตัวอย่างภายในเลขลู่หลังการควั่นด้านในของตำแหน่งการวางนิ้ว

หลังจากเจาะรูแล้วช่างผู้ชำนาญจะควั่นรูด้านในด้านมีขนาดเล็กเพื่อแต่งให้เกิดความประณีตขึ้นของเลขลู่

ภาพประกอบ 26 การควั่นภายใน

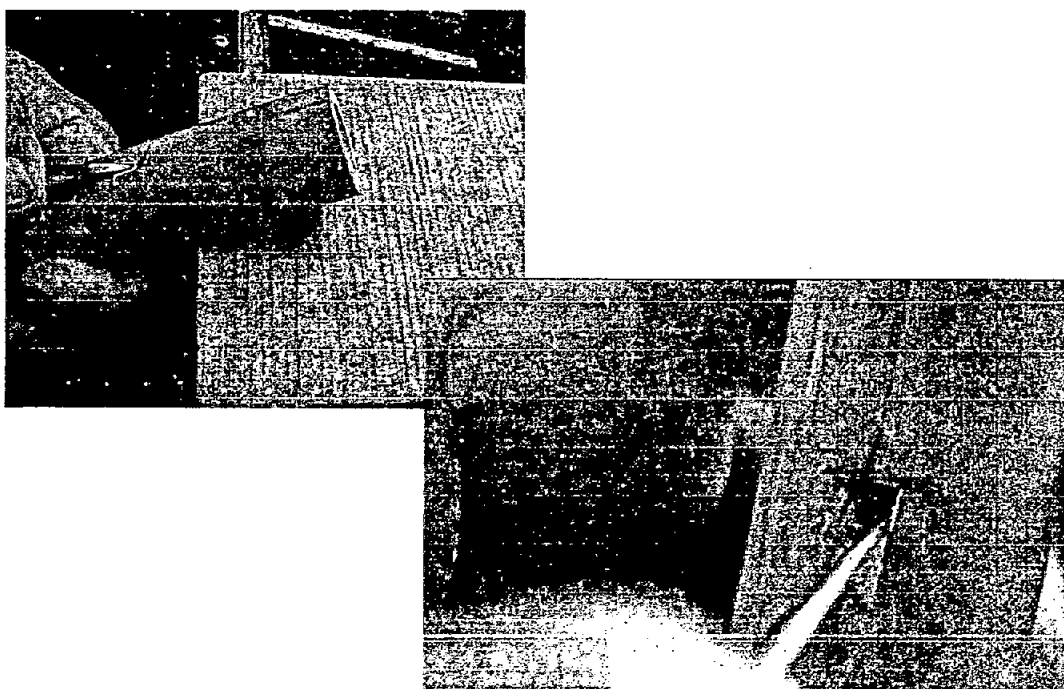
3. ขั้นตอนการแกะปากนกแก้ว

ปากนกแก้วเป็นส่วนที่ทำให้เกิดเสียง มีผลทำให้ขลุ่ยมีคุณภาพเสียงที่ดีหรือไม่ดีอยู่ที่ การแกะปากนกแก้วนี้ ช่วงที่แกะต้องมีความชำนาญสูง มีความเข้าใจในเรื่องของเสียงเป็น อย่างดี ปากนกแก้วมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดของมีความกว้างประมาณ 0.5 เซนติเมตร ด้านยาวมีความยาวกว่าด้านกว้างเล็กน้อย ระยะห่างของปากนกแก้ว ตำแหน่ง การวางนิ้วมีสัดส่วนที่สัมพันธ์กับเส้นผ่าศูนย์กลางภายในของเลาขลุ่ย

ช่วงจะทำการเจาะรูโดยใช้สว่านขนาด 1 หุน (0.25 เซนติเมตร) ก่อน หลังจากนั้น ใช้มีดปลายแหลมขนาดเล็กเจาะขยายให้เป็นรูปสี่เหลี่ยม และให้มีความลาดเอียงเข้าไปทาง ด้านในของเลาขลุ่ย ลักษณะเป็นแฉกคล้ายกับลิ้นงู

ในการแกะปากนกแก้ว ควรแกะให้มีขนาดเล็กก่อน เพราะปากนกแก้วเล็กมีเสียงต่ำ ทำให้ช่วยแต่งเสียงให้สูงได้ เมื่อเสียงยังไม่มีความเที่ยงตรง ช่วงจะค่อย ๆ ขยายปากนกแก้ว ออกจะทำให้เสียงขลุ่ยสูงขึ้นจนได้ที่ จึงหยุดแกะ หลังจากนั้นใช้กระดาษทรายขัดเล็กน้อยเพื่อ เก็บงานให้ละเอียดขึ้น

นอกจากนี้หากแกะปากนกแก้วกว้างจนเสียงสูงจะแก้ไขได้โดยการคว้านรูให้ใหญ่ยิ่ง ขึ้น ซึ่งในขั้นตอนนี้สังเกตได้ว่าต้องมีความละเอียดพิถีพิถันอย่างยิ่ง

ภาพประกอบ 27 การแกะปากนกแก้ว

4. ขั้นตอนการใส่ดากขลุ่ย หรือใส่เสียง

ไม้ที่นิยมนำมาทำดากขลุ่ย คือ ไม้สักทอง เนื่องจากไม้สักทอง มีความอ่อนแอ้งพอเหมาะ มีความเหนียวของเนื้อไม้ ถ้าหากเนื้อไม้มีความละเอียดมากก็ยิ่งดี อีกทั้งไม้สักยังง่ายต่อการเหลา

การเหลาไม้ดาก ต้องเหลาให้มีความกลมขนาดพอดีกับรูของตัวเลาขลุ่ย การเหลาไม้ครั้งแรกควรให้ไม้ดากยาวไม่ต่ำกว่า 5 นิ้ว เพื่อให้ง่ายต่อการปรับแต่ง

ในการใส่ดากนี้ช่างจะนำลิ้มมาใช้ในการยึดดากขลุ่ยให้แน่นเข้ากับเลาขลุ่ยด้านใน โดยช่างจะนำไม้กระทุ้งด้านใน ในขั้นตอนนี้จะมีการปรับแต่งเสียงเพื่อให้เสียงมีความเที่ยงตรง ดากด้านในไม่บิดเบี้ยว ต่อจากนั้นก็จิมด้านนอก โดยใช้ไม้ที่เหลาดากส่วนที่เหลือมาจิม หรือการยาปิดช่องว่างโดยรอบระหว่างตัวขลุ่ยกับดาก

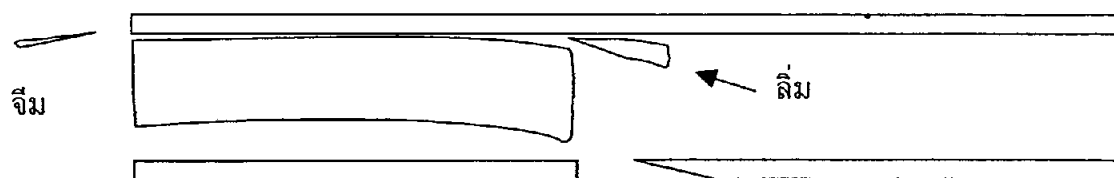
นอกจากนี้มีการใส่ดากขลุ่ยไม้รวกนี้ยังมีวิธีที่พิเศษซึ่งมีความยากกว่าการใส่ดากแบบธรรมดา นั่นคือ การคว้านด้านในของส่วนที่ใส่ดากออกเพื่อให้มีความกลม หลังจากนั้นจึงใส่ดากที่มีความกว้างพอดีลงไป ในลักษณะการใส่ดากแบบนี้ช่างไม่จำเป็นต้องจิมเพื่อเก็บรายละเอียดแต่อย่างใด อีกทั้งยังทำให้ดากขลุ่ยมีความแนบสนิทกับเนื้อไม้

ภาพประกอบ 28 แสดงการเหลาไม้ดาก

ภาพประกอบ 29 แสดงความโค้งของไม้ฉากขณะใส่เข้าไปในเลาขลุ่ย

ภาพประกอบ 30 แสดงลิ้มเพื่อทำให้ฉากแน่น และการจิม

ภาพประกอบ 31 ช่างทำขลุ่ยจะทดสอบเสียงโดยยังไม่ตัดไม้ที่นำมาใส่ตากขลุ่ย การทดสอบขลุ่ยตอนนี้จะเป่าเสียงต่ำและเป่าเสียงสูงสลับกันไป

5. ขั้นตอนการปรับแต่งเสียง และอุดรอยรั่ว

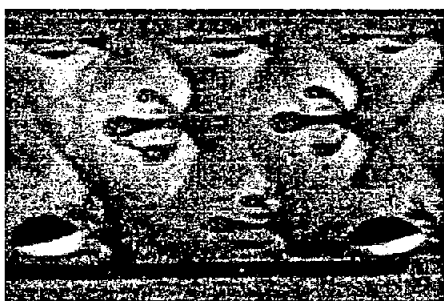
เป็นการตรวจสอบระดับเสียงของขลุ่ย ช่างต้องอาศัยความชำนาญเกี่ยวกับเสียงขลุ่ย พร้อมกับปรับแต่งให้ได้เสียงที่ดีที่สุดเพื่อป้องกันความผิดเพี้ยนของเสียงได้ ช่างจะทำการทดสอบในทุก ๆ เสียง ในทุก ๆ นิ้วให้ใช้งานได้ครบถ้วน เช่น เสียงคู่แปดต้องมีความสดใสลมที่ใช้มีความพอดี ไม่ใช้ลมมากในการเป่า เสียงนิ้วควรมีความสมบูรณ์

หลังจากนั้นช่างจะใช้เทียนไข หรือขี้ผึ้งมาอุดรูรั่ว ช่างจะนำเทียนหรือขี้ผึ้งใส่ลงไปทางปากนกแก้วจำนวนหนึ่ง ต่อจากนั้นจะนำเหล็กเผาไฟมาหลอมละลายเพื่อให้เทียนละลาย น้ำเทียนจะซึมเข้าไปปิดช่องว่างที่มีลมเข้าไปแทรกอยู่ รอยนเทียนและขี้ผึ้งแห้งเป็นอันเสร็จวิธีการทำขลุ่ย

6. ขั้นตอนการทำลวดลายบนขลุ่ย

เนื่องจากบางครั้งการนำไม้รวกมาทำขลุ่ยพบว่ามีตำหนิที่เกิดขึ้นบนขลุ่ย ดังนั้นช่างทำขลุ่ยจึงได้คิดวิธีการกลบเกลื่อนรอยตำหนิที่เกิดขึ้น ซึ่งมีลักษณะลวดลายที่เป็นที่นิยม เช่น ลายหิน ลายกระจับ ลายพิกุล ลายเส้นคู่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าสามารถทำลวดลายบนขลุ่ยนี้ตามจินตนาการ

การเคลือบคือการเอาตะกั่วหลอมให้เหลว จากนั้นใช้ช้อนเคลือบที่มีลักษณะแบบเดียวกับช้อนตักถ่านใช้ตักตะกั่วหยดให้เป็นลายต่าง ๆ ตามต้องการ มีเฉพาะ “ลายพิกุล” เท่านั้นที่มีช้อนลักษณะพิเศษจะเป็นรูปลายดอกไม้ (คล้ายสมอเรือ) สำหรับเทตะกั่วให้เป็นลายดอกพิกุล ลายอื่น ๆ อื่นจะทำด้วยความชำนาญกาลไม่มีแบบ หรือช้อนพิเศษใด ๆ ทั้งสิ้น ลวดลายบนผิวไม้มีส่วนช่วยให้ขลุ่ยดูมีคุณค่าทางศิลปะเพิ่มขึ้น

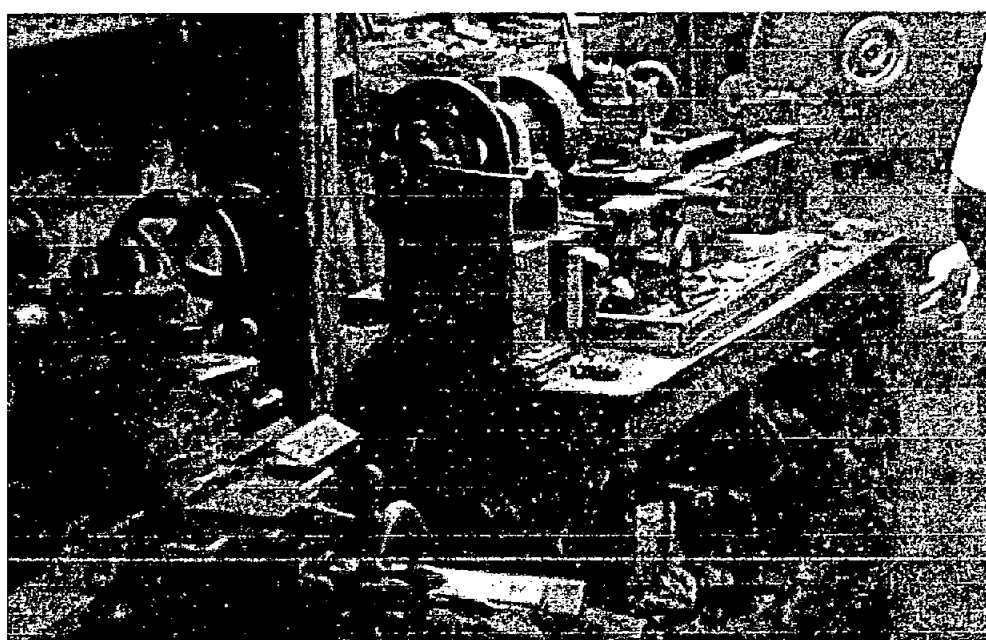
ภาพประกอบ 32 ตัวอย่างลวดลายบนขลุ่ย คือลายดอก และลายหินอ่อน

ภาพประกอบ 33 ลายของขลุ่ยที่แก้ไขตำหนิ ทั้งยังทำให้ขลุ่ยมีความสวยงามยิ่งขึ้น

อุปกรณ์ในการผลิตขลุ่ย

1. แท่นกลึง สำหรับใช้กลึงไม้ที่จะนำมาทำขลุ่ย โดยกลึงให้ได้ขนาดของ ขลุ่ยหลีบ ขลุ่ยเคื่องอ ขลุ่ยเพียงอ ขลุ่ยรองอ และขลุ่ยอู้

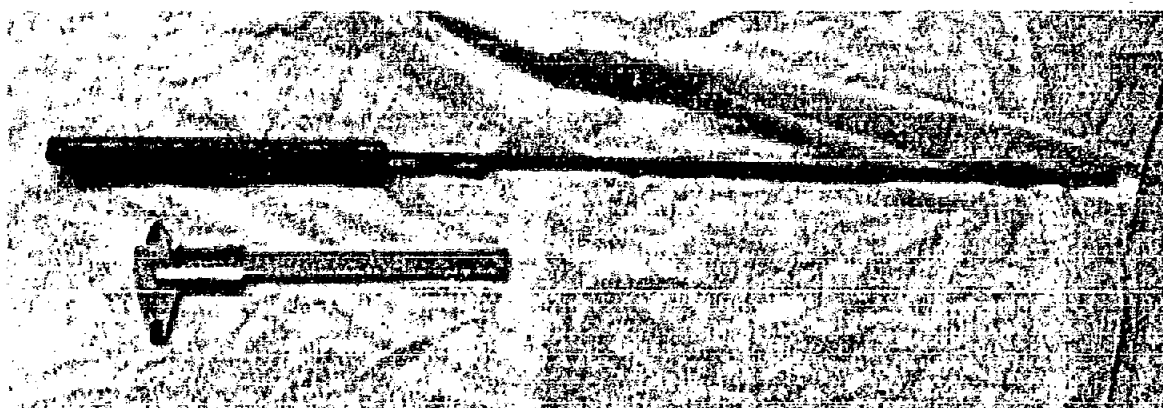
ภาพประกอบ 34 แท่นกลึงขลุ่ย

2. แท่นเจาะ หรือสว่านไฟฟ้า สำหรับการเจาะรูทำปากนกแก้ว ระบบนี้ของขลุ่ยทุกชนิด

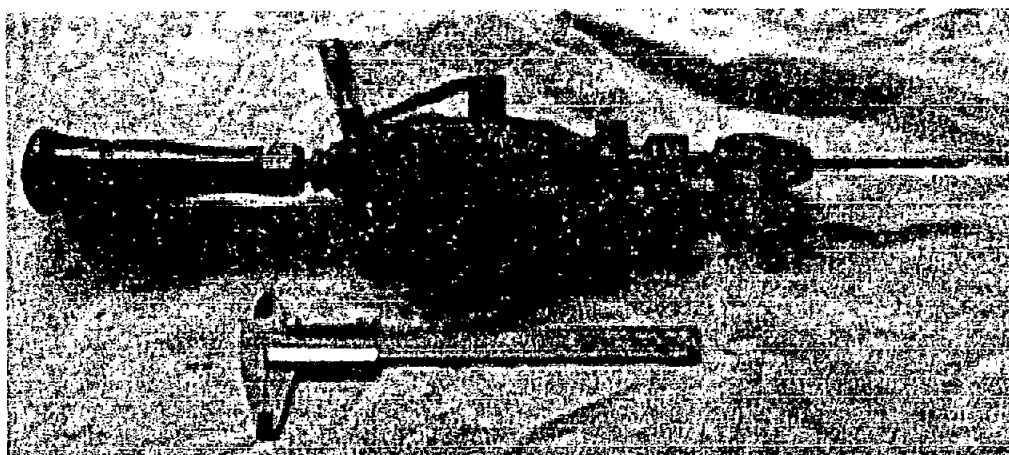
ภาพประกอบ 35 แท่นเจาะขลุ่ย

3. เหล็กเส้น หรือเหล็กกระทัดดา สำหรับการกระทัดดาให้เข้าที่

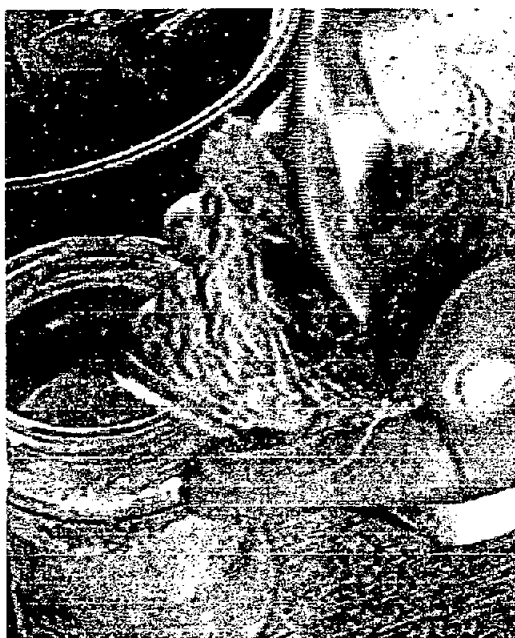
ภาพประกอบ 36 เหล็กกระทัดดา

4. ส่วนมือ สำหรับการเจาะที่ต้องการความคล่องตัว

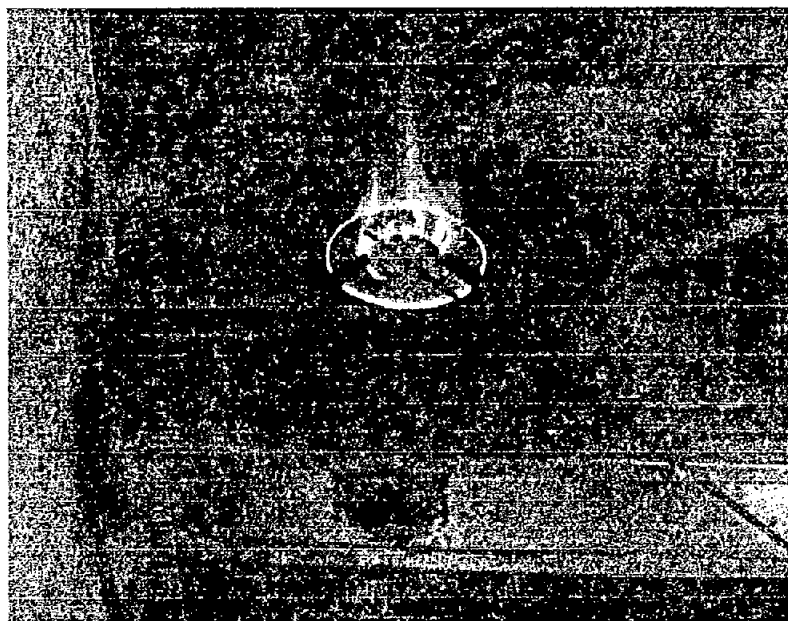
ภาพประกอบ 37 ส่วนมือ

5. อิฐมอญบด และกาบมะพร้าว สำหรับการขัดผิวไม้รวกให้เกิดความมันแวววาว

ภาพประกอบ 38 อิฐมอญบด และกาบมะพร้าว

6. เตาแก๊ส สำหรับเผาเหล็กเส้นให้เกิดความร้อน เพื่อนำไปหลอมละลายเทียนไขเพื่อยารอย ร้าวของบริเวณฉากขลุ่ย

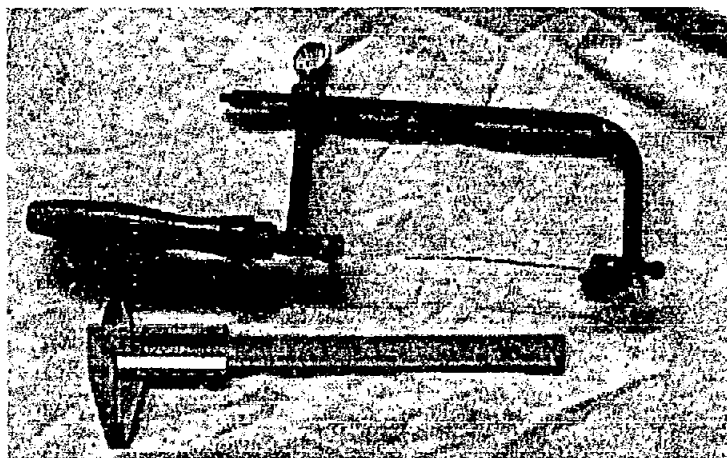
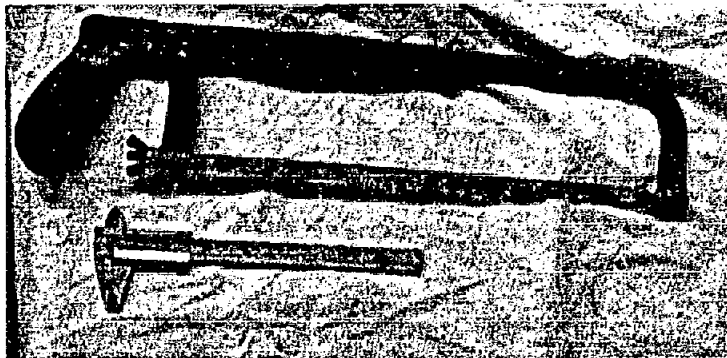
ภาพประกอบ 39 เตาแก๊ส

7. ไม้ส่วน สำหรับการกะบริเวณที่จะเจาะปากนกแก้ว รูนี้ขลุ่ย

ภาพประกอบ 40 ไม้ส่วน

8. เลื่อย สำหรับการตัดไม้ที่จะใช้ในการทำขลุ่ย

ภาพประกอบ 41 เลื่อย และเลื่อยเหล็ก

9. เหล็กแยง ใช้แยงบริเวณช่องเป่าระหว่างปากนกแก้ว เพื่อกำจัดเศษไม้ที่ติดอยู่บริเวณช่องเป่า

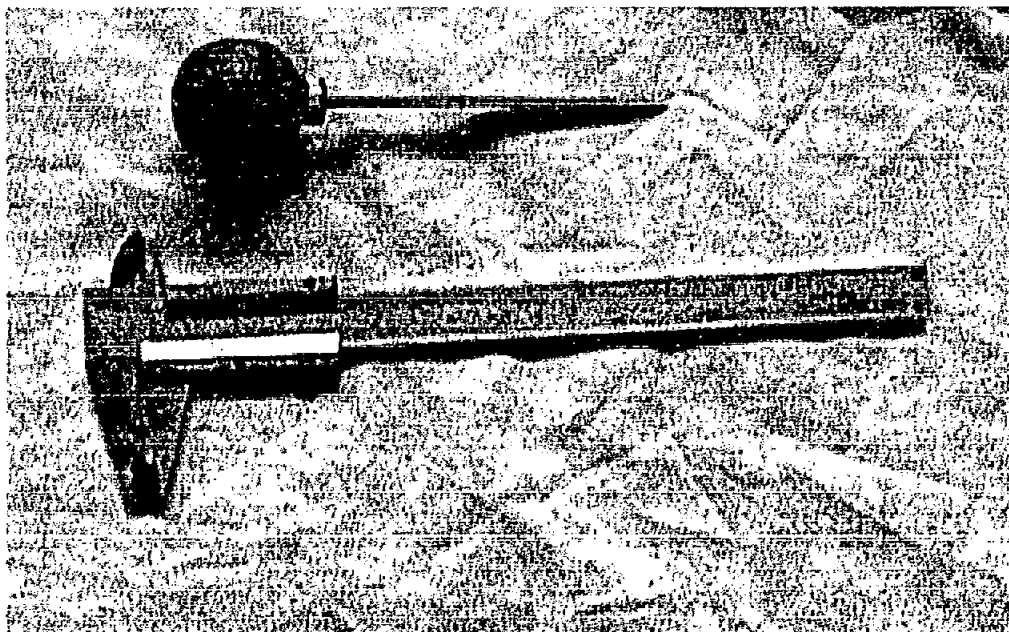
ภาพประกอบ 42 เหล็กแยง

10. เทียนไข สำหรับการยาบบริเวณปากนกแก้วกับตัวเลขส่วยเพื่อการปิดรอยร้าว

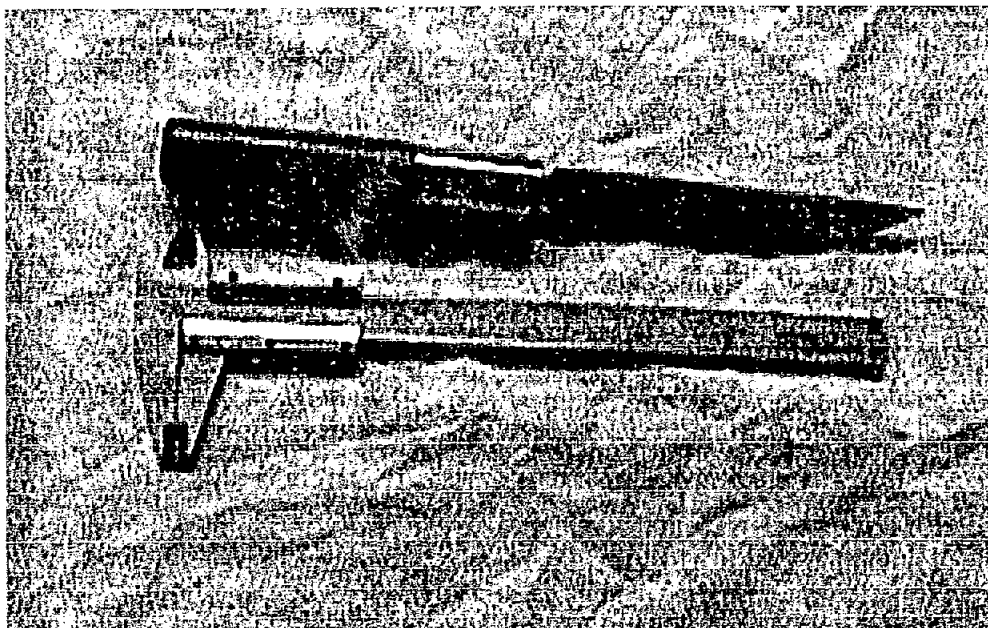
ภาพประกอบ 43 เทียนไข

11. ลีว สำหรับการเจาะปากนกแก้ว

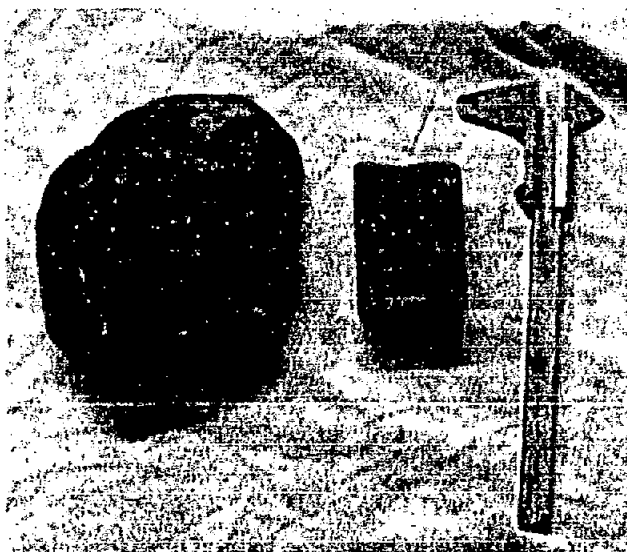
ภาพประกอบ 44 ลีวสำหรับการเจาะปากนกแก้ว

12. มีด สำหรับการตัด

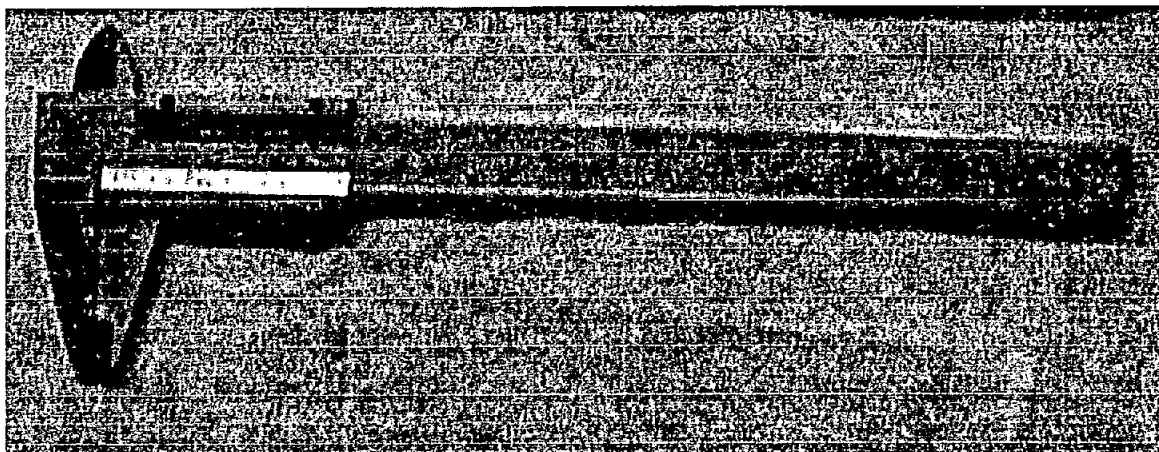
ภาพประกอบ 45 มีด

13. หินลับส่ว และมีด สำหรับการเพิ่มความคมกริบ เพื่อให้เนื่องงานออกมามีความ เนียน

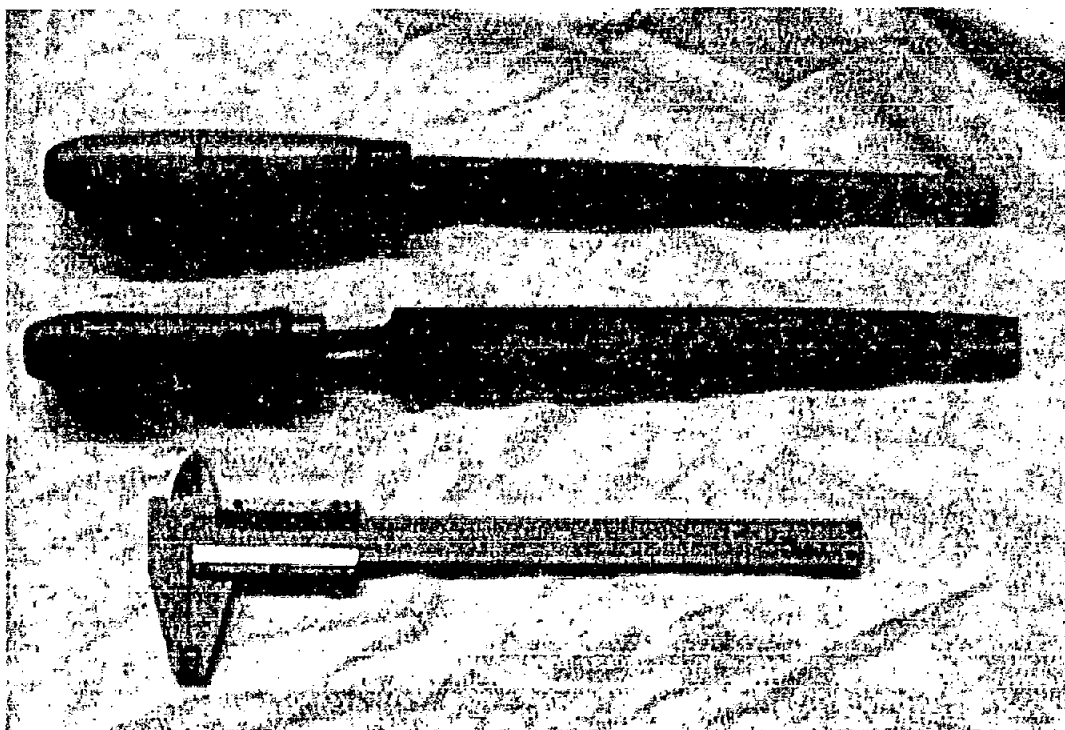
ภาพประกอบ 46 หินลับมีด ส่ว

14. เวอร์เนีย สำหรับการวัดภายนอกและภายในตัวเลาขลุ่ย

ภาพประกอบ 47 เวอร์เนีย

15. ตะไบ สำหรับการขัดถูบนตัวขลุ่ย ภายในขลุ่ยให้เกิดความเรียบร้อย

ภาพประกอบ 48 ตะไบ

วิเคราะห์กรรมวิธีการผลิตขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่

วัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่ได้นำเอาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ได้อย่างชัดเจน เห็นได้จากการนำเอาความรู้ทางด้านวิศวกรรมเครื่องกลมาใช้ในการสร้างแม่แบบมาตรฐาน เช่น แม่แบบการเจาะรู แม่แบบการแกะปากนกแก้ว รวมทั้งแท่นกลึงโลหะที่นำมาดัดแปลงให้สามารถกลึงภายนอก และคว้านภายในได้ กรรมวิธีดังกล่าวทำให้ให้ได้รูปลักษณะของขลุ่ยที่มาตรฐาน ส่งผลให้ขลุ่ยมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่นักดนตรีต้องการ คือ การมีรูปลักษณะที่สวยงามปราณีต เสียงไม่เพี้ยน ไม่กินลมสามารถระบายลมได้ดี เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักดนตรีเครื่องเป่า นอกจากนี้อุปกรณ์ดังกล่าวทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการทำงาน เอื้อประโยชน์ทางการค้าได้เป็นอย่างดี ความสวยงามที่เกิดขึ้นในตัวขลุ่ยจากการเจาะในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คือ อดีตใช้เหล็กเผาไฟเจาะ แต่ปัจจุบันใช้สว่านที่มีความเร็วรอบสูงเจาะส่งผลให้เนื้องานมีความสวยงามยิ่งขึ้น การคว้านในรูขลุ่ยก็ส่งผลให้เสียงมีความสะอาดยิ่งขึ้น ไม่พร่าและแสดงออกถึงความปราณีตอีกด้วย

นอกจากนี้การปรับแต่งเสียงโดยเฉพาะของนายอุทิศ อิมบุปผา ที่ใช้เครื่องวัดเสียงมาตรฐาน (Tuner) มาใช้ทดสอบเพื่อให้ได้เสียงตรงมาตรฐานบันไดเสียงทั้งบันไดเสียงไทยและบันไดเสียงสากล

การตกแต่งขลุ่ยให้เกิดลวดลายสวยงามด้วยการเคลือบเกิดขึ้นจากการกัดให้ไหม้ด้วยตะกั่วที่หลอมเหลว และการรู้จักนำอิฐมอญมาขัดผิวขลุ่ยให้เกิดความเงางามโดยไม่ต้องใช้น้ำมันหรือสีเคลือบอื่นใดเลย

การทำขลุ่ยถือว่าเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญ รวมทั้งความงดงามและมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดเอกลักษณ์ของความเป็นไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องของรูปร่างลักษณะประเภทต่าง ๆ เทคนิควิธีการคิดค้นการเคลือบ ซึ่งถ้ามองให้ดีแล้วจะเห็นว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์ของช่างผู้ผลิตที่ต้องการแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละคน ลวดลายที่ปรากฏอยู่นั้นจะมีความแตกต่างกันไปตามฝีมือของช่าง และแหล่งผลิต ความนิยมก็ขึ้นของที่ความต้องการของผู้ใช้เป็นหลัก ซึ่งลวดลายต่าง ๆ ที่คิดขึ้นนั้นก็มีการนำมาทำให้เกิดคุณค่าในตัวเองเพิ่มขึ้นอีก เห็นได้จาก ลายดอกพิกุล เป็นลายที่มีความสวยงาม ดังนั้นจึงเลือกที่จะเคลือบนั้นบนขลุ่ยที่เป็นเนื้อไม้ดี เพื่อเป็นการทำให้ชิ้นงานทำมีคุณค่ายิ่งขึ้น เป็นต้น งานช่างศิลป์เหล่านี้ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของช่างเป็นสำคัญ เพื่อที่จะทำให้ขลุ่ยมีคุณภาพดีและเป็นการถ่ายทอดความงดงามออกมากับผลงานเหล่านี้ เนื่องจากขลุ่ยเป็นเครื่องดนตรีที่นิยมอย่างหลากหลาย เนื่องจากมีวิธีการเล่นที่ไม่ยุ่งยาก สามารถเล่นเป็นได้โดยใช้เวลาไม่นาน แต่ถ้าต้องการให้เกิดความอ่อนไหว มีรสเสียงที่ถูกต้อง จังหวะแม่นยำ จะต้องใช้เวลาในการฝึกฝนนาน สม่ำเสมอ ความเป็นเครื่องดนตรีที่พกพาสะดวก เล่นแบบเดี่ยวได้ ทำให้เป็นที่แพร่หลาย ซึ่งปัจจุบันการมีหลักสูตรในสถานศึกษาที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกขลุ่ยยังส่งผลให้เกิดความแพร่หลายอีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ในด้านของค่านิยม ความเชื่อของการทำขลุ่ยยังแสดงให้เห็นถึงสิ่งต่าง ๆ ประกอบกันมากมาย เช่น ในอดีตขลุ่ยทำด้วยไม้ไผ่ คือไม้รวก เนื่องจากหาได้ง่าย มีความเป็นท้องถิ่นตามธรรมชาติ แต่ความเจริญขึ้นของช่างทำขลุ่ย พัฒนาการจึงได้ผลิตขลุ่ยในลักษณะการใช้ไม้เนื้อแข็ง ไม้เนื้ออ่อน ท่อพลาสติก หรือวัสดุอื่น ๆ มากล้นมาคว้านให้ได้รูปลักษณะตามต้องการของชนิดขลุ่ยหลิบ ขลุ่ยเคียงออ ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยรองออ และขลุ่ยอู้ ทำให้มูลค่าของขลุ่ยเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะถ้าหากทำด้วยงาช้าง การประดับงาช้าง และการประดับทอง แล้วราคาจะสูงหลายหมื่นบาท ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงฐานะของผู้เป็นเจ้าของขลุ่ย และคุณค่าของขลุ่ยที่จะแสดงออกทั้งรูปลักษณ์ที่สวยงาม และน้ำเสียงที่สมบูรณ์

แผนวิทัศน์กรรมวิธีการผลิตขลุ่ย
สำหรับการเปิดในคอมพิวเตอร์เท่านั้น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษา ชลุ่มชุมชนบางไส้ไก่ โดยมีจุดมุ่งหมายการวิจัย คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชลุ่มชุมชนวัดบางไส้ไก่ เพื่อศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมชลุ่มชุมชนบางไส้ไก่ ถนนอิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตชลุ่มในชุมชนวัดบางไส้ไก่ ดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

ด้านประวัติความเป็นมา

1. ชลุ่มชุมชนบางไส้ไก่เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมการผลิตชลุ่ม ตั้งอยู่ที่ ถนนอิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ชลุ่มชนแห่งนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงทางด้านการผลิตชลุ่มเพื่อการดำรงชีพ ชลุ่มชนบางไส้ไก่เป็นชุมชนชาวลาวซึ่งถูกกวาดต้อนมาเมื่อครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชลุ่มชนแห่งนี้ได้เริ่มลงหลักปักฐานสร้างชุมชนอยู่ในแถบคลองวัดบางไส้ไก่อานฝั่งธนบุรี โดยการยึดอาชีพชลุ่มอีกนัยหนึ่งชลุ่มชนแห่งนี้ชื่อว่า "ชลุ่มชนบ้านลาว" เป็นแหล่งผลิตชลุ่มคุณภาพสูง ด้านทิศเหนือติดสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ด้านทิศใต้ติดกับชลุ่มชนมุสลิม มัสยิดบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ทิศตะวันออกติดกับ โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ทิศตะวันตกติดกับชลุ่มชนสามัคคีสุพรรณ

2. สมัยที่อพยพเข้ามาครั้งแรก สมัยกรุงธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 3) มีการนำกรรมวิธีการผลิตแคน และใช้ในการเล่นแอ่วลาวเป่าแคนเพียงอย่างเดียว ซึ่งแพร่หลายมาก ดังประกาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับเมืองตัว คือ ปี่พาทย์มโหรีเสภาเครื่องท่อน พรบไก่ สักวาเพลงไก่ป่าเกี้ยวข้าว และครรื่องเสียหมด พวกกันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุกแห่งทุกตำบลทั้งผู้ชายผู้หญิง จนท่านที่มีปี่พาทย์มโหรีไม่มีผู้ใดหาต้องบอกขายเครื่องปี่พาทย์เครื่องมโหรี ในที่มีงานการโกนจุกบวชนาคก็หาลาวแคนเล่นเสียหมดทุกแห่ง ราคาหางานหนึ่งแรงถึงสิบตำลึง สิบสองตำลึง" จึงทำให้ชลุ่มชนบางไส้ไก่เลิกทำแคน แล้วหันมาทำชลุ่มแทนจนถึงปัจจุบัน

ด้านความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
ช่วงทำชลุ่ม ชลุ่มชนบางไส้ไก่ได้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม มีการส่งเสริมความเป็นตัวเองทางวัฒนธรรมของชลุ่มชน ดังนั้นจึงปรากฏการกระจายอำนาจ และส่งเสริมการเมืองระบบประชาธิปไตย

2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

วัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่มีการกระจายรายได้ และมีการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ มีความสุขที่เกิดจากประกอบอาชีพที่สุจริตนั่นคือ การผลิตขลุ่ยขาย

3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

ภูมิปัญญาของชุมชนบางไส้ไก่มีรากฐานย้อนไปตั้งแต่สมัยที่อพยพเข้ามา มีการสืบทอดการผลิตขลุ่ยอย่างต่อเนื่อง ช่างทำขลุ่ยเล็งเห็นประโยชน์ เห็นคุณค่าของการทำขลุ่ย ความมีศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นจากสถาบันต่าง ๆ ที่ให้ความสนใจ นักดนตรีมืออาชีพที่นำเอาขลุ่ยไปใช้บรรเลงแล้วมีผลสะท้อนที่ดีทรงคุณค่า ช่างทำขลุ่ยจึงมีศักดิ์ศรี มีเกียรติ มีความสุข

4. ความเป็นบูรณาการ

ช่างทำขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่มีความเป็นบูรณาการทุกมิติ ที่มีความเชื่อและระบบคุณค่าและการปฏิบัติร่วมกัน มีการปฏิบัติเป็นทั้งเรื่องของเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม พร้อมกันไปหมดเป็นเรื่องเดียวกัน

5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน

วัฒนธรรมขลุ่ย ชุมชนบางไส้ไก่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดี จึงบ่งชี้ถึงความยั่งยืน วัฒนธรรมขลุ่ยมีลักษณะผสมผสานหรือมีความบรรสานสอดคล้องระหว่างมนุษย์ทั้งกายและใจ กับ สังคม และกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามธรรมชาติ มีความเป็นบูรณาการและความมีรากลึกลายนานก่อให้เกิดความสมดุล เมื่อสมดุลก็ยั่งยืน

6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

วัฒนธรรมขลุ่ยชุมชนบางไส้ไก่เป็นวัฒนธรรมคำนึงถึงเรื่องจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งสุนทรียกรรม ผสานทางดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่ให้ความสุขทางจิตใจ เป็นการยกระดับจิตใจให้สูง สมเป็นมนุษย์ที่จะต้องมียุติธรรม ซึ่งบังเกิดเป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมแห่งนี้

7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

วัฒนธรรมขลุ่ยมีความเป็นชุมชน องค์การ ก่อนข้างน้อย การรวมกลุ่มกันเพื่อตั้งองค์การ หรือชุมชนปรากฏไม่ชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันได้อาศัยหน่วยงานราชการ คือ สำนักงานเขตธนบุรีเป็นตัวประสานทำให้เกิดความเป็นชุมชนขึ้น อาจเป็นเพราะการที่ช่างทำขลุ่ยแต่ละบ้านมีความเข้มแข็งของตนเองอยู่แล้วโดยเกิดจากฝีมือการผลิต และศักยภาพการผลิตของตนเอง

8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

เมื่อวัฒนธรรมพิจารณาถึงลักษณะ 7 ประการดังกล่าวข้างต้น คือ เรื่องของการส่งเสริมอาชีพโดย เรื่องของเศรษฐกิจแบบกระจายรายได้ เรื่องส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น เรื่องบูรณาการที่ก่อให้เกิดความบรรสานสอดคล้อง และความสมดุล เรื่องของการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้งและเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งให้สังคม วัฒนธรรมขลุ่ยชุมชน

บางไส้ไก่ยอมจะผดุงศีลธรรม คำนึงถึงความถูกต้องทั้งหมดทุกมิติ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม จิตใจ และจิตวิญญาณ น้อมนำไปสู่การผดุงศีลธรรมของชุมชน และสังคมไทยในที่สุด

ด้านการผลิต

1. ในการผลิตขลุ่ยของชุมชนบางไส้ไก่ พบว่ามีการผลิตขลุ่ยชนิดต่าง ๆ คือ ขลุ่ยหลีบ ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยอู้ ขลุ่ยเคียงออ และขลุ่ยรองออ นอกจากนี้ยังผลิตขลุ่ยที่ใช้ในบันไดเสียงสากล ทั้ง 12 เสียง (12 Key) เพื่อนำไปใช้ในวงดนตรีสากลประเภทต่าง ๆ เช่น ขลุ่ยบันไดเสียง โด (Key C) ขลุ่ยบันไดเสียง บีแฟลต (B^b) เป็นต้น
2. พบว่านอกจากจำทำขลุ่ยประเภทต่าง ๆ แล้ว ยังทำเครื่องเป่าชนิดอื่น ๆ ด้วย เช่น การทำขลุ่ยเลียนเสียงนกไผ่ระดง เสียงไก่ เสียงนกกาเหว่า และเสียงนกกาเหว่า ซึ่งทำให้สอดคล้องกับเพลงไทยเดิม คือ เพลงตับนก และการทำปี่ชนิดต่าง ๆ
3. มีการเพิ่มคุณค่าให้กับการผลิตขลุ่ยโดยการทำลวดลายบนขลุ่ย อาทิ ลายน้ำลายดอก ลายกระจับ ลายดลก ซึ่งราคาของลายชนิดต่าง ๆ มีราคาที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของการทำแต่ละลาย นอกจากนี้ยังพบว่าการประดับทองคำ การประดับมุก การประดับงาช้าง ซึ่งมีราคาต่าง ๆ กันไปในด้านฝีมือการผลิต มูลค่าวัสดุที่ใช้ประดับบนเลาขลุ่ย
4. ราคาไม้ที่ใช้ผลิตมีที่ต่างแตกต่างกันซึ่งจะทำให้คุณภาพของขลุ่ยมีน้ำเสียงที่ดีต่างกัน ทั้งนี้มีข้อสังเกตที่เห็นได้ชัดเจนจากราคา และจากการทดสอบเสียง จึงทำให้มีราคาที่แตกต่างกัน ดังนี้

3.1 ราคาไม้รวก	ราคา	30 - 500	บาท
3.2 ราคาไม้ชิงชัน	ราคา	600 - 1,000	บาท
3.3 ราคาไม้พญาจันทน์	ราคา	4,500	บาท
3.4 ราคาไม้มะขามป้อม	ราคา	4,000	บาท
3.4 ราคาพลาสติก พีวีซี	ราคา	25 - 50	บาท

5. ขั้นตอนการผลิต มีทั้งหมด 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 5.1 ขั้นตอนการเตรียมไม้
- 5.2 ขั้นตอนการเจาะรู
- 5.3 ขั้นตอนการแกะปากนกแก้ว
- 5.4 ขั้นตอนการใส่ดาก หรือใส่เสียง
- 5.5 ขั้นตอนการปรับแต่งเสียง และการอุดรอยรั่ว

- 5.6 ขั้นตอนการทำลาย ซึ่งจะกระทำก่อนการเตรียมไม้โดยเป็นการอำพรางรอย

ตำหนิของไม้รวก

อภิปรายผล

1. ในการศึกษาวัฒนธรรมขลุ่ยครั้งนี้พบว่าแต่ละบ้านมีความเป็นเอกเทศ มีเอกลักษณ์เฉพาะในการทำขลุ่ย มีพื้นฐานการทำขลุ่ยมาแต่ครั้งรุ่นบรรพบุรุษ โดยรวมแล้วการศึกษาวิจัยครั้งนี้ชุมชนบางไส้ไก่ยังคงผลิตและจำหน่ายขลุ่ยได้อย่างยั่งยืนต่อไป พร้อมกับการพัฒนาเครื่องมือจากการกำลังคน ก็เปลี่ยนไปใช้เครื่องจักรมากขึ้น
2. ความยั่งยืนของวัฒนธรรมขลุ่ยย่อมแสดงให้เห็นถึงความมีวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏได้ชัดเจน ในลักษณะเดียวกันก็ส่งเสริมความมีปฏิสัมพันธ์ในองค์มิติทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม จิตใจ และจิตวิญญาณ ของช่างทำขลุ่ย ผู้ซื้อ ผู้เล่นเครื่องดนตรีประเภทขลุ่ย โดยมีความรักที่จะสร้างสรรค์งานดนตรีให้เกิดขึ้นเพื่อจรรโลงโลกด้วยเสียงเพลง
3. จากการที่การศึกษาไทยได้เน้นให้นักเรียนได้เรียนวิชาดนตรี ครูผู้สอนดนตรีได้คัดสรร และเลือกแล้วจึงเห็นว่า ขลุ่ยเป็นเครื่องดนตรีที่มีความเหมาะสมในการเรียนรู้นักเรียนให้ใกล้ชิดดนตรีมากยิ่งขึ้น จากเหตุผลข้อนี้ทำให้ในแต่ละโรงเรียน แต่ละสถาบันมีการซื้อขลุ่ยในแต่ละปีจำนวนมาก ดังนั้นเมื่อมีการซื้อขลุ่ย การผลิตขลุ่ยก็ต้องเกิดขึ้น นับได้ว่าเป็นวัฏจักรแห่งความยั่งยืนของวัฒนธรรมอีกมุมมองหนึ่งที่อ้างอิงจากการเรียนการสอนในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรมีการรวมตัวกันระหว่างผู้ทำขลุ่ยทั่วประเทศ ซึ่งปรากฏอยู่ประปราย ให้จัดตั้งเป็นองค์กรเพื่อช่วยในการต่อรองราคา ซึ่งมีราคาที่สูงกว่าปัจจุบัน และเป็นราคาที่ผู้ขายได้กำไรเพิ่มขึ้น และผู้ซื้อก็ซื้อในราคาที่ไม่แพงจนเกินไป
2. ควรมีการส่งเสริมให้บรรเลงขลุ่ยในระดับสูงช่วยให้ตลาดขยายตัว มีการซื้อขลุ่ยเพิ่มขึ้น ทั้งยังสนับสนุนให้วัฒนธรรมขลุ่ยมีพัฒนาการทุกด้าน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาในเรื่องของวิธีการบรรเลงในชั้นสูง รสเสียงของขลุ่ย ทางขลุ่ย หรือความงามและการถ่ายทอดท่วงทำนองของขลุ่ยไทย
2. ควรศึกษาในด้านการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของค่านิยมการเล่นขลุ่ยไทย ทิศทางในการดำรงอยู่ของขลุ่ยไทยในอนาคต

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤษณา แสงทอง. (2540). เพลงปฏิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของ ชาวตำบลทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- ก่อ สวัสดิพานิชย์. (2533). แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2539). สื่อสองวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- กาญจนา อินทรสุวรรณ์, ร.ศ. (2543) พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม. เอกสารคำสอน ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเดีย.
- เกษม อุทยานิน. (2506). สังคมวิทยา. พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- คณะอนุกรรมการโครงการส่งเสริมการดนตรี สำนักมาตรฐาน. (2538). เกณฑ์มาตรฐานสาขาวิชาและวิชาชีพดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประกายพรึก.
- คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน. (2525). เมืองไทยของเรา. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2537). หลักมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2530). รายงานการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักการบรรเลง การขับร้อง และโน้ตเพลง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- ณรงค์ เขียนทองกุล. (2539). มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษานานบางลำภู. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- โดม สว่างอารมณ์. (2540). ศึกษาชีวประวัติและวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของ จางวางทั่ว พาทยโกศล. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- เดิม วิภาคย์พจนกิจ. (2515). *ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1*. กรุงเทพฯ ฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- นภดล ทิพย์รัตน์. (2543). *หนังสือคดงคณะจรส ชูชัน : การศึกษาทางมานุษยวิทยา การดนตรี. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.*
- บุญยงค์ เกตุคง. (2539). *ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ครูบุญยงค์ เกตุคง. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ ณ พรินทร์ติ้ง เซ็นเตอร์.*
- บุญยงค์ เกตุเทศ. (2536). *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์. กรุงเทพฯ ฯ : ดวงกมลสมัย. ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.*
- ปถมา เอี่ยมสอาด. 2539. *กระจับปี่ : การศึกษาด้านวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางดนตรี. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา) กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- ประดิษฐ์ อินทนิล. (2526). *ปริทรรศน์ดนตรีไทย. ชลบุรี : กมลศิลป์การพิมพ์.*
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. (2531). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน. พระนครศรีอยุธยา :*
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2518). *ภาษาและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช.*
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2517). *ประวัติเครื่องดนตรีไทย. กรุงเทพฯ ฯ : ม.ป.พ.*
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์อาวุธ วัฒนสิน. (2536). *วิธีการวิจัยทางพฤกษศาสตร์ และสังคมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.*
- พระธรรมปิฎก. (2538). *วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและผู้ให้. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.*
- พระยาอนุมานราชชน. (2501). *วัฒนธรรมเบื้องต้น โดยเสถียรโกเศศ. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน.*
- การดี มหาจันทร์. (2527). *ประวัติศาสตร์ไทย 2. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน ชลบุรี. ถ่ายเอกสาร.*
- มนัส สุทนต์. (2544). *ชุมชนวัฒนธรรมไทยเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยและสุขภาพ ยาเสพติด. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.*
- มานพ วิสุทธิแพทย์. (2533). *ดนตรีไทยวิเคราะห์. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.*
- ยศ สันตสมบัติ. 2533. *มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.*
- รังสี เกษมสุข. (2535). *โลกทรรศน์ขลุ่ยไทย. กรุงเทพฯ ฯ : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- รัชนิกร เศรษฐ. (2532). *โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช.*

ราชบัณฑิตยสถาน. (2531). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

ลิขิต ธีรเวคิน. (2529). สังคมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิเชียร รักการ. (2529). วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

วิทย์ พิน坎เงิน. (2513). ความเป็นมาของมนุษยชาติ. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งโรจน์การพิมพ์.

วิบูลย์ เข้มเฟลีน และสงกรานต์ ภาคโชคดี. (ม.ป.ป.). ชุมชนกับการพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

สงบศึก ธรรมวิหาร. (2540). ดุริยางค์ไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัจด์ ภูเขาทอง. (2532). การดนตรีไทยและการเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. (2533). ประวัติและพัฒนาการของ
ปีไทย. มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ : ป. สัมพันธ์พานิชย์.

สนบ ครุฑเมือง. (2528). วัฒนธรรมไทย. พิษณุโลก : ศูนย์ศึกษาและวิจัยวัฒนธรรม
พื้นบ้านหัวเมืองฝ่ายเหนือ มศว. พิษณุโลก.

สนั่น เมืองวงษ์. (2518). ประวัติศาสตร์ธนบุรี – รัตนโกสินทร์. ม.ป.พ. อัดสำเนา.

สนิท สมัครการ. (2525). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของ
สังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สมชาย ใจดี. (2528). ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สมพันธ์ เดชะอธิก. (2541). ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการประสานงานองค์การ
เอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.) ภาคอีสาน.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม," แนวทางศึกษา
วิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร. (2529). ประมวลพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัส
ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักการศึกษา.

สำนักงานเขตธนบุรี. (2545). รวมประวัติ 30 ศาสนสถาน ย่านเขตธนบุรี. ถ่ายเอกสาร.

สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2539). โครงการสืบสาน
วัฒนธรรมไทย "ภูมิไทย นิยมไทย". กรุงเทพฯ : ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

สุพัตรา สุภาพ. (2535). สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครัว ศาสนา
ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

เสฐียรโกเศศ. (2516). วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย. กรุงเทพฯ : ถ่ายเอกสาร.

- อภิชาติ ภู่งวงษ์. (2540) *ข้องวง : วัฒนธรรมการสร้างและผลกระทบทางดนตรี*.
วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- อานนท์ อาภาภิรมย์. (2517). *สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
- Barnouw, Victor. (1963). *Culture and Personality*. Dorsye Prees.
- Hagen, Everett E. (1962). *On the Theory of Social Change*. Homewood ; Ill :
The Dorsey Prees, Inc.,
- Hoebel, Adamson E. (1979). *Anthropology and the Human Experience*.
- Kroeber, Alfred L. and Kluckhohn C. (1952). *Culture : A Critical Review of Concepts
and Definitions*. Parvard University Papers of Peabody Museum of
American Archaeology and Ethnology, vol. 47,
- Ogurn, Willbert E. (1967). *Order and Change*. Essay in Comparative Sociology, N.Y.,
John Wiley & Sons Inc.
- Steward, Julian H. (1963). *Theory of Cultural Changes*. Urbana, Ill. University of
Leeinois Press.
- Tylor, Edward B. (1871). *Primitive Culture*. New York: Harper Torchbooks, 1985, orig.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ด้านบุคคล

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
2. เกิดวันที่.....
3. อยู่บ้านเลขที่.....
4. บิดาชื่อ.....
5. มารดาชื่อ.....
6. ปู่ชื่อ.....
7. ย่าชื่อ.....
8. ตาชื่อ.....
9. ยายชื่อ.....

ด้านครอบครัว

1. แต่งงาน.....
2. บุตร.....
3. คู่สมรสชื่อ.....ทำงาน.....
4. บุตรชื่อ.....ทำงาน/เรียน.....
5. ด้านหนี้สิน.....
4. เริ่มทำขลุ่ยขายเมื่อ.....
5. ชนิดขลุ่ยที่ทำ
 - 7.1.....
 - 7.2.....
 - 7.3.....
 - 7.4.....
 - 7.5.....
 - 7.6.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลทางวัฒนธรรม

1. นำไปขายที่ใดบ้าง

.....

.....

.....

2. ขายได้วันละ

.....

.....

.....

3. ขายได้เดือนละ

.....

.....

.....

4. ปัจจุบันมีลูกจ้างกี่คนครับ

.....

.....

.....

5. หน่วยราชการมาช่วยบ้างไหมครับ

.....

.....

.....

6. ลูกจ้างนี้เป็นเครือญาติหรือเปล่าครับ

.....

.....

.....

7. (คุณลุง คุณป้า คุณตา คุณยายครับ)... ได้รับการถ่ายทอดวิชาการทำงานนี้อย่างไรครับ

.....

.....

.....

8. มีการพัฒนาการทำขลุ่ยนี้ให้ทันสมัยขึ้นหรือเปล่าครับ

.....

.....

.....

9. (คุณลุง คุณป้า คุณตา คุณยายครับ)... เพราะเหตุใดจึงทำขลุ่ยชนิด (ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยหลีบ ขลุ่ยเคียงออ ขลุ่ยรองออ ขลุ่ยอู้)

.....

.....

.....

10. มีการเทียบเสียงให้เท่ากันในไม้ชนิดต่าง ๆ อย่างไรบ้างครับ

.....

.....

.....

11. สาเหตุที่จุดประกายให้ (คุณลุง คุณป้า คุณตา คุณยายครับ)... มาทำขลุ่ยครับ

.....

.....

.....

12. การทำขลุ่ยท่านมีความตั้งใจอย่างไร

.....

.....

.....

13. การใช้จ่ายโดยส่วนใหญ่ท่านนำไปใช้ด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

14. วัตถุดิบที่นำมาทำขลุ่ยมีชนิดใด

.....

.....

.....

15. เพราะเหตุใดจึงนำวัตถุนั้นมาใช้

.....

.....

.....

16. ในการแกะปากแก้วต้องมีวิธีที่ช่วยให้เสียงดีขึ้นบ้างไหม

.....

.....

.....

17. นอกจากทำขลุ่ยด้วยตนเองแล้ว ญาติ น้อง ลูกสาว หรือลูกชาย มาช่วยทำขลุ่ยด้วยหรือไม่

.....

.....

.....

18. มีการกลึงไม้จากไม้ชนิดใดบ้างครับ

.....

.....

.....

19. เครื่องกลึงมีราคาเท่าใด

.....

.....

.....

20. สว่านมีราคาเท่าใด

.....

.....

.....

21. บ้านนี้เป็นบ้านของท่านใช่ไหมครับ

.....

.....

.....

22. บ้านที่อาศัยอยู่นี้มีโฉนดที่ดินหรือเปล่าครับ

.....

.....

.....

23. ท่านจบการศึกษาระดับใดครับ

.....

.....

.....

24. เคยทำงานด้านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การทำขลุ่ยบ้างไหม

.....

.....

.....

25. ได้ศึกษาวิชาการการทำขลุ่ยมาจากไหนครับ

.....

.....

.....

26. ท่านได้รับการถ่ายทอดขลุ่ยมาอย่างไรครับ

.....

.....

.....

27. มีการนำผลงานไปถ่ายทอดทางสื่อมวลชนบ้างไหมครับ

.....

.....

.....

28. ท่านนับถือศาสนาอะไรครับ

.....

.....

.....

29. ท่านส่งเสริมเพื่อนบ้านที่ทำขลุ่ย หรือสนับสนุนบ้างไหมครับ

.....

.....

.....

30. ท่านมีวิธีการเทียบเสียงขลุ่ยให้ถูกต้องอย่างไร

.....

.....

.....

31. ท่านเล่นดนตรีไทยหรือดนตรีสากลเป็นไหมครับ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข.
รายนามผู้ให้ข้อมูล

รายนามผู้ให้ข้อมูล

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์	อาชีพ
1.	นางสาวอุบลรัตน์ เอ้อยไฉน	24 ธันวาคม 2545	เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนา ชุมชน ระดับ 7
2.	นายจรินทร์ กลิ่นบุปผา	6 กันยายน 2545 20 กันยายน 2545 19 ตุลาคม 2545 26 ตุลาคม 2545 26 มกราคม 2546	ช่างทำขลุ่ย
3.	นายอุทิศ อิ่มบุปผา	21 ธันวาคม 2545 28 ธันวาคม 2545	ช่างทำขลุ่ย
4.	นางคำจันทร์ อิ่มบุปผา	21 ธันวาคม 2545 28 ธันวาคม 2545	ช่างทำขลุ่ย
5.	นายสุนัย กลิ่นบุปผา	6 กันยายน 2545 20 กันยายน 2545 19 ตุลาคม 2545	ช่างทำขลุ่ย
6.	นางสงวน มนาปี	22 ธันวาคม 2545	ช่างทำขลุ่ย
7.	นายประสงค์ สอนวิทย์	20 ตุลาคม 2545 27 ตุลาคม 2545	ช่างทำขลุ่ย
8.	นางเพิ่มสุข สอนวิทย์	22 พฤศจิกายน 2545 29 พฤศจิกายน 2545	ช่างทำขลุ่ย
9.	นางมณี สอนวิทย์	20 ตุลาคม 2545 27 ตุลาคม 2545	ช่างทำขลุ่ย
10.	นายทวีผล สอนวิทย์	20 ตุลาคม 2545 27 ตุลาคม 2545	ช่างทำขลุ่ย
11.	นายมงคล โคมปิ่น	27 ตุลาคม 2545 22 พฤศจิกายน 2545	ช่างทำขลุ่ย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายธานี คำศรี
วันเดือนปีเกิด	วันพุธที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2517
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	104 หมู่ 1 แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์	0 - 9516 - 0453
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ 1 รับเงินเดือนในระดับ 3 โรงเรียนสุเหร่าใหม่
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2529	ประถมศึกษา โรงเรียนสุทธารัตนอนุสรณ์ ตะกั่วป่า จ. พังงา
พ.ศ. 2533	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนตะกั่วป่า "เสนานุกูล" จ. พังงา
พ.ศ. 2535	มัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษานอกโรงเรียน กรุงเทพมหานคร (โรงเรียนกุนนทีรุทธวาราม)
พ.ศ. 2540	ครุศาสตรบัณฑิต (ดนตรีไทย) สถาบันราชภัฏพระนคร กทม.
พ.ศ. 2546	ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ